

N A G Y I S T V Á N

BÉRMUNKÁSOK
(MUNKÁSJELLEMEK)

JÓZSA BÉLA ATHENAEUM KIADÁSA
KOLOZSVÁR 1945

MEZŐGAZDASÁGI VÁNDORMUNKÁSOK ÉS EGYEBEK

Ez a kis könyv csak kísérlet, vázlata egy olyan fel-
dolgozásra váró kérdésnek, amit ma még érdemében és
sokrétűségében feltárni lehetetlen. A munkásság oly sok-
féle és annyira mozgásban van még, s oly sok hatásnak
van kitéve, hogy jelleme folytonos változáson megy át.
E változás mennyiségi mozgását talán érzékelteti az a
tény, hogy az utóbbi tíz esztendőben a magyarországi
ipari munkásság száma alig félmillióról kb. egymillióra
szaporodott. Nagy általánosságban megállapítható, hogy
a szaporodás túlnyomórészt a falvakból vándorlók révén
történt. Ámde ez a körülmény a magyar munkásság mi-
nőségi összetételéről még keveset árul el, mert pl. az er-
délyi, délvidéki és felvidéki parasztok városba sodródva,
előbb keveredtek Bukarest, Prága és Belgrád szerb, ro-
mán és cseh munkásságával, mint Magyarország ipari
központjaiban élő ősmunkásokkal. Ezek a friss munkások
az említett területek visszacsatolása után hazatérve, s on-
nan az ország ipari központjaiba szétszívároghva, maguk-
kal hozták a szerb, román és cseh munkás bizonyos jel-
lemvonásait, szokásait és valami keveset a tőlük elsajá-
tított gondolkozásmódból. E pillanatban tehát ez a sok-
féle színárnyalat keveredik és érezteti hatását a magyar
ősmunkásság gazdasági helyzetére épp úgy, mint politi-
kai és kulturális helyzetére nézve.

Felmerül a kérdés és erre választ kell adnunk, hogy
ez a friss munkástömeg feloldja-e a régi munkástömegek
kialakult jellemét, vagy pedig maga formálódik a ma-
gyar ősmunkásság arculatára, mint ahogy ez a múltban
is történt. Erre nézve elhatározó körülmény az ország
ipari helyzete és fejlődése, az ebből kinőtt ősmunkásság
múltja s jelenben is erősen ható magatartása mindenféle
tekintetben.

Ezek után talán önkényesnek tűnhetik, ha nem az ősmunkás jellemrajzával kezdem. De megfigyelésem szerint az ősmunkás vonásai kifejezőbbé válnak, ha előbb azokkal a mezőgazdasági vándormunkásokkal ismerkedünk meg, akik közül munkásságunk oly rohamosan meggyarapodott. Magam is paraszti anyának az öléből estem a külvárosi sárba. A katonaságnál és a besszarábiai sáncásánál huzamosabb időre látó és tapintó közelségbe kerültem biharmegyei kubikusokkal, mezőgazdasági napszámokkal és marosvölgyi erdőlőkkel. Pesten meg alföldi paraszttal. Aztán ami csillagásznak a távcső, az nekünk a könyvtár. Abba pedig olyan hiteles mezei emberek is írtak néhány jó könyvet, mint a falukutató írók. Amit ők írtak, az ellenőrizhető azokon a tegnap még mezei napszámra, út- és alagútépítésre járó s ma már műhelyekben és gyárakban dolgozó félpasztt munkásembereken. Mesélgetnek falujuk életéről, hasonlítgatják a mienkével és mi az övéket a magunkéval. Elárulják vágyaikat, merész terveiket és vándorlásait.

A megfigyelő hamarosan két főcsoportra oszthatja őket. Az egyik csoportba azok számíthatók, akik még a gyárban is földvásárláson törik a fejüket, a másik, a merészebben tervezgető csoport. Ez földosztással kíván földet szerezni. Lényegében tehát mindkét csoport elosztani készül valamit, az egyik készpénzzel, a másik földreformmal.

Ezt a valamit nagybirtoknak nevezzük. A nagybirtok viszont az ipari ősmunkás tudatában egyszerűen gabonagyárnak számít. Szerinte a mezőgazdasági bérmunkás-ság ezekbe a gabonagyárakba jár dolgozni. De míg a vándor falusi munkások e „gyár” felosztásán merengenek, addig az ipari ősmunkásnak eszébe sem jut, hogy a gyárból kiszakítson magának egy darabot és azon kezdjen dolgozni. A szembeötlő jellemkülönbség közte és a mezőgazdaságból ipari munkára jelentkező bérmunkás között épp abban nyilvánul, hogy melyiknek mi juthat eszébe. Lényegében mindketten munkabérükre vannak utalva, de ebből a ráutaltságból a gyári munkás — ha már feladta régi reményeit — egészen más következtetésre jut, mint a mezőgazdasági vándormunkás. Igaz, ez utóbbiak között már számosan vannak olyanok is, akik a

„gabonagyarakat” nem felosztani akarják, hanem még a kicsi földműhelykéket is tömöríteni szeretnék és együttvéve valamennyit a közösségnek szánják.

A nagy többség azonban egyéni tulajdon szerzésére gondol. A maga gazdája kíván lenni. Akár napszámos, akár cseléd, vagy kisbérlő, munkája sokkal többoldalú, mint egy gyári munkásé, aki talán egész életében kivesz vagy betesz valamit a gépbe. Az aratómunkás viszont nem csak rendet vág, hanem kaszát ver és fen, markot szed és kalangyát rak. A kapásnak ismernie kell a különböző növényeket, nehogy kikapálja a nemes növényt is, aztán még „gyógyit” is velük. Boglyát rakni is tapasztalatot igénylő munka. Az állatok gondozása is feltételez egy sereg ismeretet. Az ügyesebb mezőgazdasági munkás, ha kell, vályogot vet, fedelet zsuppol, egy-egy szerszámmal elkészítéséért sem megy a szomszédba. Ha van, majorságot nevel és bizonyos vidékeken kertészkedik.

E sokféle munkaismeretet többé-kevésbé valamennyi mezőgazdasági munkás egyesíti magában. Kézenfekvő a gondolat, hogy önállóan is tudna gazdálkodni, ha volna min. Vágyai között ezért mindig is ott a földszerzés kívánsága. 1935-ben Rézler Gyula szerint 706.000 volt az ilyen vágyakkal fűtött mezőgazdasági munkások száma és három év alatt 48 ezerrel szaporodtak. Északerdély, a Felvidék és Bácska visszacsatolásával ez a számarány tetemesen megváltozhatott. Hogy ezeknek, együttvéve a nagyalföldiekkel még mindig a földszerzés vágya kísért képzeletükben, azt a parasztújságokból is olvashatjuk...

Ha otthon már mindent kipróbáltak és kiábrándultak, akkor mind messzebb vándorolnak el hazulról. Jóakaróik a múlt század végén Amerikáig egyengették az utat előttük. A kubikus végigtalicskázta az országot, a székely, a máramarosi erdőmunkás bekóborolta Nagyromániát. Alagutakat fűrt és fűr az erdélyi hegyekbe. Ha úgy jött, boltiszolganak szegődött Kolozsvárra. Az aratómunkás átjárt a Nagyalföldről a Dunántúlra és a Bánátba. Fogoly volt Szibéria pusztaságain, szemet fejtett az amerikai bányákban. Sokszor csalódott földszerzési reményeiben, de újra reménykedett, mert mozdulhatott és mint vándormunkás földre való pénzért ismét és ismét tömegekbe verődött az utak, gátak és vasutak építésénél,

hogy egy idő múlva újra hazaszórodják falujába. Sohasem tűnődhetett huzamosabb ideig a közös bérmunkásorsors fölött, mert aki örökké ide-oda fut, annak szüntelenül lába alá kell néznie, nehogy orraessék. A siető ember, ha többedmagával szalad is, kissé azért mindig egyedül érzi magát. Különösen egyedül marad, ha mindig elsőnek próbál befutni oda, ahol új utat építenek, mert attól fél, hogy mások megelőzik, s ő kiszorul a munkából: más bandát szerződtenek le kubikolni, aratni, mást csépelni. Az ilyen vándornépség csak addig munkásköösség, amíg az emberpiacokon összeverődik, ahogy ide-oda szétviszik, ismét egyedül marad. Egyedül van a tízezres tömegeket foglalkoztató alagútépítéseknel is. Az ország minden tájáról összsodródó emberek között keveredik tóttal, svábbal, olással, székellyel és románval, városi munkással és elzüllött orosz emigránsokkal. Az ilyen tarka tömeggel mégis csak annyi közössége van, amennyit a vele egyfalusiak nyújtanak. A többiektől szokás, nyelvi különbség, vallás, munkamód választja el. Mire megszoknak és megértenék egymást, mire tarka színeik összemósódnának, a munka is befejeződik és ők szétrebbennek, hogy máshol és másokkal újra idegenként kerüljenek össze. Egy-két más zsebében kotorászó, züllött munkás-elem mindig keveredik közójük. Az meglopja a közös barakban alvókat, mire mindegyik a másvidéki bandában keresi a tolvajt, ezért aztán akárhányszor megkéselik egymást, de összevesznek egy dal felett is, vagy amikor az egyik aludni szeretne, a másiknak akkor támad mulató kedve s harmonikázik, duhajkodásával teszi gyűlöltté az ilyen közösséget.

Ebbe a kóbor munkáséletbe is hamar belé lehet fāradni, s főként kiderül, hogy földre valót így sem lehet gyűjteni. És mégis ez a marakodásokkal, szüntelen mozgással elevenített vāndor bérmunkásélet több, mint a falu nyirkos kunyhói közé szorított tengődés. Azt kibírni csak ősztől tavaszig lehet, erre az időre, ha földrevalót nem is, de annál több nyugtalanságot visznek haza. Akik a múlt század végén városokban jártak, hazahordták a szocialista tanokat. Megróhálták a városi munkás előnyeit kiültetni a tanyavilágba, a falvakra. S hogy ez nem sikerült, mind többen fordultak a vāndor munkásélet nyugta-

lanságával az „állandóbb” városi munka felé. Majd ott sikerül, ami máshol nem sikerült. Az öregek tapasztalata folytán a fiatalok ma már a városi katonáskodás idején foglalkoznak a cseléd, a béres, a napszámos sors elöl való városba szökés gondolatával.

Leszereléskor sokan beszegődnek csendőrnek, rendőrnek; van ki városi munkással katonáskodva, a gyári munkás életét kívánja meg. A nincstelen mezőgazdasági munkások, ha már katonaság előtt meg nem házasodnak, nem is igen húzódnának vissza falujukba, de rendszerint köti már őket egy-két gyerek. Ezek aztán a városi munkáséletet választják a téli hónapokra. A remény bennük is tovább él, hátha-hátha mégis sikerül földet szerezni. Ezt a reményt táplálják a földosztást, telepítést, kisbérletet ígérő parasztpártok is. Ezért aztán a vándor munkásokat örökösen az egyéni boldogulás, sőt ha kell, a mások rovására menő egyéni boldogulás mikéntje nyugtalanítja.

Tehát a mezőgazdaságba vissza-visszatérők, bár otthon is bérmunkások, még sem tudnak tudatos bérmunkásosztállyá összeverődni. Az agrárszocialista mozgalmak összezsugorodása nem csupán az üldöztetések következménye, hanem az összetartó erők hiányán is múltott. Hogy mi ez az összetartó erő, láthatjuk majd az ipari munkásság, meg a bányászok esetében.

A meg nem állapodott földtelen vagy egészen törpe kisbirtokos tömeget eddig a reakciós jobboldali pártoknak mindig sikerült ígérgetéseikkel megakadályozni abban, hogy szervezett öntudatos tömeggé válják. Az egyéni érvényesülés ritka példáit állították oda követendő eszményképnek. Persze azt ma már a félrevezetettek is láthatják, hogy a nincstelen félpasztor félmunkás dolgozók közül ezeriben egynek ha sikerült a maga gazdájává válni, de mindeddig azonban ezeknek a sikereknek csak azt a tanulságát látták, hogy az erőszakosabb, az önzőbb, a más rovására érvényesülőkhöz vihetik valamire. Az erősebb legyőzi a gyengét, tanították a jobboldali népbolondítók is. Gyerünk hát, vonták le a tanulságot a minden áron boldogulni törekvők — mindenki fogja meg ott, ahol lehet, aki bírja az marja. Nem csoda tehát, ha még az egymással hasonszőrű félfalusi vándor-

munkások és félpasztorok is bizalmatlanok egymással szemben és a más rovására próbálnak felkapaszkodni.

Az agrárszocialista mozgalmak és a kisgazdapárti kezdeti sikerek azonban arra mutatnak, hogy ezt a félfa-lusi félpasztorzi tömeget ismét össze lehet fogni és át lehet hatni a közös cél elérendő demokratikus eszméjével. Éppen, mert századok óta e tömeg földéhsége kielégítetlenül maradt, egy radikális földreformmal ki lehet és ki kell elégíteni az éhséget.

A kielégítés módja pedig az, hogy magát az érdekelt agrártömeget kell a földreform megvalósítására mozgósítani. Csak ezen az alapon tudatosodhatik a szegény földésztömegek előtt, hogy mi a saját helyzetük és érdekük a társadalmi termelésben. Csak egy ilyen összefogásban jöhetnek rá, hogy az egyéni erőfeszítés is csak a közösen kiharcolt földreformmozgalomban teheti a szegény parasztságot egyenként is a maga gazdájává. A nagytöbbség csak a saját gazdaságán keresztül juthat olyan önállósághoz és gazdasági áttekintéshez, hogy rájöjjön a következő lépés szükségére, a saját gazdasági megerősítését szolgáló szövetkezeti gazdálkodás megvalósítására.

Ekkor, de csak is ekkor alakulhat át a mezőgazdaság népének jellege az eddiginél sokkal emberibb formájúvá. Kérdés csupán az, hogy ehhez az átalakuláshoz valóban megvannak-e a kedvező előfeltételek, a társadalom többi rétegei tudnak-e, akarnak-e segítséget nyújtani ehhez. A következő fejezetekben próbálunk erre választ adni.

Mivel a nincstelen agrármunkások többsége „gazdapasztorként” eddig nem élhetett, egyéni célokra törő nyugtalanságát magával hozta a városi munkásviszonyok közé is. De annál hamarabb megállapodott egy helyben, ha például vasútnál, postánál, vagy más állami helyen jutott állandó alkalmazáshoz. Ez esetben belső nyugtalanságát a lassú szerzésre, házépítésre, vagy a gyerek iskoláztatására vetette rá. Hogy milyen sikerrel, arról majd később szólunk.

Kereskedelmi alkalmazottaink s főként kistisztviselőink számát ez a faluról állami és városi alkalmazásba jövő „élelmes” réteg gyarapítja. Mielőtt az ipari

munka területére követnénk, kissé állapotdjunk meg az alkalmazotti és kistisztviselői dolgozó rétegnél. Hogy ez a réteg társadalmilag hova tartozik és milyen helyzetből adódik jelleme, arranézve annyiféle feleletet kaphatunk, ahány foglalkozási ág van ebben a rétegben. Vegyünk szemügyre néhány jellemző példát.

Szemügyre kell vennünk már csak azért is, mert a kistisztviselő réteg életmódja sok tekintetben hatással van az ipari munkásokra. Németh László újabban egy „új munkásosztályt” lát ebben az alkalmazotti, házmesteri, meg kistisztviselői dolgozó rétegben.

Az öntudatlan kétkezi munkás azonban igen haszontalan rétegnek tekinti. A földműves úgy véli, hogy a földet meg tudja művelni náluk nélkül is. Némely lakatos sem érti, miért ne készülhetne el az ő lakatja tisztviselők és kereskedelmi alkalmazottak nélkül. Ezek a kereskedelmi alkalmazottak viszont nem egyszer különbnek tartják magukat a kétkezi munkásnál. A beképzeltebb írók egyike-másika meg éppen azt hiszi, hogy nála nélkül kihalna a földről az „alkotó szellem, a minőség”.

A gyári munkások, tartozhattak a múltban akár a Nemzeti Munkaközpontoz, akár a Hivatásrendiekhez, szocialistákhoz, vagy vasgárdistákhoz, de abban valamennyien megegyeztek, hogy ők munkások. Eszükbe sem jutott efölött vitázni, viszont még a legkisebb fizetésű kereskedelmi alkalmazottak között is számosan akadnak olyanok, akik „úriembernek” mondják magukat. Az is előfordul, hogy az erdőőr különbnek hiszi magát a favágóknál. Pedig emezek igen gyakran naplopónak tekintik az őrféléket.

Igaz, a társadalomtudomány is, a társadalomnak csak azt a rétegét ismeri el „munkásságnak”, amely termelőmunkát végez, de azt is értésünkre adja, hogy amíg a termelés át nem szerveződik olyanná, hogy akinek asztalra van szüksége, az egyenesen a bútorgyárakból szerezzze meg azt, az asztalosok meg egyenesen a fűrészüzemből, a fűrészüzem meg az erdőirtóktól rendelje meg faanyagát, addig elkerülhetetlenül szükség van kereskedősegedekre, hivatalnokokra, erdőőrre, meg a többi ilyenekre. A nem kimondottan értéktermelő munkát végző egyénekre még azután is szükség lesz. Az erdősegekből

kitermelt fát valakinek az Alföldre kell továbbítani, az alföldi gabonát meg a hegyekbe kell szállítani. A cipőgyári munkás sem eheti meg a cipőket, kalapként sem viselheti. A munkához szükséges tudásra is elő kell készíteni az embereket. Tanítók, tanárok joggal mondhatják a kész cipőről, vagy bármely más árúról, hogy az épp úgy az ő nevelő munkájuk eredménye, mint ahogy azt a gyári munkások és mérnökök joggal mondják. Hasonló joggal mondhatja ugyanazt a rakodó munkás és a szállítást irányító hivatalnok is.

A javakat termelő munkával tehát egész sereg olyan tevékenység függ össze, amelyek értéktelenek, vagy úri-
nak tűnhetnek némely műveletlenebb munkás előtt. Innen származik nála a szellemi foglalkozások lebecsülése, de sok esetben a túlbecsülése is.

A műveletlenebb szögecselő munkás honnan is tudhatná, mennyi terv és rajz szükséges ahhoz, hogy össze-
szegecselhesse a hajó vaslemezeit? Ezért aztán a maga tevékenységét látja a legfontosabbnak. Sokszor hasonló egyoldalúságban szenved a rajzoló is, szerinte minden a rajzokon múlik, talán hajót sem látott életében, de azért azt hiszi, hogy a hajók is csak úgy úszkálhatnak, ha ő megrajzolta a bordázatokat.

A vasúti hivatalnok — fontosságának tudatában — esetleg a fuvarlevelek helyes vagy helytelen kitöltésén láthatja ide vagy oda fordulni a világ sorsát. A kereskedőseged beképzelteti, hogy fejreáll a világ, ha ő nem szolgálja ki a vevőt. És így lehetne sorolni a példákat a végtelenségig. Tény az, hogy a munkához való viszony sajátos jellemű dolgozó rétegeket formált ki. A hivatalnok-emberek régebben csakis a nemesi, vagy gazdag polgári családokból kerültek ki. A hatalom és az összes javak birtokaiban magukat persze jobban javadalmazták, mint a termelőmunkást, szépen öltözködtek, jobban táplálkoztak, úri rokonságuk között mozogtak. Mikor a hivatalok elszaporodtak, az alacsonyabb társadalmi osztályokból bérfizetésért fogadtak fel hivatalnokokat, azok attól kezdve azt hitték magukról, hogy ők is urak lettek ezáltal. Holott, ha elbocsátják őket és fizetésükön kívül nincs miből élniök, ők is úgy nyomorognak, mint a munkás. Ők a látzatok áldozatai, megkövetelik tőlük, hogy rendesebben

öltözködjének, a hivatalokban megforduló előkelőségek jóízűségét lompos öltözetükkel ne sértsék, frissen legyenek borotváltva. Hogy ezeknek a követelményeknek eleget tessenek, valamivel jobban fizették őket a közönséges munkásnál ... A kereskedőségéd se lehet rablógyilkos külsejű. Hogy én például nem lettem bőrkereskedő segéd, annak többek között az az oka, hogy már próbainas koromban tudtomra adták: egy kereskedőinas jelölt nem ebédelhet zöld hagymát zsíros kenyérral, mert a kuncsaft megérzi. A hagymán kívül baj volt a modorommal is: sehogyan sem tudtam a „jónapotkívánokról” átszokni az „alászolgájára”. Azt sem értettem, miért „van szerencsém”, amikor bejön valaki sárga cipőfűzőt vásárolni. Az sem tetszett a „főnök úrnak”, hogy birokra keltem a széles darabonttal a hulladékbőrök tetején.

Faképnél hagytam. Talált magának olyan inast, aki hajlamosnak bizonyult kiméret távolságban tartani magától a darabontot, gorombán letegezni a csizlik-inasokat, s földig hajolni a spanyolviaszk vásárló nagyságák előtt. Ő a hasonló kigyógerincű segédek között nem „szakatárs”, hanem „kolléga úr”. Művészaját növeszt, bajuszát filmosztárok és államfők orra alól mintázza. Ő a lányos mamák álma, bálók és táncos összejövetelek hőse. Ő a futballbírák réme. Ő az, ki a katonaságnál „meglóg” a súrolás elöl, leszereléskor pedig titokban karpaszományos őrmesterzubbonyban fényképeztetni le magát. Neki mindig csak finom úrinőkkel van viszonya, közben valami szegény cseléd lány tartásdíjért pereli. Az ő szótárában a nő, ha szép, akkor „jó dög”, ha csúnya, akkor rossz „lóbőr”. Mégis igen gyakran ilyen „lóbőrt” vesz feleségül, mert pénze van és boltot lehet nyitni belőle.

Persze ez a jellemrajz nem minden esetben illik a kereskedőségédekre. Más ember faragódik a munkásnegyedek fűszeres boltjaiban, más a nagyáruházakban, megint más a női divatárú kereskedésekben. A munkásnegyedekben kevésbé fontos a „jó modor”. Itt a segédnek őszintébb emberi tulajdonságait nem kell annyira elnyomnia kiszolgálás közben. A hitelbe vásárló emberek kontókönyvén keresztül közelebb jut a vevők küzdelmes életéhez; némi közösségi érzés fejlődik ki irányukban. Észreveszi, hogy főnökei mint vagyonosodnak meg a verejtékes munkás-

filléreken. A nagyárúháziak arcán viszont a tömegkiszolgálás, a nagyüzem gépezete, gépiesség, halálosan unalmas-ság, fagyottá teszi az udvarias mosolyt.

Néha a nagyárúházi alkalmazottak csömörölnék belé sorsukba annyira, hogy némelykor kimondják magukról: „vasalt nadrágos bérrabszolgák” vagyunk. Nagy hősiesség kell, s főként tudás, hogy ilyen lesújtó megállapítás-hoz érkezzenek abból a hajlongós világból, ahova a kereskedelem állítja őket. Elvégre az „úridivatós” vizesnyolcasnak gúnyolja a fűszerest, meg a bőrt; a drogista rőfösnek a textilárúst, hiszen ő már egy kicsit „doktor patikusnak” képzelet magát; a vaskereskedő szívesen hagyja, hogy műszerésznek nézzék. És mennyi rang, megkülönböztetés van egy szakmán belül is a kifutófiútól kezdve, az öreginason keresztül a cégjegyző úrig. Mindezek ellenére a kollegák közül sokan már nemcsak azt vallják, hogy bérrabszolgák, hanem, hogy a termelő munkás rovasára élősködnek és egy a sorsuk a 'bérmunkássággal.

Nehezebb dolgunk van a közhivatalnokokkal. Ha azt mondják róluk, hogy bérrabszolgák, felháborodva utasítják vissza, ha meg szemükre vetik, hogy a javakat termelő munkások mellett tizedrangú szerepük van a közösségben, akkor meg azért lázadnak fel. Ha irigyeljük sorsukat, kiderítik, hogy nyomorognak. Természetesen az átlaghivatalnokokról van most szó, a kisfizetésűekről, akik csakis fizetésükből élnek. A kishivatalnok lépten-nyomon megsértődik, érzelmeit persze csak lefelé árulja el, többnyire a visszautasítás hangján. Felfelé mindig jólnevelt, fegyelmezett úriember. Kínosan érinti, ha származása iránt érdeklődnek.

Félreértés ne essék, büszkén vallja, hogy őskeresztény, ha nem az, olykor szeretne kibújni a bőréből, akár csak az őskeresztény, ha be kell hogy vallja, hogy az apja kérges tenyerű paraszt. Amelyiknek nincs, néha még az életét is feláldozná egy kutyabőrös nagyapáért. A nép tisztelete után sóvárog, egyebet sem akar, csak azt, hogy a „nép” elismerje az ő fontosságát, talán éppen azért, mert úgy befelé maga is kételkedik fontosságában.

De ha egy lakbizonylatért, anyakönyvi kivonatért, vagy egyébért benyit hozzá az ügyes-bajos munkásember, akkor egyik szobából a másikba küldözi, vagy éppen valami fontos csevegnivalója van kollegájával, esetleg éppen tízórazik, álmában sem jutna eszébe, hogy az „ügyfél”, amíg félnapokig nyitogatja a hivatalajtókat, azalatt elkészítene mondjuk egy cipőtalpalást, vagy bevethetne egy kemence kenyeret, megkapálna száz krumpliágyast, vagyis szaporítaná azokat a javakat, amelyekből neki is jut, anélkül, hogy valaha is kapát fogna a kezébe.

Hogy is jutna eszébe, mikor ő úgy tudja, hogy fizetését, a pénzt, „munkája” ellenértékét a pénzverdében készítik, s az állam annyit készít, amennyi jól esik, amennyi szükséges a hivatalnokok fizetésére, hogy ő nyugodtan gyártsa az aktákat és az újabb hivatalokat felcseperedő fiai számára. Nem tudja, hogy minden újabb hivatal és minden új hivatalnok mind több erőt von el a szükségleti javak termelésétől és mind többet kell, hogy elvonjanak maguktól azok, akik döntenek, fűrészelik és asztallá gyalulják a fát, csak azért, hogy a hivatalnokok mindent kaphassanak a piacon. Persze, hogy elámul, mikor egyszer csak a piacon semmi pénzért, vagy csak kétszeres áron lehet kapni valamit. Ekkor már gyanakszik, hogy a paraszt eldugja a tojást, a cipész a talpat, a szabó a szövetet, s a pék a lisztet.

A többségnek nem jut eszébe, hogy az apja keményen dolgozó ember volt, aki még síron túl is bizonyára azért koplal, hogy a leérettségizett egyetlenek úri rangra emelkedjenek a másvilágon is. Ennek a kistisztviselő rétegnek a tagjai halálukig küzdenek az úri látszat megőrzéséért. Olykor-olykor belefáradnak, talán nekik is eszükbe jut, hogy bérrabszolgák, de Isten ments, hogy ezt az „osztályfőnök úr” is megtudja, vagy azon kapja rajta valamelyiket, hogy „komázik” a kérgestenyérűekkel. De nem tud szívből testvériesülni, közösséggé melegedni hivatalnok társaival sem. Mindig van valami rangkülönbség közte és a többi között. Mindig a fölöttes kegyeiért futkos, mert az egyenrangúaktól nincs mit várni, sőt, ha nem vigyáz, előtte furakodnak a főnök úr kegyeibe, meg-

előzik az előmenetelben, ő meg várhat, amíg magasabb fizetési osztályba kerül.

Befelé káromkodik, kesereg, lázong, de azért, ha az osztályfőnök úr liberális érzelmű, akkor ő is az, ha kormánypárti, sürgősen ő is hűtlen lesz az ellenzékhez. Ha véletlenül más vallású, mint a felettese, súlyos aggodalmi vannak, nem kellene-e átkeresztelkednie. Olykor még a moziba sem igen mer eljárni, mert hátha olyan filmet néz meg, ami súlyosan „kompromittálhatja” s oda az előléptetés, füstbe megy a jó nyugdíj.

Igen, a nyugdíj, ami hite szerint őt is szabad emberré teszi, valójában úrrá! Nyugdíjban kedve szerinti újságot remél olvasni, akkor majd megmondhatja véleményét egykori felettesei, nézeteiről, meg majd önmagát is kigúnyolja valamelyik másik öreg előtt, nyugdíjas korában talán azt is kimondja, hol fuccsolták el szerinte a világ sorsát, esetleg még pártot is választ magának, tán épp a munkásokét.

Nyugdíjban aztán úgy jár, mint a felszabaduló kínai nő a kis cipőbe nyomorított lábával. Mire nagyobbat is húzhatna, már végzetesen és örökre megnyomorodott. Nagyobb kín elviselni a kötésekből kiszabaduló lábba lassan visszatérő vérkeringést, mint a gyermekkorban fokozatosan keresztül vitt megnyomorítást. Hasonló körülmények közé öregedik a kishivatalnok. Kiderül, hogy nyugdíjban már nincs ítélőképessége. A szokás hatalmánál fogva, felettesei helyett azokat kárhoztatja, akik nem dicsérik főnökeiket az édig, különösen, ha egykori főnökei időközben méltóságos, vagy kegy elmés úr lett.

Még az olyan megrázkódtatások sem bírták ezt a társadalmi réteget saját kis egyéni érdekei közül huzamosabb időre felrázni, mint a „kisebbségi” sors. Mikor 1918-ban Erdélybe bevonultak a románok s e réteg egyénei máról-holnapra elveszítették hivatalaikat, egy időre a nagy sorsközösség közepébe, a „nép” közé sodródtak. Felébredt bennük a hősiesség, a közösségi tudat. Állásaikat elveszítve, tömegesen és tüntetően álltak be gyárimunkásnak, szegődtek be inasoknak, mesterséget tanulni. Vallották: csak a munkáskéz tartja el a nemzetet, a hivatalt el lehet venni, de a termelő munkára életet lehet építeni. És boldogok voltak, hogy a

munkások nem nézték ki őket maguk közül. Röstelkedve vallották be, hogy eddig lebecsülték a dolgozókat, megvetéssel nézték mozgalmukat. Fogadkoztak: fiaikból iparosokat, derék szervezett munkásokat és valóban a nép érdekeit szolgáló értelmiségieket nevelnek.

Kevés bizonyult azonban kitartónak. Minél inkább megismerkedtek a munkássors nehézségeivel, annál többen futottak meg előle. 1918-19-ben háromszázezren menekültek ki Erdélyből. A helybenmaradók közül is csak alig néhányan maradtak hűek a felfedezett néphez. A többi, ha tehette, szerkesztőségbe bűjt, s a lapok hasábjairól intette az ifjúságot: ne menjen értelmiségi pályákra, ne vágyódjék hivatalok után, forrják össze a dolgozó tömegekkel...

A bécsi döntés után, mintha mindent elfűjt volna a szél; öregek-fiatalok marakodnak a hivatalokért. Aki teheti, sürgősen igyekszik levizsgázni az egyetemeken, mások érettségi után törik magukat. Zsúfolva vannak velük az ideiglenes jellegűnek mondott közéletmezési és közellátási hivatalok. Olvassák, unosuntalan hallják, hogy ezek a hivatalok csak a háború tartamára létjogosultak. Ők mégis nyugdíjterveket, családot alapítanak azokra. Gyakorolják magukat az „úri modorra”, osztályelkülönülésre. A kenyérbéért türelmelenkedő munkás szótárukban átalakul „szemtelen munkássá”.

A jobbak, lelkiismeretük megnyugtatóására, a kisebbségi sorsban vallott népi elveik gyakorlására, azután is hirdették a munkás megbecsülését. Éppen csak azt kívánták, hogy a munkásság adja fel régi, szocialista szervezeteit, mert munkás, hivatalnok szerintük mind egyek abban, hogy magyarok: Hagyni kell az osztályelkülönülést, nem szabad megbontani a nemzeti egységet. Hirdették tehát mindazt, aminek általában áldozatul esett a legtöbb jóhiszemű értelmiségi pályán mozgó, dolgozó ember is. Pedig az értelmiségi pályán dolgozó emberek többsége sok esetben kiszolgáltatottabb, nyomorúságosabb függőségben él a kimondottan kétkezi munkásnál is. Kevés kivételtől eltekintve, sohasem jutott eszükbe, hogy a nemzeti egységhez való hűségük nem a saját, hanem a felső tízezrek, az úgynevezett földbirtokos és kapitalista uralkodó osztály érdekvédel-

mét szolgálja. Az értelmiségi dolgozók szerencsétlensége az, hogy bár a munkásokéhoz hasonló a létbizonytalansága, mégsem ez határozza meg világnézetét, hanem az uralkodó osztályok érdekelvei alapján kialakított világnézetét idegzi magába az iskolákban. Ez az uralkodó világnézet az élet legapróbb megnyilvánulásaira kiterjedően arra tanítja az értelmiségi pályán mozgó embert, iskolában, szószékről, hogy tiszteld a hagyományokat, a vallás, a tulajdon, az ország kormányzása tekintetében éppúgy, mint a meglévő társadalmi tagozódások fenntartása érdekében. Az értelmiségi munkát végzők többsége tehát folyton a saját kiszolgáltatottságának fenntartása mellett, vagyis saját maga érdeke ellen tanít és prédikál. Érti a nyomasztó ellentmondást s ezért folyton mindenféle szellemi meg lelki válságokkal küzd, vívódik s ezt kiviszi azok közé a tömegek közé is, amelyek felkerülnek a középiskolákba is, Ingadozását beleviszi az irodalomba, tudományba, művészetbe és az újságokba, vagyis teljes zűrzavart idéz elő a dolgozó néptömegek tudatában is. Józanabb perceiben az értelmiségiek egyike-másika hirtelen rádöbben, hogy voltaképpen mit kellene tanítania, de ha ezt teszi, megfosztják hivatalától, elveszti egyetlen megélhetési alapját, ezért aztán visszaretten. De munkáját kedvetlenül, jobb meggyőződése ellen végzi. Cinikus lesz, lelkiismeretlen, sőt megvesztegethető. Némelyik tudatosan hirdeti, hagyjatok úgy boldogulni, ahogy tudok, ha kiszolgáltatjátok magatokat.

Végeredményben tehát hamis tanításaival, hamis világnézetével nemcsak önmagának árt és útját állja a valódi közösségi világnézet érvényesülésének, hanem magatartásával lerontja a közérkölcöket is. Jellemtelenséget áraszt maga körül, szolgaszellemet, megalkuvást, a mindenben való beletörődést és hazugságot. Pedig ha valamelyik dolgozó réteg jogot formálhat a tiszta emberi életre, úgy az értelmiségi munkásnak legelső sorban kellene jogot formáljon erre. Az egész társadalom öntudata az ő munkáján keresztül formálódik, jó vagy rossz irányba. Ha eddig függőségei miatt képtelen volt igazi emberi életté élni, legalább most a régi uralkodó viszonyok összeroppanásakor ragadja meg az

alkalmat és sorsát kösse össze azokéval, akiknek az érdeke azonos az övével.

A következő oldalakon rájuk ismerhet, az ipari munkások jellemében felismerheti saját jellemhibáit is, mert ami ma a munkásság jellemében torz, azt mind az uralkodók világfelfogása, nevelése eredményezte, de felismerheti a munkásságban az igazi értelmiségi ember jellemét és helyes cselekvési irányát is.

KISIPARI MUNKÁSSÁG.

Munkabérért dolgozó munkásokról 1600-ból származó feljegyzések is találhatóak a munkáskönyvtárakban. A selmeci bányamunkások ki nem fizetett munkabéréikért lázongtak. Javasolták, hogy a „főkamaragróf” küldjön el néhány irodai tisztviselőt, mindjárt marad pénz a munkások fizetésére. 1640-ben több mint 300 bányász tette le a munkát hasonló okok miatt. A legujabbkori társadalomtudomány mégis csak a középkori céhrendszer felbomlása és a nagyipar keletkezése idejére teszi az ipari bérmunkásságnak, mint élesen megkülönböztethető társadalmi osztálynak, a keletkezését. S valóban a céhrendszeren belül dolgozó munkások és munkaadók között nem is lehetett megvonni azt a szigorú határt, ami ma munkást és munkaadót annyira elválaszt. A kisipar bizonyos ágaiban még ma is fellelhető az a laza, családi viszony, ami a céhrendszerbeli munkás és mester viszonyára annyira jellemző volt.

A kisebb vidéki városokban a mester nemcsak ma is együtt dolgozik segédjével és inasával, hanem együtt is étkezik velük, ha nem is egy asztalnál, de egy fedél alatt, felesége főztjéből. A céhrendszerben ennél is megítéltebb volt a viszony, hiszen sok esetben inas és segéd a mester családjából kerül ki. A segéd az apja örökébe lépett néhányévi vándorlás után. Az idegen segéd is többnyire valamelyik más városbeli mester fia volt. Az ilyen munkás legfeljebb azt sérelmezhet, hogy a mester esetenként túl keményen érezteti atyai szigorát. Egyébként a céhszabályok írtak elő mindent, munkaidőt és mesterségbeli szokásokat. Ezt az állapotot Nyugaton bizonyára legelőbb a fonó- és szövőiparban boríthatta fel a

gépek feltalálása. Más iparágakban az elgyáriasodó kézi tömegtermelés bontotta meg a szigorú céhszabályokat s hozott be a mestercsaládokon kívül eső egyéneket a szakmába. Magyarországon 1840-ben hozott XVII. törvény szabadított fel bizonyos iparágakat a céhrendszer kötöttségei alól. A kötöttségek meglazulása a gyakorlatban azt jelentette, hogy a céhmesterek akarata ellenére több mester is műhelyt nyithatott, mint amennyit a versengés elkerülése érdekében kívánatosnak tartottak. Ez ellen pedig a régi mesterek úgy próbáltak védekezni, hogy a legényeket szigorúbb mestervizsga alá fogták, s gyakrabban visszavetették őket azzal, hogy még vándoroljanak néhány évig. Az inaskodás éveit igyekeztek minél hosszabbra nyújtani. Másrészt pedig szűkebbre fogták a legények és inasok kosztját, hosszabbra munkaidejét, így aztán fokozatosan elhidegült s végül teljesen eltávolodott egymástól mester és legény. A legény éhbérért dolgozó bérmunkássá vált, a mester pedig rideg munkaadóvá. Ez az állapot Magyarországon 1848-ban derült ki a maga nyers valóságában. Március 15-ike után, alig egy hónap múlva, a gyér számú pesti munkásság már saját követeléseivel tarkította a szabadság színeit. A kovácslegények napi 14 óra munkaidőre kívánták csökkenteni munkaidejüket, kívánták, hogy a mesterek többé ne tegezzék őket. Általában az összes céhek legényei sérelmezték, hogy 13-14 évi vándorlás után se kapják meg a „mesterjogot”. E követelések visszautasítása miatt április 19-én a felháborodott mesterlegények a céheket képviselő városi tanácsosokat elkergették.

A városi bérmunkásság ősei tehát ebben a nem is olyan távoli időben lelhetők fel. Leszármazottaik ma is élnek az elcsenevészedő kézműiparban. A kisipari munkások munkabérért dolgoznak ugyan, de azért mégsem izzig-vérig bérmunkások. Hegy mi alakítja szőröstől-bőröstől bérmunkássá a dolgozó emberek egy bizonyos hányadát? Az a körülmény, hogy a mai viszonyok mellett reménye sem lehet arra, hogy valaha is több lehessen, mint bérmunkás. Márpedig a kisipari szakmunkások többsége igen-igen reménykedő fajta.

A vidéki kisvárosokba inasnak feljövő parasztgyerekek batyujukban hozzák magukkal a reményt. Kitanulják az ipart, hogy falujuknak ők lehessenek a csizmadiái, kerekesei, kovácsai, asztalosai, stb. Apjuktól örökölnék egy kis házat, az anyai jusból esetleg kis földet, vagy pénzt és az ipar mellett majd kapálgatnak annyit, amennyi megtermi a konyháravalót. Labodán, ezen-azon megnő a csirke, ruca és a süldő... A városi gyári munkás is azért menekíti a fiát mesterséget tanulni, hogy „vigye valamire”. Kispolgári sorból meg éppen azért adják, ha adják a fiúkat ipari szakiskolába, hogy „önálló iparos” legyen belőlük. De ha az inas jelöltek nem is hoznának hazulról ilyen életcélokat, a kisipari szakmunkássorba, akkor feléledne az segédkorukban, a mesterek környezetében, akik már próbainas korukban azért cibálják nies: a fülüket, ha ügyetlenkednek, hogy Jó iparos váljék belőlük.

A faluról jöttek közül számosan vissza is térnek néhány évi segédeskedés után szülőföldjükre, ha pedig a városi élet túlságosan megtetszik nekik, akkor igyekeznek rávenni az otthoniakat: tegyék pénzzé a juszt, hosrv műhelvt nvithassanak idebent, a városban. Néha még a városi származású kisiparos segéd is számon tart valami kapnivalót. Ezt a munkásfajtát, ha csak nem érinti huzamosabb ideig a munkanélküliség, drágaság, vagy háború, akkor örökké a szakmai kérdések foglalkoztatják. Esküvőn, bálon és borozás közben arról beszél és dicsekszik, hogyan végezte el a reábízott munkát, milyen ügyetlen és lassú a szaktársa, s főként milyen tökkelütött, balkezű a mestere, akiről kideríti, hogy nem érti a szakmát. A más szakmabelieket szintén leszólja. Úgy véli, hogy minden más mesterséget, ami nem az övé, „három szál gyertya világ mellett” meg lehet tanulni. Mivel a szerszámok elnevezése még ma is túlnyomórészt német: sok idegen szót kever beszédjébe, s azokat helytelenül ejti. Közben azt hiszi, hogy nagyon művelt. A mester lányát látva, füttyörészni kezd valami slágert, s meg van győződve arról, hogy ellenállhatatlan.

Ha teheti, mesterétől elcsen az apró anyagból. Vasárnap délelőtt mindig az ószeren lődörög, ahol örökké kapni valami olcsó szerszámdarabot, mert otthon, a fás-

kamrában vagy éppen saját lakószobájában kis műhelyt rendez be. Munkaidő után saját egyéni vállalatain „gür-cöl, fuserál”, ami szakmai nyelven azt jelenti, hogy sebbel-lobbal üti össze a munkát, mert mindig akad valami rokon, akinek szüksége van egy virágállványra, cipőtalpalásra, esetleg lyukas edényt forrasztat, vagy kapuzárat javíttat.

A kisipari munkás így készül egy hosszú életen át kismesterré. A vidéki kisvárosokban alig is akad olyan, amelyik legalább egyszer meg ne kísérelte volna önálló kismesterként boldogulni. A nagyobb városokban, — ahol tízezres tömegekben élnek kisipari szakmunkások s kevesebb az egyéni önállósulásra való remény, — ott a szocialista szakszervezeteket vették rá, hogy termelőszervezetek alakításával elégítsék ki az önállóságra törekvő vágyaikat.

A szakszervezetek szocialista célkitűzésektől vezetve szándékoztak előmozdítani a szervezeteket. Úgy vélték, hogy a munkás-termelőszervezetekkel apránként kiszorítják a piacról a kapitalista vállalkozók árúit; a fogyasztási szervezetekkel pedig fölöslegessé teszik közvetítő kereskedelmet, így a kizsákmányolandó kapitalizmus lassan halálra sorvad, helyét átadja a szocialista tervgazdaságnak. Ez az elmélet, — bármennyire is fogékonyán kapott rajta a kisipari szakmunkás lelkülete — a múltban rendszerint csődöt mondott. Csődöt mondott mindenekelőtt a szükséges alaptőkehiány miatt.

A termelőszervezetekbe tömörülni igyekvők, heti fizetésükből részletekben igyekeztek befizetni a megalakulásához szükséges alaptőkét. Ha minden jól ment, hosszú évek alatt egybe is gyűlt a kívánt összeg. De igen gyakran nem minden ment rendben. Erdélyben a legtöbb ilyen kísérlet még a szervezeti tőke egybegyűlése előtt fiaskót mondott. A szervezkedni akarók többségét nem a szocialista ideálok vezérelték, hanem a mesterré válás ábrándjai. Akármelyiknek alkalma kínálkozott, akár valami hirtelen talált pénzes feleség, akár egy váratlanul örökölt kis ház révén, egyénileg ipart váltani, az kiugrott az alakulóban lévő szervezetből, s pénzét visszakövetelve, megcsonkította az amúgyis lassan gyűlő alaptőkét. És ha nem ilyen ok, akkor valamelyik sokgyerme-

kes szakmunkás váratlan megbetegedése, halálesete félelmesítette meg az alaptőkét. A megszorultak visszakérték a részvényükre befizetett pénzt. Akadtak azonban elvi ellenfelei is a munkás termelőszövetkezeteknek. Az olyan szakmunkások, mint pl. a vasesztergályosok, kazánkovácsok, modellasztalosok, géplakatosok, akiknek a munkája szorosan a gyáripari termeléssel függött össze, vagyis gyárban dolgoztak. Azoknak reményük sem lehetett szövetkezeti alapon összekoplalni egy gyárra valót. Ezek azt vitatták: képtelenség szövetkezeti alapon megbuktatni a kapitalizmust. Mert ha történetesen a gyári szakmunkások képesek lennének is jobb fizetésükből szövetkezetre félretakarítani, de a jóval gyöngébb fizetésű szakképzetlen gyárimunkásság keresetéből nem bír efféle áldozni.

Az ilyen viták aztán kedvét szegték a gyengébb jellemű kísérletezőknek. Erdélyben csak a kis tőkebefektetést igénylő szakmáknak sikerült itt-ott szövetkezetet alakítani. Szabók, cipészek, asztalosok, nyomdászok kiizzadták valahogy az alaptőkét, a szövetkezeti műhely meg is alakult 20-25 résztvevővel, de legtöbbször fél évig sem bírta a versenyt, a „sorvadásra szánt” kapitalista vállalkozókkal. Az anyagbeszerzésnél épp ezeknél a vállalkozóknál adósodtak el. Az eladósodás következtében szétugrasztotta őket a civódás is. A kisiparos fajta ember ahhoz túlságosan egyéni, hogy huzamosabb ideig egyezni tudjon. Mindegyik épp magát tartja a legjobb és leggyorsabbkezü szakmunkásnak. A másik, szerinte, sohasem halad a munkával elég gyorsan és jól. Ha a kuncsaft valami hiba miatt nem veszi át a rendelést, akkor dühösen keresik egymásban a „sancolót”, vagyis azt, aki „összecsapja” a munkát.

Ezekben a szövetkezetekben valamelyik szaktársat oktalanul mindig rágta a kétely, hogy a szövetkezők közül egyedül csak ő a becsületes, a többi meg biztosan csal. A szövetkezetek némelykor a legkonokabb egyéni törtétekből verődtek össze, azokból, akik tűzön-vizen keresztül mesterré akartak válni. Ezek közül is a legelszántabbak kaparintották kézbe a szövetkezet vállalkozói részét, a rendelőkkel való tárgyalást, az anyagbeszerzést, a pénzkezelést és könyvelést. Ezek aztán bukás

esetén magukra vállalták, majd „szánálják” ők az adósságot. A szövetkezeti műhely, a kiépített rendelőkörrel így az ő egyéni vállalkozásukká zsugorodott össze.

Az eszmei végcélt szem előtt tartó szövetkezeti próbálkozásokat viszont az ölte meg már csirájában, hogy az eszmeharcos tagok politikai magatartásuk miatt hosszú időre börtönbe kerültek.

A vidéki kisipari szakmunkásoknak, ilyen tapasztalatok után, még inkább megrögződött tudatában, hogy csak egyénileg válhatnak mesterré, ha egyáltalában azzá válhatnak. Azt nem igen hiszik el, hogy nem mindenki lehet mester. Igazán bérmunkásokká csak a nagyobb városokban, főként Pesten vedlenek át nagyobb tömegekben. Különösen pedig azokban a szakmákban, amelyek elől a gyári termelés mind nagyobb tért hódít el. Itt már jóval nehezebb önálló kismesterré vergődni. A kőműves segédnek vajmi kevés reménye lehet mesterré felcsapni ott, ahol öt-hatemeletes bérpaloták épülnek. A épületasztalos segéd se gondolhat arra, hogy többszáz ajtó és ablak készítését bírja pénzzel és műhelyhelyiséggel. A fővárosban az élet is jóval drágább. Kevesebb lehetőséget nyújt a kisipari tőkegyűjtésre. A munkásnak nagy távolságokról kell munkahelyére villamosoznia. Ha a biciklit választja, akkor meg az emésztí fel a pénzt. Aztán a nagy bérházakban nem szabad fűkamrákban, vagy lakásokban berendezni kisipari „kontárkócerájt”. Itt házilag nem hizlalhat disznót, csirkét sem nevelhet, hogy fizetéséből olcsóbban jöjjön ki.

Ezt az életmódot csak a város-környéki szakmunkás engedheti meg magának, ha történetesen van egy kis háza. A háztalan, lakbérben lakó szakmunkás igyekszik lehetőleg az üzem közelében telepedni, hogy minél kevesebbet költsön villamosra, ő már csakis a munkabérére van utalva. Az ő fogondja: miként növelhetné a munkabért, mint egyedüli jövedelemforrását. Ez a helyzet valószínűleg szintén hozzájárul ahhoz, hogy a pesti kisipari szakmunkások szocialista szakszervezetei szilárdan tartják magukat, míg egyes vidéki városokban többnyire felmorzsolódtak.

Erdélyben a kisipari munkásság szervezkedéseit a román hatóságok inkább megtűrték, mint a gyári mun-

kásságét. 1933 után mégis rohamos sorvadásnak indultak. Elcsenevészedsükhöz a hatósági üldözésen kívül hozzájárult az is, hogy a tegnap még rendíthetetlennek hitt szakszervezeti vezetők közül máról-holnapra sokan kismesterré váltak. Az erdélyi nagyobb városokban alig van kismester, aki valamikor ne a szakszervezetben kezdte volna. Magatartásuk a kezük alatt felszabadult ifjabb szakmunkásnemzedék között züllesztően hatott a szakszervezeti mozgalmakra.

A következősen elvű szakszervezeti vezetők sorsa meg éppen riasztó volt, a bér munkás sorsot amúgyis ideiglenesnek látó fiatal szakmunkás előtt. Ezek a vezetők megjárták a romániai börtönöket, A szakszervezetek feloszlata után a munkaadók úgy óvakodtak tőlük, mint a bélpoklosoktól. Ezek az * elvtársak, munkások, hogy éhen ne haljanak családjaikkal, szintén kismesterré csaptak fel. A kisiparos követelmények azonban nem tűrik meg, hogy bárki is szocialista elvek szerint töltsse be munkaadó szerepét. A kismesterek, ha nem hajtják a rosszul fizeteit munkát, hamar visszaadhatják iparukat. Az ilyen „elvtárs mester”, ha rákiált a rakoncátlan inasra, azt már úgy adják tovább, hogy az egykori elvtárs „vadállat”. Ha pedig nem fizet többet, mint más kismester, akkor már ő az ország legnagyobb kizsákmányolója. Ezt a híresztelést természetesen a többi mesterek terjesztik munkásaik között a leghatásosabban.

Ezek az esetek, társulva a hatóságok üldözéseivel, az erdélyi kisipari munkásság bér munkás tudatát elhomályosították, s méginkább azt a hitet keltették, hogy bér munkás sorsukból a kismesteri sorba kell és lehet menekülni. Ezek a remények az erdélyi segédek szívében az egyes területek visszacsatolásával még kövérebbre dagadtak. A háttérbe szoruló nem magyar és nem keresztény kisiparosok helyébe igyekeztek állni. Hogy ez a kisipari munkásremény mekkorára dagadt, arra jellemző, hogy csak az én családomból egyszerre ketten váltották ki mesterigazolványukat. Igaz ellenben, hogy ugyanakkor egyik sógorom, ki asztrlos mester volt, visszaadta iparát és visszakerült az asztrlos segédek sorába. De még

most sem hajlandó véglegesnek tekinteni bérmunkás sorsát.

Érthető tünet, hogy ebből az ide-odakapkodó kikapari bérmunkás rétegből egymással homlokegyenest ellentétes munkás jellemek nevelődnek ki. A legképzettebb és legkitartóbb munkásvezetők és a legkonokabb kismesterek. A romániai munkásviszonyok között ezek a típusok épp úgy megtalálhatók, mint a magyarországi viszonyok között. A bukaresti asztalosmunkások közül Pétre Belu épp úgy íróvá nőtte ki magát, mint ahogy én a kolozsvári asztalosmunkásság között azzá nevelődtem. A gyári munkásság mozgalmainak az élén is gyakran kikapari szakmunkásokat láthatunk. Ezek a munkásvezetők a szakmunkások között a legképzettebb és a legjobb fizetésű munkásoknak bizonyultak. Olyanoknak, akiknek a legtöbb alkalmuk kínálkozik mesterré vagy munkavezetővé válni.

Hogy ezek mégsem választják az egyéni boldogulás útját, annak az az oka, hogy műveltségüknél fogva megszemből látnak, a közösség sorsában tudnak gondolkodni. Épp jó szakmunkásvoltuknál fogva adódik nekik lehetőség szélesebb látókörbe emelkedni. Mint előmunkások, át kell, hogy tekintsék az egész munkafolyamatot, a kezük alá dolgozó gyöngébb munkásokat irányítják, előre látással kell beosztaniok az összes részletmunkákat, ami kifejleszti szervezőképességüket. Közben emberismeretre tesznek szert, megfigyelhetik kicsiben a közösségi együttműködés mozgásait. Az ilyen munkások érdeklődése felkeltődik a nagyobb közösségek élete iránt is. A szakszervezetek társadalomtudományi előadásai aztán feltárják előttük a társadalom mozgásának sokféle irányában a főirányt, a fejlődést. De megismerik a közösség gyöngéit is, meglátják, hol, melyik ponton használható ki a közösség az egyesek számára.

Ezért aztán az egyéni boldogulásra törőnek ugyan csak nehéz megállania, hogy a tanultakat ne a maga javára hasznosítsa. A legtöbb, ha mesterré lehet, hasznosítja is. De mindig többen voltak azok, akiket a közösség boldogulásának a kérdése ragadott meg, akik felismerték, hogy a kihasznált közösség egy adott időben a

romlásba ránthatja azokat is, akik embertársaik terhére igyekeztek boldogulni.

Az átlagos szakmunkás valamilyen ok miatt egész életében mindig a más keze alá dolgozik, az egész munkafolyamatot sohasem tekinti át, nem is nagyon törekszik erre, talán azért, mert gyerekkorában jobban élvezte szülei gyámolítását, megszokta, hogy mindig van, ki gondolkozzék helyette. Ez a szerencsére kivételes munkástípus, máskorában a fiatalabb inason tölti ki bosszúját, a gyengébbnek adja vissza azt a sok bánatmat, amit az „öreginasztól” elszenvedett. A katonaságnál is látni, mint várja: jöjjenek az újoncok, hogy végre ő is „kibabrálthasson” valakivel. Ezt a munkásfajtaát láthattuk kisebbségi sorsban, hogy gyereket román iskolába adta, önző számításból összetársult román mesterekkel, a közüzemekben eltitkolta magyarságát, szorgalmasan kivonult a román nemzeti ünnepekre, gyerekének román nemzeti ruhát varratott. Mikor aztán jött a változás, ő vágta magát elsőnek díszmagyarba, az ő szája habzott az „oláhok” ellen a legvéresebben. Román mestertársát, akinek az iparával esztendőig dolgozott és boldogult, gyakran kirúgta, névtelen feljelentést írt ellene és azok ellen a munkástársak ellen, akik sohasem alkudtak meg az idegen államhatalommal, de egyetértést akartak a más nemzetiségű lakossággal.

Jóval ismertebb munkásjellem a kisiparban az a fajta, amelyik, ha bajba csöppen, mindjárt azt kérdezi: „miért éppen én?” Politikai öntudata is épp oly zavaros, mint munkásöntudata. Buzgó újságolvasó, de a sorok között nem tud olvasni. A háborús hírek szerint igazodik. Mindig annak szurkol, aki éppen győz, közben állandóan remeg, hátha mégis a másik fog győzni; a politikai pártokkal is szüntelenül zavarban van. Erdélyben, ha csak teheti, a nyilasoknak épp úgy tagja, mint az Imrédy-pártnak, de azért az Erdélyi Pártnak is tagdíjat fizet.

A korábbi években, a szakszervezeti taggyűléseken állandóan tiltakozott: „a vezetőség ne keverjen politikát a gazdasági kérdésekbe”. Ő az, aki lépten-nyomon szidja a papokat és hitetleneket, ám azért minden nagy ünnepen úrvacsorát vesz, vagy hosszúnapot tart, mert hátha

mégis csak van túlvilág és nem bolond tepsin süttetni magát. Ő a lelkes dalárdista és bálrendező. Ő a sportlovat leghűségesebb olvasója, számontartja az összes világbajnokokat, a box-, a birkózó-, a futball-, meg a bicikli-fronton semmi sem történhetik az ő tudta nélkül. Jut belőle a temetkezési egyesületekbe is, de ahogy öregszik és kismesteri ábrándjai elhalványulnak, családja pedig elszaporodik, s már nem bírja a fiatalabbakkal a munkaversenyt, a munkaadók pedig már nem szívesen alkalmazzák, akkor sűrűn írja a kérvényeket, szívesen elmenne házmesternek, bankszolgának, valamelyik kórház vagy egyetem háziiparosának, mindenes szereppel. Sőhajtozva irigyeli a vasutasokat. Kárhoztatja magát, miért is nem tudott fiatalabb korában bekérezkedni vasúti műhelymunkásnak.

Ez a vágya különösen a háborús években hatalmasodik el rajta. Az állami műhelyekben nincs anyaghiány és sok a túlórázás. Ezenkívül hadmentességet élvez és van nyugdíj. Részletfizetésre házat lehet építeni. Végül azzal a végrendelettel fordul a sírba, hogy fiai kézzel-lábbal törekedjenek bejutni az államhoz, feleségének meghagyja, ha csak egy mód van rá, a fiukat a vasúthoz, a villamostársasághoz adja inasnak.

Az ő élettanulása folytán szaporodnak el az állami közüzemekben kitenyészett, egészen sajátos lelkű, közüzemi szakmunkások. Ezek aztán egy külön közösségként, kiváltságos munkásteremtényként élnek. Aki nem az állam kenyerét eszi, az szerinte csak félemler. Neki szabadjegye van a gyorsvonatok harmadosztályán, ő foglalja el az ülőhelyeket, mert ő már indulás előtt egy félórával beül. Van rádiója, varrógépje, háziasszony felesége és kettőnél alig több gyermeke. És ezenkívül van egy kis háziműhelye, könyörtelenül olcsóbban elvállalja a szegény, nem állami kisiparos kontár orra elől az elvállalható munkákat. Nem akar ő mester lenni, de saját házat épít, fürdőszobával, fiából pedig vasúti mérnököt nevel s leányát lehetőleg állomásfőnökhöz szeretné feleségül adni. Nyugdíjban pedig korcsmát, vagy trafikot nyit.

A visszacsatolt területeken a vasúti műhelyek magyar szakmunkásai csak a bécsi döntés után kerültek

vissza az állam kenyérére. Szörnyen kevés nekik a „fej-adag”, még a testi munkásnak járó „pótjeggyel” is. Bántja őket a budapesti mérnökök fennhéjázása, az előmunkások is rájuk mordulnak, ha nem állnak vigyázdba előttük. A véglegesítéssel is baj van. Sok a felülvizsgálat. És bizonytalan a hadmentesség. A háború pedig egyre tovább tart. A visszacsatolt területek vasúti szakmunkásai tehát elégedetlenek, idegesek. Ezeknek gyakran eszükbe jutnak a szocialista szakszervezetek, titokban szeretnék, hogy tegyenek azok valamit, de ők — kevés kivételtől eltekintve — tartózkodnak mindentől, mert hátha mégis csak véglegesítik őket, aztán a háború sem tart örökké, addig pedig jó lesz vigyázni a civil irhára.

Az utóbbi évtizedekben némely gyár vállalat, hogy szakmunkásait eltávolítsa a képzetlen munkástöbbség mozgalmainak éléről, igen buzgón törekszik szakmunkásai részére gyári lakással, kedvezményes téli tűzifával, élelmiszerral, gyári könyvtárral, sportteleppel, nyaraltatási Sal, bölcsődékkal kedvezményeket nyújtani. Ezt tudva — a kisipari szakmunkások mestertörekvéseit feladva, a könyörtelen bérmunkássors elöl menedéket vélnek találni az állami és magánvállalatok nagyüzemeiben ... Eltekintve a nagyipari gócpontok százezres tömegű szakmunkásaitól, általában a kisipari bérmunkásság vidéken tudatilag és reményeiben a kispolgárság és a kimondottan nincstelen proletariátus között tengődő réteg. A munkásmozgalmakban vitt korábbi vezetőszerpük a gyári munkásság mellett másodrendűvé kezd süllyedni. Az utóbbi évtizedek szociálpolitikai vívmányai, elsősorban nekik hoztak könnyítéseket, a nyolcórás munkaidő kivívása azonban nekik csak arra volt jó, hogy tudatuk elsekélyesedjék a sport, a dalárda és a léha műkedvelősi javára. A vidéki kisipari munkásság meg éppen arra használja fel nyolcórás szórakozó idejét, hogy kontárkodva készüljön önálló mesterré. A világháború természetesen kizökkentette a biztosnak hitt kerékvágásból őket is. Az egyre érezhetőbbé váló anyaghiány a kisiparban mindinkább lerontja a helyzetet, vagyis a várható munkanélküliség sötét árnyékát veti előre. Ez a helyzet az 1939. évi magyar népszámlálás

adataiból következtetve, mintegy 180.000 olyan kisiparos segédet fenyeget, akik eddig állandóan a kézműiparban keresték kenyerüket. Kétségessé válhat sorsa rajtok kívül annak a 200.000 iparos segédnek is, akik Rézler Gyula „Magyar gyárimunkásság” című könyvében olyan szakmunkásokként vannak feltüntetve, „akik felváltva, hol kisiparos műhelyben, hol gyárakban dolgoznak”.

Sötétül a kép, ha figyelembe vesszük, hogy a bécsi döntés után a román okiráltságából tízezres tömegekben vándoroltak vissza Északerdélybe s innen főleg a nagyvárosokba kisipari szakmunkások. A visszatért Délvidék is sokat vonzott vissza Szerbiából. Ezek a kisipari tömegek vagyunk hátrahagyásával, szinte csak egy öltöny ruhában menekültek s itt, most, csak munkabérükre utalva kell élniök. Egy részük ugyan elhelyezkedett, de a többiek a nagyvárosokba zsúfolódva mindennek előtt lakásínséget idéztek elő. Megszorultságukban pedig a kialakult munkabérek minimálisra morzsolódását idézhetik elő, fölös számban való munkakeresésükkel.

Hogy a közeljövőben újraéledhetnek-e a régi reményeik, az a háború eredményeitől függ. Annyi bizonyos, hogy a kisipari munkásság máris sokat remél a háborút követő újjáépítéstől. Tavaly még olyan meghökkentő bizakodást is hallhattunk, hogy az „új európai rendben” Magyarország nem fejleszti tovább nagyiparát, tehát ismét feljő a kisipar fényes csillaga.

Hogy ezekből a reménykedésekből mi válik valóra s mi nem, azt éppen ez a megzavart tudatú kisipari munkástöbbség találhatja a legtüremlenebbül. Kielégítő feleletet viszont csak a szabad szakszervezetek adhatnak. Ezért feltétlenül számíthatunk rá, hogy a kisiparban foglalkoztatott munkásság a II. világháború után ismét épp úgy beözönlik a szakszervezetekbe, mint az első világháborút követő években.

NAGYIPARI MUNKÁSSÁG

Egy agrár jellegű ország legtarkább társadalmi rétege a nagyipari bérmunkásság. Ha az ipari városokban polgári ruha takarja is a testét, sohasem lehetünk biztosak, hogy nem valami jóízű paraszttal állunk-e szemben, de épp úgy rejthet kispolgárt is a polgári ruha. A nagyipari munkásság sorába tömegesen emelkednek fel paraszti sorból s hullanak alá a kisiparból, kiskereskedelemből s nem egyszer hivatalnoki családból.

A bányavidékeken, a marosmenti fűrésztelepek környékén lakó parasztok szintén tévedésbe ejthetnek. Némely székelyharisnyás embert „östermelőnek” néznek s kiderül, hogy igen kevés köze varu a földműveléshez: gyárimunkás vagy favágó bérmunkás, a zsilvölgyi paraszt meg bányász. Ugyanez a színkeveredés felismerhető egy gyártelepen belül is. De nem csak népi szín, hanem foglalkozás szerint is igen változó képet nyújtanak a nagyipari bérmunkások. Van szakképzett lakatos, kéz alá dolgozó napszámos, aki talán a nevét se tudja leírni, van ifjú és nő, modellasztalos és ács, műszerész és favágó. Ha helyesen próbálom jellemezni a nagyipari munkásság többségének a reményét e pillanatban, azt mondhatnám, hogy a többség lába kiáll a gyárból, hogy menekülni készül: a paraszt vissza a földhöz, az ács az iparigazolványhoz, a volt hivatalnok vissza az íróasztalhoz, az anya a családhoz, a lány a jövődöbelihez. A nagyiparba mindig is azzal a reménnyel jöttek a friss munkások, hogy majd kimenekülnek innen. Általában innen kíváncsoznak el legtöbben és mégis itt ragadnak meg a legnagyobb tömegek.

Még az elmenekülők is többnyire ide térnek vissza, pedig itt aztán igazán nincs reményük arra, amire a kisiparban a szakmunkásoknak. A zsilvölgyi bányásznak még csak merész vágyként sem juthat eszébe, hogy idővel összekoplal magának egy kis bányára valót. Hogy is juthatna eszébe efféle a nagybányai aranybányásznak? A csepeli nagyipari munkásnak sem ötlik eszébe, hogy ő aztán egyszer mozdonykerék öntődét nyit magának. Itt a nőtlen szakmunkás sem ábrándozik arról, mint a kisipari mesternél, hogy „hátha belémszeret az öreg lá-

nya s feleségül veszem vele az apja kóceráját”. Bizony a Martin-kemencék tájára nem igen jönnek a Weiss Manfréd urék lányai legenyézőbe. Itt még a filmírók merész fantáziája is megbicsaklik. Ami fejlődést a filmzés eddig elért a munkásnők és munkaadók összeházasítása körül, az csak annyi, hogy már nem a szegény komornát, már nem is a gépírókisasszonyt és a varrólányt, hanem a szállodai szobalányt próbálják férjhezadni a megbűvölt gyároshoz.

A Ganz-gyárban bizony még a „gyarost” is igen ritkán láthatja, ha egyáltalán láthatja a munkás. Itt aztán végkép le kell számolnia a „betársulási” reményekkel. Igaz, ujabban, minduntalan felmerül a munkás „részvényessé” alakításának az ábrándja. De ez a gondolat nem a gyárimunkásoktól származik, hanem rendszerint akkor vetődik fel valamelyik széplelkű részvényes ifjú társaságában, amikor vagy bérmozgalomtól tartanak, vagy nagy a konjunktúra s az ilyenkor hamar odébbálló munkásokat szeretnék helyhez kötni a részvényekkel.

A román ókirályságban, a galaci hajójavitó gyárban dolgozva, egyszer én is részvényes voltam. Illetve az év végén „gratifikációt” kaptam. Nem mondom, úgy egy összegben szép summa volt, éppen csak az volt a baj, hogy napi fizetésünk jóval kevesebb volt, mint a gyáron kívül dolgozó munkásoké. Az évvégi gratifikációig lerongyolódunk, eladósodunk, a „jutalék” alig-alig fedezte a követeléseket. Tehát semmivel sem jártunk jobban, mint a gyáron kívüli munkások, a következő évben meg éppen ráfizettünk a dologra. Mivel a hajójavitó gyár „gyöngye” vállalkozásokat bonyolított le, meg kellett elégedni fizetésünk után egy százalékos jutalékkal. Tetelesen kevesebbet kerestünk, holott ugyanannyit dolgoztunk, mint az előző évben. Persze az évi mérleg összeállításába nem szólhattunk bele, nem hívtak meg részvényközgyűlésre. Ezzel szemben egy munkás sem mert év közben elmenni, vagy túlságosan legénykedni, mert akkor a szabályok értelmében lóttak a gratifikációnak.

A nagyipari bér munkásság tehát nem áltathatja magát a kisipari munkáshoz hasonló ábrándokkal. A nagy többség szigorúan arra a munkabérre van utalva, amit keres. A szakmunkások kiruccanhatnak a gyárból a kis-

iparba, a földdel bíró földműves is hazatéregethet falujába, ismét szerencsét próbálni, de a szakképzetlen dolgozó nem szívesen hagyja oda a gyárat, vagy bányát, ha teljesen nincstelen. Minden változás katasztrofálisan érintheti. Esetleg épp a város túlsó felében jutna munkához, ez pedig lakáscserét is jelentene. A költözködés pénzbe kerül, új munkahelyén pedig szinte holtbiztos, hogy amíg betanítják valamibe, kevesebb fizetést kapna. Bányamunkásoknak meg éppen nehéz a kimozdulás, elég gyakran épp az ország másik felébe kellene költözniök, mert a régi bányavidéken, hacsak nincs több egymástól független bányatársaság, nem igen kaphatnak munkát. Nem egy nagybányai bányásszal találkoztam, aki a Zsil-völgyébe vándorolt, s végül teljesen földönfutóként hurcolkodott vissza. Balul ütött ki a helycsere, így hát a nagyipari munkás sorsa nemcsak a munkabérhez kötött sors, hanem rendszerint egy iparvidékhez, vagy még szűkebb térhez, egy gyárhoz van láncolva. Csak ezen a körön belül mozoghat. Az ilyen megszabott körben születő munkás előtt csak a hozzá hasonlók élete lebeg példaként. Bár a legeldugottabb bányavárosban is vannak tisztviselők, kisiparosok, azokhoz mégsem igazodhatik, sem szokásban, sem pályaválasztás szempontjából. Csáládja rendszerint nagy, a szükséges elemi iskolák elvégzésénél többre nem futja, sokszor még annyira sem, s az ifjúnak korán be kell szegődni valamilyen munkára a bányatelepre. Ezenfelül a belátás sem engedi a szülőket a fiaikhoz több reményt fűzni, mint amennyit a körülmények megszabnak.

Egy ipartelep népe és emberszükséglete könnyen áttekinthető. Az idősebb munkások tudják a mindennapi érintkezésből, hiába adnák a fiaikat mesterséget tanulni, mert a telepnek nincs szüksége annyi szakmunkásra, mint amennyi kitelne a telep gyerekeiből. A vállalat főlős számban nem szegődteti őket, más városba küldeni viszont nincs kitartásuk a szülőknek. Mindezt meghányják-vetik egymás között ebédszünetben, a korcsmaasztalnál és a szakszervezetben. Már csak azért sem kívánják a fiaikat a középosztályba emelni, mert a velük élő tisztviselők többnyire zárt kasztként élnek mellettük. Mérnök, gépész, művezető mind „hajcsár” az ő szemük-

ben. Ha maguk között vannak, örökké azokat tárgyalják, hiszen merev, hideg parancsolókként élnek felettük, akik megkövetelik a munkástól, hogy vigyázzban álljon, némely üzemben pedig „alázatosan jelentsen”.

A munkások között ilyen okokból idegen társaságként szerepelnek a telep vagy gyár nem-munkás elemei, azokhoz húzni, vagy hasonlítani „árulás”. Vagyis érzelmi ok, előítélet is hozzájárul ahhoz, hogy ne kívánjanak az ő sorukba emelkedni, így keletkezett az apáról-fióra örökölt ősmunkás sorstudat. A kisebb bányavárosokban s az olyan ipari vidékeken, mint Resica, vagy a pesti gyárinegyedekben, mint Csepel, ezres tömegekben élnek ősmunkások.

A legősibb bérmunkások ilyen értelemben a bányászok. Megismerni őket testalkatukról. Nem véletlen, hogy a Hóféherke hét törpéje bányász. A mesemondó éppen csak megkurtítja egy kicsit az amúgyis törpe s vézna vajúrokat. A munkás csak a szocialista mesékben nőtt meg gyáratat átlépdelő, óriási kalapácsos emberré. Ez a képzeleti kép a munkás jövőbe vetett bizalmát, a világ fölé való emelkedését igyekszik ábrázolni. A régi mesemondó viszont a bányász reménytelen helyzetét kifejezendő, összezsugorította a munkást. Ez a jelképes ábrázolás pontosan fedte a bányász társadalmi törpeségét, a nemzedékről-nemzedékre fokozódó testi elsatnyulását. Nagybányán méternyire kurtult kis emberkéket láttam. Őseik bizonyára már a rómaiak idején is bányászattal foglalkoztak. Szinte azt mondhatnánk, hogy az alacsony tárnákban bujkálva, a szó szoros értelmében elkoptak a rájuk nehezedő roppant hegyek alatt. További eltörpülésükkel maguk a bányászok is számoltak, sőt még ma is számolnak a reménytelenek. A múlt század végéig társadalmi fölemelkedésükben sem nagyon bízhattak.

Milyen reményeik is lehettek volna az egykori bányajobbágyoknak a felemelkedésre, mikor naponta 18-19 órát dolgoztak a föld mélyén; olykor, ha bányavíz öntötte el a tárnákat, három-négy napig fel sem jöttek a napvilágra, az éltető friss levegőre. Utódaik ezért nem ütik meg sokszor még a katonai mértéket sem. Az ő hadakozásuk a természettel nem kevésbé küzdelmes, mint

a földműveseké. Amellett pedig épp oly kiszámíthatatlannak is látszhatott előttük, földtani műveltség hiányában, mint a légkör titkait nem ismerő földműves előtt a szárazság, vagy a mindent elárasztó nagy esőzés. Nem csoda, ha a hirtelen előtörő bányavíz, vagy bányalég okozóiként a múltban a bányász bányalidércet, s szakállas kis manókat vélte látni. Nem egyszer pedig a bányamunkások alá temetettek kísértő lelkeit hallotta sóhajtozni. Az állandó és közös veszélytudat a bányászokban, a babonás hiedelmek mellett kifejlesztette az összetartás, a közös résenlevés szükségének a tudatát. Valamennyien tudják, hogy az egyén sorsa lent a mélyben az egész munkaközösség összeműködésétől függ. Talán egyetlen egy iparágban sincsenek a munkások annyira egymásra utalva, mint a bányászatban. Állandóan fenyegeti őket az életveszedelem, az életveszedelem azonban összefügg magának a munkahelynek a veszélytől való féltésével is. Bárminő nagyobb bányaszerencsétlenség munkanélkülivé teheti a bányászokat. Ezért, hacsak nincsenek már elvadítva, buzgón törődnek a bánya karbantartásával. Megbecsülik mérnökeik, munkafelügyelőik szaktudását, tudják, hogy mennyi minden múlik rajtuk. Hogy ez a megbecsülés nem terjed ki munkavezetőik egyéniségére is, az már nem rajtuk múlik. Mérnökeik, s más előljáró szakembereik „a munkafegyelem” hangoztatásával nem munkatársként bánnak velük. Ez a viszony különben minden más iparágban fellelhető. Pedig, ha valahol lehető volna, úgy a bányászatban a közös veszély ellen szövetkezve, tényleg megvalósulhatna munkás és munkavezető értelmiségiek között a meghitt munkatársi együttműködés. Elvégre a bányatársaságoknál a mérnökök s más képzettebb munkavezetők maguk is csak fizetésért dolgozó alkalmazottak. Ám az egyszerű bányászokénál aránytalanul nagyobb fizetésük révén a bányatársulatok tulajdonosaihoz tartozóknak hiszik magukat. Ehhez mérten sajátítják el modorukat, fölényességüket. Túlbecsülik a munkában elfoglalt irányító szerepüket. Műveltségüknél fogva ők már ismerik a föld titkait, a nehézkedés törvényeit, a rétegződéseket, a bányalég gáznémúságát, keletkezésének okait. Ezért aztán csak magukat látják fontosnak a termelésben, értelemmel uralkodnak a termé-

szet erői felett s azt hiszik, hogy uralkodniok kell a „fegyelmetlen” munkások fölött is.

Ilyen szellemű munkaviszony közepette csak természetes az, hogy maguk a munkások is „a másik brancsba” sorozzák a munkavezetőket. Persze összehasonlíthatatlanul más a helyzet közvetlen munkavezetőikkel, a fővájárokkal szemben, akik az adott munkaterep szerint kisebb-nagyobb, esetleg negyven főnyi csoportot irányítanak a munkában. Maguk is bányászok és együtt dolgoznak a segédvájárokkal, a csapat-csillésekkel; a szakmában vállalt munkából természetesen nekik jut a legmagasabb fizetés, de a segédvájároknak eszébe sem jut ezért a „burzsoáziához” számítani őket, vagy irigykedni rájuk. A fő vájárok nem az egyetemekről jönnek, mint a mérnökök, hanem gyerekkoruktól kezdve a bányában szerzik tapasztalataikat. Fokról-fokra küzdik fel magukat előmunkássá.

Természetesen van vetélkedés egy szakmáyon belül is, a fiatalabb, ki azt hiszi, hogy ő máris beválna a jobban fizetett munkahelyre, szeretne előugrani, esetleg meg is kísérli itatással, vagy más hízelkedéssel befolyásolni a szakmányvezetőt. Ebből torzsalkodások támadnak, de végeredményben az dönti el a vizsályt, hogy ki hova való és mennyiben felel meg a vállalt feladatnak. Aki nem megfelelő, hamar odakerül, ahol megállja a helyét. Ellenkezésnek és további civodásnak nincs helye, az egész csoport keresetének a rovására menne, mert a kitermelt mennyiség után fizetik őket. Cívódás helyett versengenek, hogy felülmúlják egymást. Egy-egy ilyen csoport, ha már jól összeszokott, kitart egymás mellett. Komaságot vállalnak egymással, együtt szórakoznak, ami persze régebben egyet jelentett a mértéktelen italozással, ami ma sem tartozik a rendkívüliségek közé. Általában a nagy hőségben, vagy hideg nyirkosságban dolgozó munkások sok sört vagy bort isznak, aminek rendszerint az az oka, hogy a munkahelyen nem mindig van jóízű víz és nem veszi be a gyomruk literszámra. Tudom ezt magamról. Galacon nyáron ihatatlan meleg volt a Dunából fogott vezetéki víz. Ráadásul az emeleti gyárhelyiségekben hordókban állt a poshadt lé. Kénytelenek voltunk szódás bort vinni magunkkal a gyárba,

különben megbetegedtünk. Nyáron persze úgy megszoktuk, hogy télen se bírtunk meglenni bor nélkül. Szabad időnkben, míg meg nem alakult a szakszervezet, csak a kocsmába mehettünk. Az egykézre dolgozó munkásoknak mindig akad valami megbeszélőnivalójuk, ha nem egyéb, hát az, hogyan pipálták le a munkavezetőt, hogyan „toltak ki a talpnyalóval”. Utcasarkon állva, vagy valamelyik munkásnak a szűk lakásába szorulva, nem igen lehet társalogni. A főzéssel, vagy éppen nagy móssal nyugölődő asszony kiveri a házból a lábatlankodókat. Az utcasarkon pedig megfagy, aztán fáradt is az ember, a korcsmában viszont nem lehet potyára füstölni, helyet foglalni. Inni muszáj!

És iszik az ember, ettől elmúlik fásultsága, az agya felélénkül, az egyébként szófukar, képzelet nélküli testi munkás sziporkázó lesz. Maga és társai örömeire olyan „jókat” mond, amik máskor nem jutnának eszébe. Ezek a mondások többet érnek, mint sok vacak könyv, mert a munkásélet valóságait gúnyolják ki és megszépítik a munka közben történt keserves eseteket.

A szakszervezetek könyvtárai, gyűlései, műkedvelő előadásai sok munkást leszoktattak az italozásról. De az iszákosságból valójában csak akkor fog kigyógyulni az egész munkásság, ha a nehéz testi munkát kevésbé fárasztóvá változtatják, ha a munkahelyiségek minden tekintetben egészségesebbek lesznek, s főként, ha új emberek nevelődnek fel az emberségebb munkaviszonyok között.

A bányászok most is az iszákos munkások közé tartoznak, bár korántsem olyan mértékben, mint régebben. És ez mégsem zárja ki, hogy a legösszetartóbbak ne legyenek a munkásságon belül. Igaz, az utóbbi évtizedek ipari fejlődése következtében a bányák munkásanyaga az összetartás tekintetében igen felhígult a környező falvakból beszívárgó paraszttal. Ugyanakkor viszont a paraszti elemek feljavítják őket friss vérükkel, mint emberanyagot. Megóvják a bányászokat a teljes eltörléstől, helyesebben mondva, a legkevésbé degeneráltak közé való beházasodásukkal átmentenek egy keveset az ősbányászok közül a jövőbe. Különben nem szívesen adják vérüket, ragaszkodnak paraszti voltukhoz. Az ősbányá-

szok idegenkednek tőlük. Féltik a munkabért az olcsóbbért is szívesen munkát vállaló „őstermelőtől”. Az nem lakik a telepen, hazagyalogol a maga egy-két holdjára a faluba. Sohasem lehet tudni, mit gondol, mit forral. Őt már nem szorítja annyira a bérkérdés, mint a bennszülött bányászt. Ha minden kötél szakad, ott a kis földje, háza. Nem szorul a kantinra, hazulról hozza magával a kenyeret és „mamaligát”, ha román, s puliszkát, ha magyar, ami egy és ugyanaz. Saját termését eszi, tehát kevéssel is megelégszik. Inni se sokat iszik. Ő eleve azzal a szándékkal jő a bányába, hogy amit keres, földet, vagy tehenet vegyen rajta... Bajosan szervezkedik, nem akarja tagdíjba fizetni a borjú árát. Ha a teljes eltörpüléstől meg is menti az ősbányászt, de ahhoz már nehezen segíti hozzá, hogy a szocialista plakátokon látható, házak fölött lépdelő óriás legyen belőle. Majd ha a bánya és a gyermekszaporulat szétporlasztja alatta a két holdat! Addig a faluközösséghez húz. Karja szenet, vagy sót fejt, de az esze otthon jár a kapálnivaló körül.

A magyarországi, romániai bérmunkásságot talán ez a félparaszti állapot jellemzi a leginkább és még igen hosszú ideig az fogja jellemezni, ha ezek az országok iparosítása tovább fejlődik. Már pedig minden jel arra vall, hogy tovább fejlődik. Az Országos Magyar Gazdasági Egylet néhány hónappal ezelőtt panaszolta fel, hogy az utóbbi hat évben a 480.000 főnyi gyári- és kézműipari munkásság a parasztlakosság rovására 800.000-re szaporodott Magyarországon.

Ez a kishijján félmilliónyi paraszti tömeg főként a nagyipari gócpontokba vándorolt, tetemes része Pesten állapodott meg. Segéd munkásként ott látni őket a nagy gyárakban, panaszkodnak rájuk a bennszülött munkások, tömegszállásokra húzódva takarékoskodnak, vagy éppen a gyár területén, raktárakban, itt-ott, ahol lehet, töltik az éjszakát, csak éppen ne kerüljön pénzbe. Megelégszenek a minimális bérrel, pedig ugyanazt a munkát végzik, amit a bennszülött munkás nagyobb fizetés mellett. Nem követelik a túlórákért járó százalékot sem. Isten csudája, ha a munkáltatók le nem verik a régi munkások bérét és szerzett jogait. És ez a csoda, mint minden csoda, ritkán esik meg.

Elkeseredett, néma küzdelem dúl minden olyan gyárban, ahol az ősmunkások közé félparaszt elemek kerülnek. A küzdelem természete aszerint változik, hogy a régi munkások mennyiben szervezettek, vagy szervezetlenek. Ha már szervezkedve vannak és az összetartás szelleme fejlettebb, akkor a „bizalmiak” veszik munkába a faluról jött új munkást. Igyekeznek a fejébe verni az „öntudatot”. Újságot hoznak neki. Elhívják munkáselőadásokra, taktikából még korcsmába is beülnek vele. Dióhéjban elmondják neki az egész világtörténelmet, kezdve az egysejtű lénytől a többsejtűig, a többsejtűtől a „Neandervölgyi ősemberig”. Leírják a „hordaközösségben” élők termelési viszonyait, a magántulajdon keletkezését, a pénzgazdálkodás kifejlődését, élénken ecsetelik a római „plebsz” korrupszóját, végül jellemzrajzot adnak a „rohadt burzsoáról és a modern proletariátusról, a ciklusonként visszatérő kapitalista gazdasági válságokról, a francia kommünről”, a három internacionáléről, a nyolcórás munkaidőről, szervezkedésről, sztrájk-alapról és temetkezési segélyről. Lám — mondják — az ember, mióta a földre került, egyebet sem tett, mint csak szervezkedett, az egysejtű egy másik egysejtűvel, és így tovább.

Az új munkás ámul-bámul, közbevet egy-egy kérdést, elárulja, hogy ő mindig gyanította, hogy az Ádám és Éva dolga dajkamese. De azért már engedje meg a világ, az ember nagyapja mégsem lehetett egy csipás majom.

A majom dolgába aztán belegabalyodnak. Az öntudatoisító bizalmi igyekszik megértetni, hogy a majom csak egy oldalág a fejdődés fáján, de a munkába vett új munkás az „oldalág” ellen is tiltakozik. Végül látszólag belenyugszik, mert a bizalmi érvet-érvre halmoz s a végén megkönnyebbülten sóhajt fel, azt hiszi, hogy meggyőzte s várja, hogy az újdonsült, öntudatos munkástárs a tenyerébe csapjon és kijelentse, belép a szakszervezetbe, nem is érti, hogy bírt eddig anélkül élni.

Közben embere talán már azon töri a fejét, hogy lehetne rábeszélni odahaza Jóska bátyjáékat, hogy egy holdat neki is kiszorítsanak a határból, ha tud egy kis pénzt hazavinni ebből az eszeveszett gyárból. Ha a bizalmi olyan ember, hogy nincs türelme kivárni, míg az atyafi magától vonja le a beszélgetések tanúságát, rácsap s ki-

jelent: szervezkedni kell! Mire igen gyakran megesik, hogy a felszólított új munkás megkérdi: milyen summa üti a markát a beszervezett emberek után a szakszervezetben?

Erre a kérdésre viszont a legtöbb bizalmi méregbe jöve tiltakozik a gyanúsítás ellen. Nem emberhús kereskedő, ő csak az „osztályért” koptatja a száját; a „szocializmus érdekében!” Ezt aztán az öntudatosodott ember nem hiszi el. Emlegeti Krisztus koporsóját sem őrizték ingyen. Ő legalábbis nem őrizné.

Végül elkeseredve válnak el egymástól. Közeledés helyett látszólag messzebb estek egymástól, mint azelőtt. Az öntudatosított ember meg van győződve, hogy a másik be akarta valamibe ugratni, hogy pénzt keressen rajta s óvakodik tőle nagyon. A másik, a bizalmi, forr a méregtől: ez egy javíthatatlan „magántulajdon párti”. Tudatja ezt a többiekkel is, akkor megindul a hajsza az „osztályellenség” ellen. Cédulákat dugdosnak a zsebébe, amire csak annyi van írva: „talpnyaló”, vagy „besúgó”. Bekenik szurokkal, vagy enyvvel a szerszámnyeleit.

Olyan üzemekben, ahol nem szervezettek a munkások, még gyilkosabbul megy a hajsza. A régi munkásnak, aki már leszámolt minden más reménnyel a gyár az egyetlen támasza, nem kell ahhoz szervezett munkásnak kell lennie, hogy meglássa az új munkás felől őt érhető veszélyt. Félti a kenyerét a birtokszerzésért mindenre képes új munkástól. A pesti bérházakban születő munkás gondolatvilágából már szinte teljesen hiányzanak a „vagyonszerzésre” irányuló tervek. Még csak egy „kis házról” sem ábrándozik, örvend, ha elsejére összekaparja a házbért valahogy. Krajcáros élete állandó bizonytalabság. Retteg, ha jobb étvággal esznek a gyerekek, retteg, ha kornyadoznak, fél a születésüktől, fél a haláluktól. Nála mindig félórával előre jár az ébresztőóra, nehogy elkészen a gyárból.

Ha vasárnap megiszik egy „félbort”, vagy egy üveg „családit”, egész héten bánkódhat, mert az asszony zúg miatta fizetéstől fizetésig... Várja az ünnepnapokat, hogy kipihenje magát, de utána hetekig keserű a szája tőle. Jóvétehetetlenül hiányzik az a két napi bér, amit elvitt a karácsonyi angyal cserébe az angyalfiába hozott haris-

nyáért, ami kétnapi használat után már kilyukad, az aszszony pedig robban fel a méregtől, miért rongyol el mindent oly hamar.

Mindehhez az üzemben kisebb-nagyobb kellemetlenségek társulnak. Munkaközben olykor elront valamit és megbírságozzák. Esetleg lassúbb munkás, mint a másik és állandó kétségek gyötrik, biztosan ki akarja túrni a munkából a gyorsabb kezű. Hiába régibb munkások, maguk között is acsarkodnak, versengenek, árulkodnak. Egyetlen elérhető nagy célként az lebeg előttük: elnyerni a művezető, a mérnök úr bizalmát s kihizelegni valamilyen jobban fizető munkát a gyárban. Viszont szervezetlenül is összefognak az új munkás ellen, különösen, ha az nem bennszülött, hanem vidékről feljött falusi. Már csak azért is, mert minden régi munkásnak van valakije, akit szeretne behozni a gyárba. Igyekeznek a betolakodót elriasztani már a gyárkapuból. „Itt nincs felvétel, rosszul fizetnek. Menjen vissza parasztnak. Ne vegye el a városi ember szája elől a kenyeret.”

Minden vidékit és falusit zsíros parasztnak néznek, akinek földje van otthon, a kéményben pedig oldalszámra lóg a szalonna, seregnyi a szárnyas állata. Minél régebben került fel munkásnak valamelyik nagypajuk, annál halványabbak emlékeik paraszti származásuk felől. Falun élő rokonságával a bennszülött munkás nem levelezik, fogalma sincs, mint élnek. A szervezetlen munkás talán nem is sejti, hogy hány millió nincstelen paraszt él az országban. Nem is egy olyan munkással kerültem össze, akik mikor a falukutató írók adatairól beszéltem előttük, egyszerűen nem hitték el, hogy falun is vannak földhöz ragadtak, így csak természetes, hogy ellenséget látnak minden parasztban, aki a gyár kapuján kopog. A kopogó is többnyire hamis fogalmakkal néz minden városit. Szerinte mindent a városiak nyelnek el, amit a falu kiizzad. A városból vetik ki az adót, oda viszik a gabonát, tejet, tojást, zöldséget és szárnyasjőszágot. A város szedi a katonát. A városi munkás életének csak a külsőségeit látja. „Úri” a ruhája, nem jár sárban, padlós a lakása, egyik-másiknak még rádiója is van. Könyvet olvas, újságot járát és keveset dolgozik, többet keres, mint ő. Ami a városi munkásnak tűrhetetlenül kevés fizetés, az neki

a mezőgazdasági bérekhez viszonyítva, hihetetlenül nagy kereset.

Örömmel áll munkába a gyárban. A panaszkodó bennszülöttnek szemére veti, ne költse a pénzét újságra, meg rádióra és mozira. Villamosra sem muszáj ülni. Este öt óra után, sötétig hazaér gyalog is. Ő az első időkben úgy is tesz. Valóságos szórakozás neki a nyolcórás munkaidő után a nagyvárosi utcán ödöngeni. Legfeljebb bosszankodik, miért nem eresztik dolgozni este nyolckilenc óráig, hiszen akkor mennyivel több fizetést kapna. Esetleg szidja a szocialistákat, akikről hallott valamit és azt hiszi, hogy azok ütötték el a több keresettől.

Ebben a tekintetben a Bukarestre felvándorolt román paraszt semmivel sem különbözik az elmúlt tíz évben nagyipari várossá fejlődött Brassóba jövő székelyektől. Itt is, ott is s utóbb Pesten is alkalmam volt látni, hogy sokszor húsz paraszt bérelt ki egy szobát. Szalmát szórtak a padlóra s felváltva az egyik tízes csoport nappal aludt rajta, a másik meg éjszaka, aszerint, hogy melyik csoport mikor dolgozott. A főzőkemencén megkotyvasztották maguknak az ételt, sokszor három napra valót egyszerre. Ékre a célra közösen vettek egy nagy tíz literes fazekat, egy kisebbet rántásnak, napokig elétek a paprikáskrumplin, vagy babfőzeléken. Brassóban így tengődtek ősztől tavaszig. Akkor hazamentek, megművelni a földet. Ezt az életmódot próbálja élni a legtöbb faluról felkerülő új bérmunkás. Igen kevésnek van odahaza földje, amire vissza-vissza járjon. Ezt inkább a városkörnyéki falusiak tehetik. A távolabbi vidékekről városba szakadtak többnyire nem bírják sokáig a sátoros cigányokhoz hasonló életet.

Betelnek a kirakatok nézegetésével. El-elunják magukat és mind gyakrabban vetődnek be valamelyik korcsmába, ahol a „földiek” szoktak találkozni. El-eliszogatják a spórolt pénzt. Kifognak rajtuk a háztulajdonosok is. Az üres szobákat nem adják ki lakásként, hanem személyenkénti szálláspénzt vesznek tőlük. Annyi elkérnek, hogy abból egyenként is különlakást bérelhetnének maguknak. Rájönnek: nem érdemes ennyi pénzért tizen zsúfolódni a szalmára. Szétszélednek hát ágyrajáróknak, aztán jön a hóviharos tél, vagy esős ős, bőrig áznak a

gyárig és vissza. Fogcsikorgatva eszmélnék rá, hogy a város nem igen hagyja a pénzt falura menekíteni. Amit a gyári pénztárnál szombatoként kifizetnek egyszerre, azt apránként visszaveszi az ezerkezü város. Tartja kezét a villamos- és autóbusz-kalauz, különben mehetnek gyalog a csikorgó hidegben, talán épp a város túlsó felébe. A kuporiság fölött diadalmaskodik a megfagyástól és a halálrahüléstől való félelem is. Győz a belátás: nem sok értelme van a fárasztó gyaloglásnak nyáron sem, hiszen, amit megtakarít a villamost kerülve, azért a cipész nyújtja a markát. Ha este tíz után kint felejtí magát, a bérház kapusa is az ő zsebe felé nyúl. Leszakad a hazulról hozott gúnya, városi holmit kell venni drága pénzen. Aztán mindig kerül egy-egy könnyelmű barát, aki szeret „muziba” járni, el-elcsalja az óvatosabbat. Kerül valami lány is, táncba kell menni vele. A táncban pedig jólesik egy üveg „ser”. Az Angol Parkban is meg kell nézni azt a sok csodát, avval a „kísértetkastéllyal”.

Így kapja el fokról-fokra a város forgataga a munkásjövevényt, aki egy szép napon egyszercsak ott találja magát az eskető pap elé kavarva egy lánnyal. Rendszerint valami szegény cselédlánnyal hozza össze a sors. Az, úgy lehet, beszélt valami jussról, amit az apjától vár, juss helyett azonban szül egy csomó gyereket. Ezekből már mozdulni sem lehet. A gyermekek miatt most már tíz körömmel kapaszkodik a jövevény munkás a gyárhoz. Hamar kiderül, hogy kevés a fizetés, s már maga is együtt zúg a bennszülött elégedetlennel. Gyanakvón nézi az újabb jövevényeket, nehogy kitérjék a munkából. Valamelyik bizalmi jóvoltából előbb-utóbb elérkezik oda, hogy komolyan tünődni kezd az „egysejtű lények kétsejtűvé alakulásának furaságán”, ahogy a régi munkások mondják, kezd „öntudatosodni”.

MUNKÁSÖNTUDAT.

Sokszor és sokféle vonatkozásban hallunk beszélni az öntudatról. Sokan magyar öntudatot követelnek, mások a közösségi öntudat hiányát sérelmezik. Vannak, akik emberi öntudatra hivatkoznak. A szervezett munkások munkásöntudatukat emlegetik. A tudományosan képzet-

tek viszont szocialista öntudatról, osztálytudatos dolgozókról és polgárságról beszélnek. A szociálisak ellenfelei pedig a munkásság nemzeti öntudatát ébresztgetik. Valójában hányféle öntudat létezik? — teszi fel magának a tájékozatlanabb ember a kérdést. És melyiket tegye magáévá?

Ez a kérdés fényesen bizonyítja, hogy a tudat nem velünk születő tulajdonság. Az ember csak a tudatra való képességet örökli elődeitől. Születése után hosszú, kínos gyermekévek telnek el, míg a körülötte lévő világot megismeri és arról fogalmat alkot. Hányszor kell megégetnie magát a *tűzzel*, míg rájön és elhiszi szüleinek, hogy a tűz éget és fájdalmat okoz. Így tudatosodik előtte, hogy óvnia kell magát és társait a tűz veszedelmétől, de amellet megtanul uralkodni is felette. Tudja, hogy elolthatja és meggyújthatja. Nem más ez, mint az ember saját tulajdonságainak és képességeinek, valamint környezete sajátosságainak megismerése és azok felett való uralkodása. Ez jelentheti általában az *öntudatra* ébredést.

A munkásság eddig felvázolt helyzetéből következően, az ember nem magányosan kóborló egyén, hanem sok más emberrel együtt élő társaslény. Társairól is fogalmat kell, hogy alkosson, ismernie kell a hozzájuk való viszonyát, ennek előnyeit és hátrányait. Ha ismeri társainak jelenét és múltját, továbbá azokat a feltételeket, amelyek biztosítják a maga és társai jövőjét, ha eszerint igyekszik hasznára válni a többieknek, hogy maga is boldogulhasson, akkor bizvást elmondhatja: *közösségi tudatra* eszmélt.

Ám nagyon sok ember megállapodik az öntudatra ébredésnek azon az alacsony fokán, ahol csak *saját érdekeivel* törődik. Hogy úgy mondjuk, csak a *maga szempontjából* öntudatos. A közösséget kihasználja, annak javára legfeljebb annyit tesz, amennyire a közösség rákényszeríti. Ravaszsággal, s ha lehet erőszakkal még a kényszer alól is kivonja magát. Az ilyen emberből hiányzik az előrelátás, ezért aztán nem is sejti, hogy önző, a közösség kérdéseivel szemben közönyös magatartásával egy adott pillanatban nem csak a közösség, hanem a maga romlását is előmozdítja. Ennek leggyakoribb példáit a legszűkebb körű közösségekben, a családon belül láthatjuk.

Sok ember van, akinek közösségi tudata még a család érdekeit sem tudja összeegyeztetni egyéni törekvéseivel. Némely munkásember még ma is elissza a fizetését. Újra és újra rajtaveszít a kártyán. Családja pedig nyomorog, elrongyosodik, elbetegesedik. Ez az állapot aztán a rövidlátó munkásapát is teljesen a mélybe rántja. Munkahelyéért reszket, kutyamódra mindent eltűr, leverhetik fizetését: nem szól, csak otthon, a családján tölti ki boszuszuját. Szép számmal található ilyen rongyember más társadalmi rétegekben is. Hogyan eszmélhetne rá az ilyen lény a nagyobb közösséget érintő öntudatra, akár legközelebbi környezetének: munkástársainak közös érdekeire? Osztály, nép, nemzet, emberiség? Ismeretlen fogalmak előtte.

Igaz, legkevésbé ő hibáztatható ezért. Egyszerű dolgozó ember menthető saját szülei tudatlanságával, akik úgy nevelték, ahogy tudták. Iskolába csak néhány évig járt. Ott éppen hogy megtanult írni-olvasni. Tudja, milyen nevű országban él, egy-két királynak a nevét is észben tartja. Tudja a főváros nevét, néhány nagyobb folyóét. Esetleg emlékszik Dózsa Györgyre, aki „király akart lenni” s ezért tüzes trónra ültették. „Jól tették”, — gondolja. „A királyok úgyis mindig a népet nyúzták.” Ezzel aztán el van intézve az egész történelem, el a múlt, jelen, jövő. Ebben a tekintetben főiskolát végzett fölöttese se nagyon kérkedhetnek sokkal többel. Azok is csak bemagolták leckéiket a vizsgák előtt, hogy épp meg ne bukjanak. Amit valójában meg is emésztének, azt az életből szedik fel.

Mit kap az élettől a munkások többsége? Mindenekelőtt egy sereg kötelességet. Hogy ezzel cserébe mit kap? Vasutat? Keveset utazik, főként, mikor katonának megy. Múzeumokba nem jár. Templomba csak ötesztendőnként egyszer. A falusi földmunkás talán el sem tudja képzelni, milyen a pesti Nemzeti Színház. Hozzá nincs miért betörni, meggyilkolni sem érdemes. Aszfaltos járdát kap talán? A legtöbb külváros kövezetlen. Évek telnek el és a belváros színét sem látja.

A nincstelen dolgozó tömegeknek tehát a közösség a teljesített kötelességekért cserébe éppen csak munkalehetőséget nyújt. Időnként azonban még ez a lehetőség

is összeszűkül, olykor meg teljesen munkanélküliség váltja fel. Ilyenkor derül ki igazán, mennyire magára van hagyatva az egyén a közösségen belül. Vannak ugyan lelencek, árvaházak, népkonyhák, aggmenházak és jótékony egyesületek, de ezeket csak a legvégső szükség esetén veszik igénybe az elhagyottak. Annyi megaláztatással jár ezeknek az intézményeknek a segítségét kérni, hogy csak az emberi méltóságuk maradékától is megfosztottak képesek erre.

Közszellemünk különben is folyton arra int, arra nevel: „ki-ki magának, mindenki saját szerencséjének kovácsa”. Ezért a legnyomorultabb ember se szívesen vallja be, hogy végleg kiesett kezéből a szerencsekalapács, így hát az esztelen önzésre a kapitalista szellemű közösség nevel. Megtanulja ezt az írástudatlan is, nem kell hozzá diploma. Megtanulja már gyermekkorában, mikor a szomszéd gyereke kikapja kezéből a kenyeret, mikor elveszik előle a munkát az erőszakosabbak, mikor beárujják, hogy sokat cigarettázik munka közben, mikor megrovidítik a bérfizetésnél, mikor elfelejtik megadni a kölcsönkért pénzt. Aztán a földi javakból oly kevéssel bír a szegényember, hogy sokszor még jól sem lakik. Értethető, ha az ilyen apa felfalja gyerekei elől az ennivalót, ha kinézi saját felesége szájából a falatot, ha elissza fizetését, mert csak így juthat valami szórakozáshoz, örömhöz.

Ebből a körülményből adódik, hogy az átlagmunkás, amíg rá nem eszmél, hogy az ő sorsa megfellebbezhetetlen munkássors, menekülni igyekszik a munkától. A munka szükséges rossz ahhoz, hogy valamicske vagyont próbáljon összekaparni magának. Házról és lakbért fizető lakóról ábrándozik; egy kis műhelyről, földről, ahol ő dolgoztasson másokat. Ha aztán erről a reményéről letett s tudatára ébredt, hogy a munkássorból nincs menekvés, akkor néz szét munkáskörnyezetében, hogyan is könnyíthetne legalább ezen az állapoton. És itt a nagytöbbség, ha nincs szervezettség, szintén magára van hagyatva. Jogot nem tanult, nem ismeri a munkásvédelmi törvényeket. A munkaadók meg érthető okokból nem sietnek felvilágosítani.

A kisipari szakmunkások kapnak ugyan felszabaduláskor egy munkakönyvet, amelyben az 1884. évi XVII.

törvénycikkből kivonatolt paragrafusokat találja, de a legtöbb el sem olvassa. És ha belébetűz, megunja, túl körülményesek a mondatok, a száraz, jogi fogalmakat meg sem érti. Különben sem érdeklik különösebben a fiatalkorúak, a gyerekek és nők védelméről szóló bekezdések. Mikor munkakönyvet kap, ő már se nem gyermek, se nem fiatalkorú, még kevésbé nő. Mi köze néki azokhoz? Ha történetesen nő az illető, legfeljebb szomorúan legyint.

Ilyen okok következtében aztán sok esetben maguk a munkások sem tartják be a javukra szolgáló törvényeket. Részben tudatlanságból, részben a kényszerű körülmények folytán, tudatosan is cinkostársaivá válnak a kihágást elkövető munkáltatónak. Elég ok arra a munkanélküliség, betegség, esetleg a túlszapora család, vagy a családfő katonáskodása, hogy a fiatalkorú gyerek és feleség éjjeli munkát is vállaljon a tiltó törvények ellenére. A munkásanya sokszor a lebetegedés pillanatáig is dolgozik, a gyerekágyból alig pár napi pihenés után már dolgozba áll.

A sorsával ismerkedő új munkás szemtanúja hatósági ellenőrzés idején, hogy munkástársai segítenek a munkaadóknak félrevezetni a hatósági közegeket. Látja őket összevenetni, mintha valami nagyon nagy dolgot vittek volna véghez. Mindez persze másként alakulna, ha a törvényekkel védett munkások, különösen gyerekek, ifjúkorúak és nők munkabérüknek megfelelő segélyben részesülnének arra az időre, amikor el vannak tiltva a munkától. Akkor az lenne erényszámba a munkások között, hogy a ravaszkodó munkaadót a törvények betartására kényszerítsék.

Sokáig az egyéni boldogulás irányában tartja a munkássorsba beletörődött ezer és egy ok. Esetleg hallott valamit a törvényekben biztosított minimális munkabérekéről, de nem ért a százalékszámításhoz, túl nagy kurázsija pedig nincs ahhoz, hogy munkaadóját faggassa, különösen, ha többedmagával dolgozik. Ha elég ravasz, titokban és igen alázatosan emlékezteti a munkaadót, hogy neki valamivel több fizetés járna, mert így a törvény, úgy a törvény. De ő nem szólt a többinek. Nem bizony, csak ő kapja meg, ami neki jár. A munkaadó rendszerint megérti ezt a felkínálkozást, a hallgatás fejé-

ben megadja a minimális munkabért. Hogy a többség mit kap, az csak akkor derülne ki, ha az ellenőrző személyek betekintenének a bérlistákba. Hasonló dolgok derülnének ki a kormányrendeletekkel felemelt fizetések körül is. Egészen nagyüzemek is úgy játsszák ki a rendeleteket és törvényeket, hogy például, amikor az új munkások betöltnek az esztendejüket és fizetéses pihenőszabadságra tarthatnának jogot, akkor elbocsátják őket. Így térnek ki a munkások véglegesítése elől is. Teszik ezt azért, hogy a jogfolytonosság megszakadjon, hogy ne kelljen őket nyugdíjképes, családpótlékos, állandó munkásként alkalmazni. Egy-két heti kényszerű pihenés után ugyan rendszerint visszaveszik az ilyen okokból elbocsátott munkásokat, de régi jogaik nélkül.

A hevülékenyebbek persze nekirugaszkodnak jogorvoslást keresni. Egyénileg kilincselnek a hivataloknál. Azonban hamarosan elmegy a kedvük ettől. A hivatalokban sok időt kell elvesztegetniök, sokszor rámeleg egész napi keresetük, míg az illetékes személyek elé kerülnek. Ha eredménnyel járnak, akkor egy-két hét múlva munkaadójuk valamilyen ürüggyel elbocsátja őket. A jövőben aztán mindenki meggondolja: menjen-e, vagy sem jogorvoslást keresni. Védi a törvény, mégis félni kezd. Tart tőle, hogy beárult munkaadója hírét költ-heti más vállalatoknál is s még ajtót mutatnak neki mindenütt. Ha ez nem jutna eszébe magától, eszébe juttatják a munkásszomszédok. Mindenik tud valamit saját életéből, mikor és hogyan égette meg a körmét „legényfedéssel”. A munkásösszetartás első jele ez, mikor elmondják egymásnak, hogy nem jó „ujjat húzni” a munkaadókkal.

Ezek a tapasztalatok egyidősek a bérmunkássággal. A magyar bérmunkásság ide s tova száz esztendeje adja apáról fiúra a sok keserű csalódást, meséli el az apák kudarcait, így alakul ki a bennszülött munkásság Között a sötétenlátás, minden iránti bizalmatlanság. A sorukba kerülő újabb és újabb munkásnemzedékek tudatos agitáció nélkül, pusztán a tapasztalati úton, apránként kétfelé osztják az embereket. Munkáltatókra és munkásokra. Úgy látják, hogy még a munkásokat védő törvények is a munkáltatók javára válnak.

Ez már a munkás tudatra ébredésének az első jele. A körülményektől függ, hogy hova fejlődik. Ehhez nem szükséges feltétlenül szervezett munkásnak lennie. Érhetne a munkásokat a múltban bármilyen kudarc, mesélhetnek erről az öregek bármily sötéten, az ő riasztgatásuk nem jut el minden munkás fülébe. Mindig akad egy-egy merészebb, vagy elkeseredettebb, akit nagyon szorít a nagy család s a kevés fizetés. Egyszer csak türelmét veszti, munka közben leteszi a szerszámot s odaáll a munkaterembe lépő mérnök, vagy tulajdonos elé. Nem elég a fizetés, javítást kér. Talán eszébe sem jutnak a többiek, nem is törődik vele, hogy élnek, mint élnek a fizetésük-ből, mégis azon veszi észre magát, hogy a mérnököt munkástársai körbevették. Ő meg ott áll a kör közepén és beszél, magyaráz saját rongyos gyerekeiről, a házbérről, a többiek meg helyeslően közbeszólnak, mintha valamenynyikéért beszélne. „Úgyvannak, jólmondják” és íme, kész a bérmozgalom, van már vezér is. A munkások is, meg a mérnök is, vezérnek nézi a felszólalót, pedig a beszélő csak magára gondol, úgylehet már haragszik is rájuk, miért kotyognak belé az ő dolgába. Megesik, hogy rájuk mordul, menjenek a fenébe, ha bajuk van, hát beszéljenek a mérnök úrral máskor. De azok nem mozdulnak. A mérnök úr pedig már gyanítja: ni, milyen ravaszul kieszelték ezt a lázadást, na majd ellátja a baját ennek a vezérnek, kirepíti a gyárból. Esetleg még le is fogatja s ezáltal aztán tényleg vezérré üti a saját önző érdekében felszólaló munkást.

A többiek most már csakis róla beszélnek a gyárban. Hírét viszik a szomszédjukhoz. Felkeresik a feleségét, pénzt adnak neki, gyűjtenek számára.

Az ilyen spontán támadt bérmozgalomban rájönnek a munkások maguktól is, hogy amit most véletlenül műveltek, az megtehető előzetes összebeszélés alapján és a felszólalónak tetszik, hogy vezérnek nézték, meghatja, „hogyan gondoltak a családjára. Rájön, hogy nincsen egyedül, van más módja is a boldogulásnak. Nem csak az ő fejében foganhat meg ez a gondolat. Megfog a többiekében is. A gyárban való egy tömegben dolgozás, az egyforma sors és egy véletlen eset, — márpedig megszámlálhatatlanok az ily esetek — felébreszti bennük a

szervezkedés gondolatát. Másképp hogyan is keletkezhetek volna a munkásmozgalmak?

Erről majd később, most kövessük egyelőre a munkátudat további alakulását azon a helyen, ahol a munkakörnyezet hat. Maradjunk a gyáron belül, a munka területén. Kezdjük azon, hogy a munkaidő pontosan kezdődik és pontosan ér véget. Elkészni nem lehet, a gép nem vár, ki-kimaradozni sem tanácsos, mint a kisipari műhelyben. Ott megteheti a segéd, hogy délben állít be reggel helyett. Este legfeljebb kipótolja a munkaadónak okozott veszteséget. Dolgozhat egyedül is, hiszen csak saját kézbeli szerszámaival s a maga testi erejét tartja üzemben. A gyárban mindez lehetetlen. Egy-két rendetlen munkásért nem járathatják az egész gépezetet. Itt a szertelen munkás vagy megfegyverződik, vagy megszökik. Szeszgőzös fejjel sem állhat a gép mellé, testi épségére kell vigyáznia. A bányában az életveszedelem irányítja a munkások figyelmét örökké az egész üzem menetére, a gyárban viszont a gépek könyörtelen mozgása emlékezteti szüntelen a munkást, hogy ő itt csak egy részecske a nagy egészben. Csak egy „csavar”, de eszes csavar, aki el tud gondolkozni a lendítőkerék dolgán is. Észreveszi, hogy ha öt-hat ilyen csavar felmondja az engedelmességet, megáll az egész gépezet. Minden a pontos összeműködésen múlik. Ha egy gépnél feltorlódik a munka és nem megy idejében a másik gépbe, az is meg kell, hogy álljon. Öt-tíz ember miatt megállhat a többi száz is.

Ez a helyzet az új munkás egyéniségére eleinte nagyon leverőleg hat. Ha mint volt kisipari munkás, vagy mint volt földműves megszokta, hogy másoktól függetlenül is cselekedhetett, a gyárban szinte rabszolgaságnak érzi alárendeltségét. Ha csak teheti, menekül innen. A kisipari műhelyben az ő keze alatt készül a mű nagyrésze. Élvezetet talál a munkában, ha szereti mesterségét. Még danolhat is munkaközben. Olykor kórusban énekel az egész műhely. Legfeljebb rájuk ordít a mester, hogy ne a „kéknefelejts virágozzék a tó partján”, danolják azt, hogy „ég a kunyhó, ropog a nád”, amellettt fürgébben jár a kéz.

A gyárban a kéknefelejts nem virágozhat, a nád sem ropoghat. A gépek zakotája mindent túllármázik. Képzeld

jük csak el: több mázsás gőzkalapácsok egész sora dön-göli az izzó vasat, vagy a szövőgépek fűlsiketítő orsó-csattogása zenebonázik a szövőmunkások dobhártyáin. Bizony nincs értelme még a dudorászásnak sem. Úgysem hall belőle az ember semmit. A cséplőgépnél dolgozó munkásokat sem hallottam énekelni soha. Ott is igazán inukszakadtáig dolgoznak valamennyien. Amíg a gép meg nem áll, ott is szinte egy kéznek kell lennie az etetőnek, a feladónak, a zsákolónak és szalmaelhordónak, stb.

Ebben a munkában eleinte lázong az ember, szökni próbál és ha nem tud és ha nem fedezi fel értelmét, előnyeit a gyári összeműködésnek, akkor belébutul. Belé is butulnak sokan, tényleg csak egy csavarrá változnak. Ha a sok embercsavar közül nem akadna néhány, aki felébressze a csavaroska önérzetét, a legreménytelenebb népség a gyári népség lehetne. De mindig akad ilyen ember. Akár, mert maga jön rá, akár, mert észre vétette vele a régibb munkás, tudja, hogy a gyár mégis csak a munkásoktól függ. Tudja, hogy régi egyéniségét elveszi ugyan a munkástól, de ad helyette másikat. Olyan egyéniséget, amely közelebb hozza egymáshoz a munkásokat. Összeszoktatja, értésükre adja, hogy törődniök kell egymással. Régen tudott dolog, hogy nagy tömegben az egyén mindig bátrabbnak, erősebbnek érzi magát, mint egyedül, vagy valami kisebb csoportban. „Sok lúd disznót győz”, mondja a közmondás. Vagyis az egyén felelőssége megoszlik. A fizetésjavításért egyénileg síkraszálló munkás, amint láttuk, a gyárban rögtön megszűnik csak egyéni lenni. A közösség szól az egyén hangján. A gyári termelés nemcsak annak az egy gyár munkásságának az összefüggéseit fedi, hanem az azon kívülieket is. A gyufagyári munkás eltűnődve eszmél rá: munkájuk összefügg a papírgyártással, bányászattal, az erdőgazdasággal, bankkal s ráeszmél, hogy ezek közül a gyárak közül egyiknek a megbénulása is munkátlanná teheti őt. Idáig jutva már egészen más kedvvel veszi kezébe az újságot. A közgazdasági rovat érdekes, sőt izgalmas olvasmánnyá változik előtte. Ezen a ponton már nem csak a bérmunkásközösség eszmélő tagja ő, hanem a nemzeti, népi közösség kérdésein elmélkedik. Elvégre a nemzet, a nép élete a gazdálkodáson, a munkán nyugszik. Ezen áll, vagy bukik.

A bér munkás legalább így látja az összefüggéseket. Neki nincs más kiindulási pontja. Az ő szemében egy csudálatos nagy gépezet az egész világ. Emberi akarattól irányított világ. Bizonyítja ezt a vonatok indulásával, a világ összes óráinak azonos szerkezetével, az idő órákra, napokra, évekre való beosztásával. A pontosan ismétlődő évszakok változásából következtetve még a természetet is gépesítettnek véli.

Elfelejtí földmíves emlékeit, ha voltak. Kevesebbet néz az égbe, a barométerre gondol, mert az megjósolja az esőt, gátakra gondol, melyek ráncbaszedik az árvizeket okozó folyókat. Öntöző csatornahálózatokról vitatkozik, melyekkel ki lehetne fogni a szárazságon.

Ilyenné változik a legjobb munkások gazdasági szemlélete. Társadalmi szemléletük szintén a munka területén kezd kialakulni. A bányászoknál már említettem, hogy mindenekelőtt a maga bér munkás helyzetét, elsősorban munkavezetőivel, mérnökeivel, a vállalat hivatalnokaiával hasonlítja össze, így van ez a gyáripár területén is. Az összehasonlítást megint csak a bérvíszonyon keresztül teszi. Mennyi a mérnök fizetése az övéhez képest és milyen munkát végez ezért? Ha értelmesebb, tudakozódik azután is, mennyi lehetett a vállalat éwégi nyeresége, hogy adott esetben védekezni tudjon, ha „ráfizetés” emlegetésével akarják visszariasztani a béremelés kéréstől. Ez az ő mindennapi beszéd tárgya, vágya, mozgatója: a fizetésjavítás. Korábbi, egyéni terveiből, ha voltak, már csak ez maradt meg; minél több fizetést elérni. Eszerint ítéli meg munkatársait is. Ki hajlamos a „kuliságra”, ki nem. A friss munkáselemet mindenképpen igyekszik magához idomítani. Ismerkedik, kérdezősködik, ijesztget és csúfolódik. Felvilágosít és uszít. Végül, ha azt látja, hogy nincs mit félnie az új munkástól: megbarátkozik. A kevert nemzetiségi vidékeken három nyelven is gagyog. Amit nem tanult meg az iskolában, a kevert nemzetiségiék között megtanulja. A kisebbségi munkással sokszor hamarabb megbarátkozik, mint a saját fajtájabeli friss paraszti elemmel. A kisebbségi mindig meghunyászkodóbb, alkalmazkodóbb, mert tart tőle, hogy kikezdik nemzetisége miatt.

Az érdeklődő bennszülött munkás ilyen módon sokkal többet megtud a más nemzetiségiek életviszonyairól, mint némely népszokás-kutatók. Hamar mondja a más fajtájúnak: „Te is olyan csoré vagy, mint mi”. „Csak mindig velünk tarts, akkor lehetsz tőlem szerecsen is. Fő a guba.” Értsd alatta a fizetést. Nemzetiségileg villongani nem lehet a gyárban. Ott, ha egyszer felvették dolgozni, az a fontos, hogy „hadd szólják a munka”. Annak van nagyobb becsülete, aki fürgébben, ügyesebben dolgozik. Különösen érvényesül ez a felfogás szakmunkások között. Az ő munkájuk a gyárakban is fontosabb a gépekénél. Ők a gépek gondozói, javítói, szerelői. Tizedmilliméterek számítanak a reszelésnél. Érzék kell a szerzőszámok használatához. Edzés, forrasztás, modellkészítés, mind-mind tág teret hagy a szakmunkás egyéni képességeinek érvényesülésére. A más nemzetiségű szakmunkásnál nem a felekezetet és fajiságot firtatja, hanem, hogy mit tud, mit tanulhat tőle. Jó munkás-e vagy sem? A nyugati országok iparosodott nemzeteinek munkásfiain keresztül nézi és ítéli meg, melyik nemzet mit ér. Megvetés, vagy gyűlölség akkor támad, ha valamelyik „külföldi” munkás nem hagyja, hogy eltanulják tőle a „fogásokat”. Ez már a munkásösszetartásnak, a kölcsönös segítségnek a megtagadását jelenti. Akkor bizony kiszalad a száján, hogy „az a pizok sváb”. Ám ez az utóbbi tíz esztendőből eltekintve, ritkán fordult elő. A más országokból jövő, vagy a már régen betelepedett idegen szakmunkások nemcsak szaktudásukat adták át a magyar munkásságnak, hanem munkáselveiket is, az összetartás tudományát. Ebben a tekintetben az erdélyi magyar szakmunkásnak is nagy becsülete volt a román ókirályságban. Az utóbbi húsz év alatt a kétszer akkorára épült Bukarest: az erdélyi szakmunkások műve. Melléjük nevelődött fel a világháború utáni román munkásnemzedék. 1923-ban, amikor a galaci hajógyárba kerültem dolgozni, még ellenségesen fogadtak a román munkások. Még friss volt bennük a megszállás emléke, hiszen a Központi Hatalmak seregei Galacot is elfogalták. Elszenvedett sérelmeiket hánytorgatták és semmi pénzért sem árulták volna el, milyenek a hajógyári viszonyok s az „akkordárak”. Mindegyre Budapestre zavartak volna. De amikor

megismerték szaktudásomat s látták, hogy húszéves létemre, bár addig hajót sohasem láttam, jobb hajóasztalosnak bizonyulok némely idősebb román munkásnál is, akkor a fiatal román munkások mind az én „partimba” akartak állni. Át is jöttek néhányan. Tizenöt magyar asztalosnak s hét románnak voltam a „séf”-je, ahogy ők nevezték a csoportvezetőket. Attól kezdve, ha szóba került a magyarság, a román munkások így fejezték be az eszmecserét. „Mi kijönnénk valahogy veletek, ha a mág-násaitokat a pokolba küldenétek.”

Hogy mi mehetett végbe az erdélyi szervezett munkásság hatásaként a friss román munkásság tudatában 1918-tól 1936-ig, abból sejteni enged valamit a román vasúli munkásság 1938-ban, Brassóban hozott kongresszusi határozata. A szakszervezeti kongresszus ugyanis kimondta, hogy küzdeni fog a magyar, s általában a más nemzetiségű munkásság ellen irányuló „nemzeti munkavédelmi törvények” ellen. Szakszervezeteik felosztatásával és vezetőik bebörtönzésével lakoltak ezért a határozatért.

A románok között nem csak mi, ipari munkások, hanem a mi magyar parasztjaink is megbecsülést vívtak ki. A román katonaságnál a tiszték mindig magyar, vagy szász parasztfiúkat vittek nyaranta birtokaikra, hogy megtanítsák az ő parasztjaikat boglyát és kalangyát rakni. Ezt a kitérőt csupán azért tettem, hogy az országon kívülről vett példákkal is bizonyítsam, hogy a bérmunkások sajtóságos önudata és nemzetiségi szemlélete miként alakul ki a munkatudás megbecsülése alapján. A gépeknek is nagy szerepük van ebben. Az egyszerű gépmunkások tisztelete az idegen származású szakmunkások iránt a gépekből fakad. Ők nem tudják felbecsülni, hogy mit tanulhatnak tőlük, mert az ő munkájuk csak a gépek kiszolgálására szorítkozik, de mivel a gép, amin dolgoznak, olykor külföldi gyártmányú, csodálják annak szinte emberként működő szerkezetét, csodálatuk egyben az idegen származású munkások felé is kiterjed.

Mondogatják is maguk között: „Derék munkásnép lehet az, amelyik ilyen gépeket tud csinálni”. „Még derekabb — vágják rá mások —, hogy megtanítták rá a magyart is.”

A munkásság baráti viszonya a más népek munkásságához azért is természetes, mert Magyarországon a „más népek” dolgozói ott élnek a magyar munkások közvetlen közelében, gyárakban, műhelyekben, külvárosainkban. Elvégre is a milliós tömegű nemzetiségek falvai ugyancsak szórják fiaikat az iparba, a szórványvidékek«-ről már a falusi életben kialakult barátság jegyével jönnek magyarok, románok és egyebek a városba. A román ókirályságból tízezres tömegben hazatért munkások ebben a tekintetben nem fogékonyak a türelmetlen sovénisza kizárólagosság iránt, mely a Kárpátokon belül nem akar a magyarajknak mellett másokat megtúrni.

Az ipar népeket keverő medencéiben élő munkásságunk egymással szomszédok, megbeszélik, ki hogyan él a saját fajtájabeliek között, segít egymáson, számbaveszi kinek mennyi a szegénysége, munkássága, meghányajveti az „urak” dolgát, s minden szocialista agitáció nélkül is szegények és gazdagok szerint osztályozza a nemzeteket. A szocialista mozgalom, ha megéri őket, éppen csak tudományos értelmet és történelmi távlatot ad ennek az osztályozásnak. Ha már egy századdal ezelőtt Nyugaton ki nem adták volna a nemzetköziség jelszavát, a mi kevert nemzetiségű munkásságunk saját tapasztalataiból előbb-utóbb biztosan kiadná, így a szocialisták révén az ősmunkásság már gyerekkorában magáévá tette. Ennek ellenére nem szűnt meg magyarnak lenni, de mellette a munkahelyen és a közös szervezetekben még azok közül is sokan elmagyarosodtak, akik más ajkú nemzetek sorából szóródtak közénk. De ugyanez fordítva is megtörtént. A román ókiráltságba szóródott magyar munkások közül sokan elrománosodtak. Mégis az odavándorolt munkások révén „Budapest után Bukarest volt a legnagyobb magyar város/” Java munkásságunk nemzeti magatartása, — eltekintve a szocialista megfogalmazástól — a képmutató polgári rétegekkel ellentétben, a szó igazi értelmében, keresztény szellemű, anélkül, hogy vallásos hatásra gondolnánk.

*

A munkásöntudat alakulására sajátos hatása van a családi helyzetnek is. Döntő körülmény, hogy a csa-

láfő keresete sok esetben még az asszonyt sem tudja eltartani. Két-három gyerek már akkora nyűg, hogy ketten is alig bírják. Nem vitás tehát, hogy az asszonynak is dolgoznia kell, de gyárba kerül a gyerek is. Nem számít, fiú, leány, mennie kell bér munkásnak. Nemzedékek nőttek fel így. Az ifjú bér munkás bér munkás leányt vesz feleségül. Ma már kisipari munkások is szívesen választanak gyári munkásleányt élettársul. És pedig azért, mert a kisiparos segéd lányok igen-igen kötik magukat ahhoz, hogy háziasszonyok legyenek asszonykorukban. A gyárilányok viszont beérik kevesebbel is. Csupán azt kötik ki, hogy ha „mesterné” lesz belőlük, akkor kimaradhassanak a gyárból. Viszont mindig vannak szép számmal gyári munkások, akik meg kisiparos leányt vesznek feleségül, azok jobban tudnak főzni és műveltebbnek is hiszik őket. A friss paraszti munkáselem abban a reményben, hogy kap valami justt a lánnyal, a városi cselédség soraiból szerzi élettársát. A munkásférfiak, akár ipari, akár mezőgazdasági dolgozók, abban mindnyájan megegyeznek, hogy ügyes, dologra termett fehérnép kell nekik. A dolgozást illetően a munkásfeleség-jelöltekben nem is volna hiba, de az első gyermeknél újra és ismét kitör a viszály a fiatal házastársak között. Nem vitás, hogy az asszonynak is pénzkeresőnek kell lennie, mégis marakodás lesz belőle. Mi légyen az apró gyerekekkel, ki vigyázzon rájuk, amíg az anya gyárba jár? Baj van azért is, mert a férfi este jön, megmosakszik, veszi az újságot és sürgeti a vacsorát a munkából akkor érkező asszonytól.

Az lázong, a napi munkaidőn túl számára otthon új munkaidő kezdődik. Cipeli a hasában növvő újabb gyermeket, esténként főz, mos, varr az örökké rongyolódó gyerekekre, férjére. Éjfél felé görnyed és gyötrődik, mert ami van, az mindig kevesebb a szükségesnél. A férfinak ráadásul mindig van valami pénz bekerülő „fölsleges” szokása. Vagy dohányzik, vagy iszik, s ha se nem iszik, se nem dohányzik, akkor „eszi a fene a dominóért.” A másik meg valami tagdíjjal csonkítja meg a más levonásokkal amúgyis megcsonkított fizetést.

„A férfi, ha még oly rendes is, örökös ellenség” — hallani sok asszonytól. Tudom saját családi életemből,

valamiért örökké küzdenek férjeikkel a munkásasszonyok. Vereséget többnyire az asszony szenved. Mindig meg van sértve valami férfigorombaság miatt. Szüntelenül éreznie kell, hogy ő kevesebb, mint a férfi. Ezt fel is hánytorgatja. Miért rabszolga ő? Hát nem pénzkereső? Miért kell virrasztania a beteg gyerek ágya fölött? Azért-e, hogy reggel épp úgy gyárba menjen, mint az ura, aki kialudta magát? Persze, ha a gyerekek az utcán elvadulnak, ő a hibás. Ő nevelte őket.

De nincs békesség az olyan munkáscsaládban sem, ahol az asszony csak háziasszony. A férfi turkál az ételben, vagy az a baj, hogy igen zsírosan, vagy igen soványán főz. Az asszony célzásokat hall, hogy ő „kಿತartott úridáma.” Eszébe sem jut a férfinak, hogy igen gyakran elfeledkezik arról, hogy mennyivel többbe kerülne kifőzésekben, korcsmákban étkezni, mosodában mosatni, minden felvarrt gombért, megstoppolt harisnyáért fizetni.

Az ilyen asszonyok azzal fenyegetőznek, hogy visszamennek dolgozni a gyárba. Nem bánják, egye meg a rongy és a kosz a gyerekeket. A dolgozó asszonyok viszont ki akarnak maradni a pénzkereső munkából, nevelni a gyerekeket, főzni, mosni, az ember meg keressen annyit, hogy eltarthassa őket. Vannak, akik paraszti édesanyjukat emlegetik. Azt megbecsülte az atyja, pedig nem járt pénzért dolgozni senkihez.

Azt persze már nem tudja, hogy amit a paraszt anyja dolgozott a családon belül, azt érték számba vette a férfi. A szövés, a fonás és a könnyebb mezei munka hasznos értékű javakat eredményezett. A gyerekekkel való bíbelődés tényleg nevelésszámba ment. Miközben a nő szőtt-font, kenyeret sütött, a körülötte nyüzsgő gyerekek valóban az életre nevelődtek. De mire neveli ma az otthonülő munkásanya a gyermekét a nagy bérházakban, vagy a béreskunyhóban? A szűkös élelem megfőzésében milyen különleges és értékes munkát lásson a munkásférj, mikor mindazt, amit fogyasztanak, pénzen, a munkabérből kell megvenni? A jobbmódú parasztcsaládban az anya körül futkosó gyerek értelmesebb korában már nemcsak tanuló, de játszva dolgozó emberke is. Vízet húz az, állatoknak, vigyáz a kacsákra, libákra,

begyűjt a sütőbe. Egyszóval a gyerek is, a nő is munkatársa a gazdaságban a férfinak.

A bérmunkás-családban viszont kibillent a nő és férfi viszonya abból az egyensúlyból, amit a közfelfogás eddig egyensúlynak nevezett. A vizzályt fokozza az is, hogy sem a férfi, sem a nő nem kapott a megváltozott viszonyoknak megfelelő nevelést. Ebben a tekintetben még a szocialista munkások is pórul járnak. Némelyik olyan feleséget fog ki magának, aki kölönc lesz a nyakán és mindent abból a szempontból néz, vajjon a férj mozgalmi tevékenysége nem hozza-e veszélybe az ő kitartott létét? „Ő nem azért ment férjhez, hogy a férfi mellett dolgozni járjon.” Persze, a férfiak is megérik a maguk pénzét. Őket az asszony „urának” nevelik. Eltartani ugyan nem tudják, de parancsolni, azt igen. Ez az alárendelt viszony aztán szinte elviselhetetlenné fokozza a dolgozó nők helyzetét. Ne tévesszenek meg minket azok a munkásasszony-típusok, amelyek könnyedén látszanak élni. A felületes, mindent félvállról vevő munkásnők a hosszú évek óta nagyvárosokban cselédeskedő lányokból lesznek. Az ilyenek rendszerint már szobalány rangjukból mennek férjhez. Életük már megmérgezett, hamis társadalmi igények lobognak bennük. Kisasszony-félék, alacsonyrendűségi érzetükben majmolják az urak szokásait, dolgozni tudnak és akarnak ugyan, de minden keresetüket mozira, színházra, selyemharisnyára és „gusztá kombinékre”, meg hajbodorításra költenék. Ők a sorsjegyek, a „szerencsés nyerőszámok” örökös áldozatai. Ébren és álomban a házmesteri rang után sóvárognak: parancsolni a vicének és palotát építeni a kapupénzből.

Az ilyen munkásnők a tűzrevaló, léha filmek mellett, a legveszedelmesebb mételyezői a munkásnőeknek. Ők tudnak izgalmas és csiklandós meséket a nagy urak kalandjairól. Őket majdnem feleségül vette valamelyik méltóságos úr. Az ő kalapjuk és kabátjuk megszedíti a bérházak munkásnőit. Pesti munkásrokonaím környezetében találok olyan munkásnőkkel, akikről az első tekintetre azt hittem, hogy legalábbis bártancosnők, olyan haj és harisnya, meg kosztüm tündökölt rajtuk. Később aztán kiderült, hogy lakásukon hat személynek

van egy ágya, két széke és egy asztala. A falakon sehol egy kép, sehol egy ruhafogas és napjában csak egyszer esznek. A „kisasszonyok” azonban örökké ruhákról, báli belépőkről s finom udvarlókról beszélnek. A nekik udvarló egyszerű munkásfiúkat meg csak a jól vasalt nadrág és a haj választékáról ítélik meg, de a lomposoknak a jó keresetért megbocsátanak.

Sajnos, az ilyenfajta munkáskisasszonyok nem csak pesti különlegességek. A szobalányokból munkásnagyságakká vedlő asszonyok mindenfelé láthatók az ország külvárosaiban. Ők az egyszerűbb munkásnők örökös rémei, a munkásférfiak démonai. Tőlük féltik urukat az elnyűttebb, kopottabb és ízléstelenebbül öltözködő munkásnők. Ezer gondjuk és gyötrődésük tetejébe örökös féltékenység halmozódik. Ezek a féltékenykedések okozzák a legtöbb házastársi és szomszédági civakodást.

Hibáznék azonban, ha általában ilyen lesújtó jellemrajzot adnék a háztartási alkalmazottakról. A falvokról tízezzrel városba szegődő cselédnők többsége sohasem lesz szobalány, mielőtt ide felküzdhetnék magukat, addigra agyondolgozzák ifjúságukat, vagy visszahúzódnak a szülőfalujukba, esetleg férjhez mennek munkássá vedlő földijükhöz. Ők népesítik be a külvárosok telkeit apró, szobakonyhás házakkal. Ők küzdenek hasonló felfogású munkásférfjükkal egy egész életen keresztül a „sajátház” megvalósításáért. Ők tartoznak a „szerző munkások” közé. Nekik még van hitük a „szorgalmas munka” révén való felkapaszkodáshoz. Ezek a munkásnők már cselédkorukban kuporgatnak, fillérenként gyűjtik a jövőt.

Talán azért is sóvárognak annyira a kis szobakonyhás otthonra, mert éveikig otthontalanok. Többségük leginkább egymaga szolgál valami szegény hivatalnok-, vagy kereskedőcsaládnál. A konyhába szorulva, egyedül költik el ebédjüket, soha nincs kivel kicseréljék gondolataikat, nincs felüdítő vasárnapjuk, se karácsonyuk, se húsvétjuk. Nekik az ünnepnapok még több dolgot, későbbi lefekvést és korábban való kelést jelentenek. A gyári munkásnő legalább otthon, szülei vagy gyerekei társaságában kiszörtőiődheti bosszúságát, vannak derűsebb percei, de a cselédnők ajkáról egy pár év alatt lehervadnak a magányosságot vidító népdalok. A társtalanságot semmi

sem pótolja. S ha ez a társtalanság tetéződik még a cselédtartók goromba bizalmatlanságával is, akkor az egyedüllét gyűlöletté válik a cselédtartók iránt. Ezért veri a cseléd az „úrék” gyerekeit, ezért mond asszonyára minden rosszat, azért lopja meg őket, ahol csak lehet. A bosszúvágyon kívül dolgozik benne a szabadulás vágya: gyűjteni, gyűjteni, lopás árán is, csak hogy minél hamarabb menekülhessen a cselédsorból, a maga urává, asszonyává. Nem mindig sikerül ez, sok cselédlány épp lopkodásai miatt esik martalékaul az úrnak, aki kiszolgáltatja a rendőrségnek, ha nem adja oda magát.

Ha meg nem lop, akkor a gyűjtési vágy ajándékért, pénzért odadobja az úr, vagy az úrfi, vagy a vendégúr karjába. Észre sem veszi, mint csúszik egyre lejjebb a züllés útján. Amelyiknek mégis sikerül végre férjhez mennie, sokévi cselédkedés után, annak már annyira elridegült a lelke, hogy a vagyonszerzési vágy öldöklő munkahajzába úzi, érzéktelen a társas összefogásra, szervezkedésre, amitől az urát is visszatartja, senkiben sem bízik, mindenki benn kihasználót lát, mivel őt örökké kihasználták és agyonhajszolták.

E munkásasszony-jellemek gondolkozásmódjukban tehát körülbelül azonosok az átlag munkásférjakkal. Hogy mégsem tudnak egyezni s minduntalan szembe kerülnek egymással a családon belül, annak az az oka, hogy a munkásnőre kétszeres teherként nehezedik a bér-munkássors. Az egyik súly a gyárban, általában a bér-munka területén a másik, a családon belül a szülés, gyermeknevelés és háztartás formájában nyomja. Az asszony lázadozik, szeretné, ha a férfi megosztaná vele a terheket, A férfiakban a jószándék megvolna erre, többé-kevésbé belátják, hogy az asszony keresete nélkül képtelenek el-tartani a családot.

Ha nem is szemtől-szembe, de maguk közt beszélgetve, elismerik a nő velük egyenlő értékű emberi tulajdonságait. S törik a fejüket, hogyan lehetne egyenjogúvá tenni. Ez a kérdés különösen az üzemben, gyárban szövik eléjük teljes világosságában. A nő a munka területén a férfi munkaerő versenytársaként jelentkezik. A szövőiparban pl. ez a verseny már szinte teljesen kiszorította a férfimunkást. De fokozatosan elfoglalják a dohány- és

gyufagyári munkát is. Benyomultak már a cipőgyárakba is, a vas- és fémiparba is. A kisipar területén a nőiszabá-
szat, a női kalaposság, hölgyfodrászat kizárólag a női
munka birtokába ment át. De már az asztalosiparban is
teljesen női munkává alakult pl. a fényezés. A nyomdá-
szatban 25%-nyi tért hódítottak el a férfi munkaerő elől.
A könyvkötészetben is egyre szaporodik a női munkások
száma. Az elektrotechnikai cikkek gyártásánál 7005 férfi
mellett 5068 nő dolgozott már a háború kitörése előtt. A
töltényhüvely-, fémáru- és író tollgyártásban 3578 nő mel-
lett csak 2955 férfi dolgozott. A hadigazdálkodás fokozó-
dása óta meg éppen felduzzadt a női munkások száma.

Hogy ez a női térhódítás a gyári munkában mit
jelent, annak szemléltetésére elég kiemelni a munkabér-
különbséget, ami pl. a vas- és fémipari férfi és női nap-
számos fizetése között volt. Rézler Gyula írja: A vas-,
fém- és gépipari munkásság c. tanulmányában, hogy a
férfi napszámosok órabére a háború előtt 60 fillér körül
mozgott, ugyanakkor budapesti napszámosnők 37 fillért
kerestek.

Nagy sérelem a férfi számára, hogy a női munkaerő
37 fillérért elvégzi ugyanazt a munkát, amiért ő 40-50,
sőt 60 fillért is elér óránként. A gazdasági világválság
éveiben Erdélyben számtalan fogcsikorgató férfi munkást
láttam, aki, míg a felesége dolgozott a gyárban, munka
nélkül dühöngött otthon. Seperte a szobát, mosdatta a
gyerekeket, még a főzésre is ráfanyalodott, esetleg mosta
a pelenkát s kussolt az asszony előtt. Elképzeltetni, hogy
mindahány kiséprúzta volna a nőket a gyárakból. A meg-
gondolatlanabbak harsogtak: Vissza a fakanálhoz, pelen-
kához! Jaj, a család — sápítoztak a nőegyletek, de a
nőegyleti gyárosnék világért sem mondták volna, hogy
hazaküldetik férjeikkel az asszonyokat a fakanál, a csa-
lád mellé s jobb fizetéssel behivatják a férjeiket. Még a
női órabérek mellett sem szívesen hívták volna vissza a
férfiakat. A férfiak szervezkedő fajták és hamar bérmoz-
galmat zúdítanak a vállalat nyakába.

A bér munkás tehát a női munkaerő jelentkezése
következtében eljut oda, hogy társadalmi életünk teljes
keresztmetszetét kénytelen meglátni. A férfi és nő viszony-
nyét kénytelen a maga helyzetéből kiindulva értékelni. A

család helyzetét is a gyár, a gép függvényének látja. Hadakozik a női munkás ellen, mert ez sokkal kellemetlenebb versenytárs minden más versenytársnál. Míg a friss paraszti elem csak a munkabéréért veszélyezteti, addig a női munkás, saját felesége személyében elvitatja tőle a munkát, aztán meg vitássá teszi családfői tekintélyét. Néha meg egyenesen fölébe kerekedik az asszony. Munkanélküliség esetén férfimódra kenyeret keres, a férfi pedig asszony módra melengeti a cuclisüveget, lesi az órát, mikor dudálnak már. Morogva jár ki a kapu elé. Miért késik a fehérség? Tudja, hogy nem ül be a korcsmába, de még megakad a szeme valami pénzkereső férfin s elcsábítják tőle. Itt marad a cuclisüveggel a markában, egy csomó gyermekkel, kenyérkereső nélkül. És mikor mégis épségben hazajön a feleség, megkönnyebbül és óvatosan faggatja, hol járt, miért késett? Mondja meg őszintén, mit gondol róla, amiért tehetetlenül a nyakán élösködik? Lássá be, nem az ő hibája, nem ő rendezte be ezt a világot olyan pimaszul. Csak tudná, mit csináljon? Mihez kezdjen, hogy változtatni lehessen. A hadigazdálkodás az utóbbi években ezt a férfigondot áthelyezte a munkásfeleség vállára.

A napi munkaidő meghosszabbításával a nagyüzemi munkásnő este egy-két órával későbbben és fáradtabban jön haza a munkából. Egy-két órával tehát tovább tart az estéli főzés, mosás, ruhafoltozás. Anyaszerepét még kevésbé tudja betölteni, mint a korábbi években. A gyerekek nevelése már csak annyira korlátozódik, hogy enni ad nekik és megmosdatja őket. Gondjai megkettőződtek a szűkös élelmiszerek következtében is. A többnyire csak kenyéren és levesen élő munkáscsaládban csak egy gyerek felfal naponta félkiló kenyeret, a felnőtt még egy kilónál többet is fogyaszt. És most be kell érniök negyed- és félannyival. Krumpli csak elvétve, ha akad, az is hosszú sorbanállás árán. Pedig a krumpli, paszuly, a kenyér után a legfőbb eledele a munkáscsaládnak. Nem azért, mintha különösebben rajongana érte, hanem mert eddig a legolcsóbb és legkiadósabb volt az összes más táplálék mellett.

Elképzelhetni, hogy ilyen élelmezési viszonyok között a munkásfeleség olyan, mint az üzött vad. A gyerekek

nyúzzák, hogy adjon még enni, de morog a nehéz testi munkát végző férfi is, nem lakott jól. Hadakozni kell vele, nehogy elege a gyerekek elől a kenyeret. Inkább megosztja vele a magáét és nyüvődik, soványodik, majd lerogy a lábáról.

Mi történhetik ilyen légkörben a munkásgyerek tudatában, mi a munkásifjúságéban? A túldolgozott anya nem tartja szemmel, nem neveli őket, mire is nevelje? Még az otthonülő se tudja, mit kezdjen velük. Egész nap imádkoztassa talán, vagy ismételje unalomig, hogy a „munka nemesít”? Tanítsák meg osztani a semmit? Segítsen a gyerekeknek a lecketanulásban? Ám a munkásanyát is meg kellene tanítani a helyesírásra. Az iskola, a cserkészlet, a leventegyakorlat különben is kevés alkalmat hagy az anyáknak a gyerek nevelésére. A munkásanya, ha ideje volna rá, legfeljebb azt mesélhetné el, hogyan dolgoznak a gyárban. De ezzel a fiúgyermek nincs mit kezdjen, ő más gyárba, férfimunkára kerül majd, de ki látja előre, hogy az milyen lesz? A birtokos paraszt mesélhet gyerekének a földművelésről, az már nevelés-számba megy, fia szintén földműves lesz, de a városi munkásgyerek élete műhelyekben, gyárakban zajlik majd le.

A munkásgyerek mindezt tudja. Látja, hogy szülei nem bírják úgy nevelni, ahogy ígérik. És mennyi mindent ígérnek a szülők a munkásgyerekeknek. Elsősorban annyi verést, amennyi egy javítóintézetben is sok lenne. Aztán húsvéttól karácsonyig mind cipőt ígérnek, karácsonytól húsvétig új nadrágot. A gyerek új nadrág helyett kap egy nagy foltot az ülepére karácsonyfiába, húsvétra meg könyökét foldják meg. Az új cipő összezsugorodik egy ócskapiaci rongy szandállá. A szülők érzik fonák helyzetüket, ezért a beígért verések nagyrészével is adósok maradnak. Elég vigyázatlanul kikotyogták este az ágyban, mikor azt hiszik, hogy a gyerekek már alusznak, miért bántsák szegényeket, mikor úgyis veri őket a Jóisten abban a vékony kabátban? De azért tovább ígérik a verést és az új ruhát.

A fiú közben kamasz lesz, iskolában és főként az uccán, hallja, hogy mások szülei is sokat ígérnek. Mind merészebbé válik s bizony mikor megint ígérnek valamit a szülők, egyszercsak méregbe jön s odavágja: ne hazu-

dozzák össze a világot. Erre persze most már tényleg kap egy istenes verést. De a gyerek már fel sem veszi, kiugrik a markukból s menekülve kiáltja vissza: „Egyebet se tudnak, csak verni!” S valóban, amit érdemes volna eltanulni a munkásgyereknek az anyjától, azt, hogy a dolgozó tömegek élete a munkaterületen kívül hogyan zajlik le egyesületekben, pártokban, szakszervezetekben, arról a munkásnők többsége keveset tud. A közösségi mozgalmakból ki vannak rekesztve.

A munkásapa se tudja minden esetben felvilágosítani ezekről, így aztán egyre csökken a növvő gyerek előtt a szülői tekintély. Általános életelveken kívül alig tanul tőle valamit. Később még azokban is csalódik. Amelyik abban a szerencsés helyzetben van, hogy szakmát tanulhat, az rendszerint kedve ellenére kerül valami szakmába. Sok esetben az dönti el, hogy a munkásifjút milyen mesterségre adják, hogy hol kap fizetést inaskorában és hogy melyik szakmában van jobb fizetése a segédeknek. Ezért aztán egy-egy jobban fizetett szakmában időnkint ügy elszaporodnak az inasok, hogy mire felszabadulnak, egy részük nem jut munkához, mehet napszámosnak valamelyik gyárba, vagy éppen havat lapátolni, Ez megint oly csalódás, amiért a szüleit hibáztatja a munkásifjú.

Sok azonban még a mesterségét sem tanulja ki alaposan. A kedve ellenére választott szakma nem érdekli túlságosan a gyereket. Az első tanoncévek meg igazán nem úgy telnek el, hogy megkedveltesék vele. A mester kifutónak használja fel. A „kifutó idő” alatt úgy hozzá szokik a városban való csatangoláshoz, hogy amikor mesterségre fogják, valami sötét, levegőtlen műhelyben, majd halálra unja magát az egyhangú munkában. Az esze nem áll oda és ront, ügyetlenkedik, kapja a pofonokat és szidást: semmirekellő, buta, hülye, sosem lesz belőle jó mesterember, így aztán szerencsésen el is érik, hogy tanulatlanul szabadul fel. Mint segéd a túlhaszolt munkatempóban nem foghat neki kísérletezni. A gyárakban meg éppen nem hagynak időt a kísérletezésre. Ott készen kapja még a szükséges mozdulatokat is. A fokozott ütemű termelés lélektelen gépet formál belőle. Mi sem természetesebb, hogy benne is felébred a szabadulási vágy. Szabadulni viszont nem lehet. Csak a katonaság idejére kerül más

környezetbe. Onnan vissza megint a gyárba, közben azonban „kiment a fogásokból”. Kezdheti újra az egészszet.

Így reked el a munkásif jakban egy csomó kipróbálatlan képesség és kezdeményező szellem. A mezőgazdasági nincstelen ifjú találékonysága, kezdeményező szelleme meg éppen nem derülhet ki. Számára csak egyetlen szakma kínálkozik: a föld. A más földje. Ha gazdát cserél, az új gazdánál is csak a föld várja. Ott viszont a gazda esze szerint történik minden. Nem hagy az neki időt fejtörésre. Ha cseléd, ha szakmányos, hajnalban kezdi s „vakuláskor” végzi. Van valami nagy hasonlóság közte és a dolgozó nők között. Élete örökös munka, örökös szolgálat és túrés. Ha sokáig emésztik lelkét a visszafojtott indulatok, ezektől úzve olykor véres verekedésbe hajszolódik, átkozza anyját, apját, miért hozták erre a világra...

Az ifjú nemzedékek elégedetlensége az idősebbel szemben nem újkeletű, de a mai egészen más természetű. Az ifjú gyanútlanul rábizza magát szülei életelveire. Beidegzi környezetükben, hogy a jövőjét jó partik révén alapozhatja meg. Vagyonos, vagy legalábbis „jól kereső” férfihez kíván feleségül menni, illetve kíván feleséget kapni. A társadalmi felemelkedéshez pedig mindig a felsőbb társadalmi osztályokat állítják eléje példaképül. Ezért kívánkozik a szegény parasztfiú rendőrnek, vagy kevesebbet dolgozó és jobban fizetett városi bémunkásnak elszegődni. A városi munkásifjút meg nyugdíjas, „hadmentes” állami, vagy városi üzemek felé vonzzák a munkásszülők jövőt illető elképzelései. A kisipari szakmunkásifjú önálló mesterré, gyári munkavezetővé reméli felküzdeni magát, az értelmiségi tanulóifjúság képzeletét és akaraterejét a politikai, szellemi vezérhelyek izgatják és jövőjét a társadalom csúcsrétegeiben szándékszik megalapozni.

Az elmúlt három évtizedben felcseperedett ifjúság többsége általában azt tapasztalta, hogy nemcsak Európa-szerte, de magyarországi viszonylatban is, ugyancsak fel-sült a szülők életelveivel. Az ide-oda tologatott ország-határok között szemlátomást megrendültek azok az alapok, amelyekre eddig az ifjúság jövőjét építették. Az újabb világháborúval veszélybe került maga az ifjúság,

mint a jövő embertöniege. Az alsóbb társadalmi rétegek előtt mindinkább kiderült, hogy a jó partikon nyugvó házasságok csak igen gyérszámú ifjúnak alapozzák meg a jövőjét. A nyugdíjas állások és munkahelyek elnyerése, az önálló mesterré, munka vezetővé-válás a nagytöbbség számára lehetetlen, az értelmiségi pályák sem ívelhetnek fel mind a csúcsrétegek közé.

Vagyis, nem csupán a munkásifjúság, hanem általában az ifjúság hite megrendült az idősebb nemzedék régi életelveiben. A megrendülést fokozza, hogy maguk a szülők is elvesztették fejüket, nem tudnak pontosan megjelölni egy új és határozott életcél. Kapkodnak ide-oda, ma ennek a zavaros politikai felfogásnak, holnap meg amannak a hatása alá kerülnek. Ez a kapkodás meglátzik a munkásifjúságon épp úgy, mint az értelmiségin. Egészséges, fiáial kezdeményezési ösztönük ide-oda sodorta őket az utóbbi tíz esztendőben. A börtönök nem véletlenül teltek meg harmincéven aluli fiatal dolgozó emberekkel. A bordélyházak sem vénasszonyokat szolgálnak fel. Ezek az ifjú emberek az egyéni érvényesülés próbálkozásainak az áldozatai. A politikai bebörtönzöttek többsége szintén ifjabb emberekből kerül ki, azok közül, akik már az új közösségi elvek keresése közben jutottak ide.

Jobbról és balról sodródtak erre az útra, de abban valamennyien egyformáknak tűnnek, hogy valamilyen „szociális eszméért” hevülnek. E hevületben a romániai vasgárdista mozgalom a román ifjúság javát tette tönkre, az egyetemi ifjúság legmohóbb útkeresői áldozták fel magukat a mozgalom téveszméiért. De a munkásmozgalmak ifjúsága is súlyos áldozatokat hozott igaznak vélt elveiért.

A munkáscsaládokon belül mindez szóba kerül, örökös vita és civódás tárgya a dolgozó nő és a „kenyérkereső” munkásférj vagy a fivér nyugtalanító kérdése, s ha nem ez, akkor a szemük előtt ifjává serdülő gyerekek képezik a fejtörés tárgyát. Ha még iskolás, akkor a csavargásoktól való rettegés, ha pedig már pénzkereső, akkor a fizetés kicsikarása okoz gondot. Ez a gond elkíséri őket az üzembe és a gyárakba, mert az egyik oldalon alig várják,

hogy a gyerek keresőképes legyen, de a másik oldalon az olcsóbbért alkalmazott ifjúmunkásoktól rettegnek, mert kiszoríthatják az idősebbeket a munkából. S valóban, a kiöregedő munkásszülőknek jogos félelme, hogy saját fiaik elveszik előlük a munkát, ők pedig az utcára kerülve, koldusként élhetik le öregségük napjait.

Ilyen körülmények között a munkásság tudatában a jelennel szemben sötéten látó világfelfogás alakul ki. Úgy látják, hogy bármely oldalról indulnak el életük bebiztosítására, mindenütt kilátástalan bizonytalanság fogadja őket: látszólagos ellentétek a munkahelyen együttdolgozó munkások között, hasonló valami a családon belül asszony és férfi között, nemkülönben a szülők és gyerekek között. Örökös beszéd tárgyuk ez s állandó közöttük a talány, mit lehetne tenni, hogy ne küzdjön ember ember ellen, apa a fia ellen, feleség az ura ellen? Mind sóvárabban kívánják valami módon vegetvetni ennek az öldöklő versengésnek. Úgy, hogy amikor munkásszervezők egy biztatóbb jövő kilátásával, a munkásösszefogás szükségének érveivel reményt ébresztenek bennük, szervezkedésre való felhívásuk fogékonyabb lelket a munkásokénál ritkán találhat.

MUNKÁSMOZGALOM

Alig van olyan munkás, aki életében több vagy kevesebb ideig ne lett volna tagja valamelyik szakszervezetnek, részese a munkásmozgalomnak. A munkásmozgalmak egyidősek a munkássággal. Nyomaikat fellelni már a középkori céhszervezet keretében is. Az akkori kézműveslegények a mesterekkel közös céhekbe voltak szervezve, a céheken belül önkormányzatot éltek. Közös pénzesládájuk volt, amit „társládának” neveztek. Abba minden legény bizonyos járulékot fizetett. Ez volt a szokás Európaszerte. A vándorútra kelő legények a „külföldi országokban” is számíthattak a legények társládájára. Hasonló támogatásban részesültek az idegenből hazánkba jövő vándor mesterlegények is. Amíg munkához jutottak, a társládából segélyezték őket. A megbetegedők számára meg kórházi kezelést biztosítottak, íratlan törvény volt ez, de annál konokabban betartották.

Az oly sokat kárhoztatott munkásnemzetköziség gyökerei ide a távoli múltba nyúlnak vissza. Híre-hamva sem volt még Marx Károlynak, mikor az országról-országra vándorló niesterlegények már rájöttek, hogy valami gyámolítást kell megszervezniök önmaguknak, hogy a vándorút viszontagságai el ne pusztítsák őket. A céhek felbomlása után ezek a tapasztalatok nem veszték el. Az öregebb mesterlegények átadták a fiatalabbaknak s azok segélyegyletek, majd szakszervezetek formájában továbbépítették a munkásösszetartást.

Az összetartás szükségét, amint eddig láhattuk, a bér munkásság „titkárok” nélkül is felismeri. Az összefogás gondolatára is rájön majdnem minden munkás önmagától. Ezért keletkeznek úgynevezett „spontán” bérmozgalmak, amikor minden előzetes összebeszélés nélkül előáll valamelyik munkás és fizetésjavítást kér, a többi meg csatlakozik hozzája. Az ilyen megmozdulásoknak a múltban se szerük, se számuk. Lépten-nyomon megtörtént szervezetlen üzemekben és kis műhelyekben, hogy egy-két munkás sérelmezett valamit s kérvényt írt a sérelmes helyzet megszüntetése érdekében. Aláíratta a többiekkel is. Az ilyen megmozdulások azonban sokszor végződtek eredménytelenül, mert csupán a munkaadók jóindulatától függtek. Néha, amikor nagyon türelmetlenné vált a munkások helyzete, akkor az ilyen szervezetlen megmozdulások egészen heves kilengésekbe csapnak át. Erdélyben, a harmincas évek közepén, Meggyesen tört ki az edénygyárban egy ilyen spontán mozgalom. A gyárvezetőség azonban hihetetlenül mereven és elutasítóan fogadta. A felingerelt munkásság sztrájkba lépett, a sztrájk átharapódzott más gyárakra is, végül általánossá vált az egész városban. Az egész ország elképedve figyelte, mi történik ott, hiszen Meggyesen a húszas évek eleje óta nem volt semmiféle munkásszervezet. A román hatóságok persze keresték a felbujtót. A sztrájkoló munkások megkérték más városok szakszervezeteinek a támogatását. De mire a támogatás országos gyűjtések formájában megindulhatott volna, a meggyecsi sztrájkja elbukott. Semmiféle segélyalapjuk nem lévén, sok munkás bement dolgozni, követték őket aztán mások; ahogy a semmiből hirtelen kirobbant, úgy vissza is hullott ez a

mozgalom a semmibe. Néhány munkást, aki a mozgalomban bukkant fel vezetőként, a szigúrancia börtönbe hurcolt s befejeződött minden.

Az ilyen kudarccal végződő megmozdulások folytán jött rá a bérmunkásság, hogy állandó szervezetet kell alakítani. Ebben az irányban hatottak a múlt század végén országunkba jövő külföldi szakmunkások, osztrákok, németek. Erős szervezeteik tapasztalatait hozták magukkal. A magyar szakszervezetek ezért német mintára épültek fel. Egy-egy szakma országos szervezetet képez, központi vezetőséggel. A különböző szakmák országos szervezetei pedig országos szaktanácsot választanak.

Figyelik az egész ország gazdasági életét, melyik iparágban van fellendülés, munkáskereslet, hogy odairányíthassák a munkanélkülieket, a rossz konjunktúrájú iparágaktól meg távortartják őket, nehogy lerontsák kínálkozásukkal az illető dekonjunkturás iparág munkáságának munkabérét. A bérmozgalomban lévő szakmákat pedig támogatják a segélyalapokból; ha kell, akkor más városokba irányítják a bérmozgalomba kényszerülteket.

Vagyis a szakszervezetek mindazt, ami a munkások tudatában vágyként kialakult, jól átgondolva belefoglalták a szakszervezetek működési alapszabályaiba. Mi sem volt könnyebb ennél, hiszen maguk a sorsukra eszmélő munkások végezték ezt el. Csak saját tapasztalataikat kellett papírra vessék. Saját soraikból kellett, hogy megválasszák vezetősegeiket. Fő elvük: elsősorban megszüntetni minden káros versengést munkás és munkás között. A női munka kérdésében épp úgy kiforrott elgondolásaik vannak, mint az ifjómunkások dolgoztatása körül. „Egyenlő munkáért, egyenlő munkabért”. Ez a követelésük a női munka érdekében. Ezzel próbálják kiküszöbölni a férfi és női munka ellentétét, ezzel próbálnak békét vinni a munkáscsaládba, a férj és feleség közé. Ezzel vélik helyreállítani a szülői tekintélyt a munkásifjak előtt. A szakszervezeten belül működő munkásközvetítő irodáikkal pedig a vidékről feljövő friss bérmunkás és a régi között várható ellenségeskedésnek próbálják elejét venni. Az új munkást felvilágosítják a munkabérekről, a törvényekről, régi és új munkást megkímélik a megalázó és a bérfizetés megállapításánál feltétlenül hátrányosan

ható „kilincseléstől”. Tapasztalatból tudják, hogy aki maga kínálkozik, annak mindig meghunyászkodóbbnak kell lennie, mint akit a közvetítő irodából hívnak dolgozóra. A munkasközvetítő irodák a munkaadókra is előnyösek, igyekeznek bizonyítani a szakszervezetek, mert a munkások ismerik egymás szaktudását, s igyekeznek a munkaadó kedve szerinti munkást közvetíteni. Szaktanfolyamok rendezésével emelik tagjaik szaktudását, miértis a korábbi években szinte általános szokássá vált, hogy a munkaadók csak a szakszervezetek útján vették fel új munkásaikat.

A mezőgazdasági bérmunka területéről ipari munkára jelentkező paraszti elemek bérletörő veszélyét csökkentendő, a szakszervezetek előmozdították a földmunkás szervezetek alakítását. Hadd védje érdekeit a mezőgazdasági munkás, teremtsen magának a földmunkánál olyan életet, ami nem űzi fölösszámban az ipari bérmunkavállalók közé. Ha pedig mégis közéjük kerül, akkor a szervezet útján kerüljön. Legyen már némi fogalma a gyárimunka természetéről, a munka- és bérviszonyokról.

A szakszervezetek elvi szabállyá tették s értelmi formába öntötték azokat az érzelmi tapasztalatokat, melyeket a más nemzetiségű, fajú és vallású munkásokkal együtt dolgozva szereztek. A szakszervezeteknek felekezeti- és faji különbségre való tekintet nélkül tagja lehet mindenféle korú és nemű munkás, aki aláveti magát az alapszabályoknak és a mindenkori köz- és taggyűlések többségi határozatának. Biztosítják számukra az anyanyelven való szólás jogát, a választó- és választható jogot.

A munkanélküli segélyezésre szedett tagdíjakkal biztosították úgy a férfi, mint női munkanélkülieknek azt az előnyt, hogy munkanélküliség esetén sem a férfi-, sem a női-munkás ne érezze magát kitarottnak, megaláztattnak házastársa előtt. A betegsegélyező intézet megszervezésével pedig csökkentették azt a retteget, ami minden munkást eltölt a megbetegedés rémétől félve. A temetkezési segélyek nyújtásával pedig enyhítették azt a cscapást, ami halál esetén éri a munkást, rendkívüli segélyekkel viszont hozzásegítették a munkásszülő, hogy bizakodva és örömmel várják születendő gyermeküket,

Ilyen sokoldalú védettségekben olyan osztályokban bízó munkás jellemek formálódtak, amilyenhez hasonló más társadalmi rétegben kevés akad. Ez a tudat hatalmasan megnövelte a munkásság önbizalmát, előkészítette a bér-munkásság szocialista közösségi öntudatát. Az első világháború végéig egyre növekvő szakszervezeti taglétszám volt ennek az öntudatraébredésnek a kézzelfogható bizonyítéka. Ez a fejlődés együtthaladt a munkáspárt politikai mozgalmainak lendületével is.

A nyugati országokban a bér-munkásság gazdasági mozgalmi többnyire megelőzték a szocialista pártok alakulását. Magyarországon szintén gazdasági szervezkedés előzte meg a szocialista párt mozgalmait. De már 1848-ban sem voltak csupán gazdasági természetűek a munkásság első megmozdulásai. A céhek eltörlésének a követelése a politikai törvényhozás beavatkozását kellett, hogy kivívja. A munkaidő csökkentés is érintette a politikai hatalmat, annak jóváhagyása nélkül, vagy legalábbis hallgatóságos beletörődése nélkül elképzelhetetlen egy, az ország gazdasági és politikai életét súlyosan érintő követelés kivívása.

A nyugati országok bér-munkásságának gazdasági harcái a múlt század elején és még korábban is, sokszor a politikai hatalom beavatkozása miatt buktak el. Ezek a kudarcok érlelték ki a munkáspárt szükségének tudatát. Másrészt az elért eredmények törvénnyel való biztosítása is a pártalakításra készítette a munkásságot. A magyar munkásság részben a külföldi tapasztalatok, részben saját helyi tapasztalatai után szintén hamar rájött, hogy politikai szervezkedés nélkül a gazdasági szervezkedés csak időleges sikereket biztosít.

Az utóbbi hetven esztendőben gyakran megtörtént, hogy néhány rossz gazdasági esztendő, munkanélküliség és drágaság tönkretette a munkabéretet, a munkanélküliség meg kimerítette a szakszervezeti segélypénztárat, ami végeredményben a szervezeti taglétszám csökkenéséhez vezetett, vagyis a szervezet bomladozott, a munkásság -pedig¹ visszasüllyedt alázatos kilincselőnek, munkás és munkás között újra fellángolt az öldöklő versengés a kenyérkereseti hely után, a munkáscsaládok

élete viszályban egyenetlenkedésbe züllött, a szülői tekin-
tély megingott, a munkásif júság elcsenevészesedett.

Ezek ismétlődése érlelte ki a magyar munkásság-
ban is a politikai befolyásért való fokozottabb küzde-
lem vágyát. Hogy ez szocialista tartalmú volt már a kez-
det kezdetén az már a külföld hatása volt. A nagy fran-
cia forradalom óta felnevelkedett nyugateurópai mun-
kásság a polgári demokrácia és a parlamentarizmus két-
arcúságát már a múlt században észrevette. A tőkés-
gazdálkodásnak belső lényegébe pillantva, olyan végze-
tes ellentmondásokat vélt felfedezni abban, amelyek
időként szükségszerűen újabb és újabb gazdasági válsá-
gokat és háborúkat idéztek elő, azok pedig tönkrehe-
tik a politikailag biztosított gazdasági eredményeket is.

Az 1871-es párisi kommünt követő politikai megtorlás,
majd később Németországban Bismarck vaskancellár
munkásüldözései s a munkáspártok felosztásai Európa-
szerte, olyan meglátásokra vezették a munkásságot, hogy
a kapitalizmus politikai egyeduralomra törekszik. Akad-
tak a mozgalmon belül irányzatok, amelyek megjósolták,
hogy a kapitalizmus előbb-utóbb félre veti a számára ter-
hes látszatparlamentarizmust is, megszünteti a politikai
pártokat s azokkal együtt a „legkellemetlenebbet”, a
munkásság pártját, szakszervezeteit, visszaveszi a kiví-
vott jogokat, mert máskép képtelen a válságba jutott
kapitalista gazdálkodást folytatni.

Ebből, végső kövekeztetésként időszerűnek látták,
hogy a munkásság a reformok helyett a szocialista terv-
gazdaság, a munkádemokrácia hatalomrajuttatásáért
élesebb harcot kezdeményezzenek. Megalkuvást nem tű-
rően bizonyították, hogy ez a társadalmi forma véget vet
a gazdasági megrázkódtatásoknak, háborúknak, munka-
nélküliségnek, munkáskizsákmányolásnak és a remény-
telen aggkorúságnak.

Ez a feltevés hitté gyökeredett, hiszen minden
munkást ez a három rém: a munkanélküliség, a háborúk
s támasznélküli aggkorúság kísért egész életén keresz-
tül. Ezért a hitért látják a kívülálló szemlélődők az át-
lagszocialista munkást fanatikusán merev jelleműnek,
aki szerintük mellőz minden érzelmi szempontot s min-

dent a „durva materializmus” szemszögéből tekint, nemzetköziségéhez meg ragaszkodik a „reális világ tényei ellenére is, a mennyországot tagadja, de hisz egy álmvilágbeli szocializmusban”.

Kétségtelenül sok fanatikus, komolyabb tudományos meggyőződést nélkülöző, tagságikönyves munkásjellem is kialakult a munkásmozgalomban. Amde még ezek is hivatkozni tudnak a munkáskönyvtárakban bármelyik munkástól fellapozható könyvekre, melyek viszont a tőkésekről mutatják ki a durva nemzetközi materializmust, mely megelőzte a munkásság ideálisabb célzatú nemzetköziségét. Idézni tudják, melyik ipari tőke, mely külföldi ipari és pénzügyi tőkés csoport befolyása alatt van, mennyi a részvénye a hazai vállalatokban. Hogyan folynak be a különböző országok belügyeibe rejtett utakon; a magánosnak látszó vállalkozók rokonságuk vagy a saját személyükben mint ülnek a törvényhozásban. Bizonyítják, hogy a múltban külföldi tőkések részvényeseik óhajára milyen bér- és árpolitikát hajtottak végre a munkásság terhére. Hogyan menekítették megrendeléseiket egyik országból a másikba, ha saját országukban le akarták törni a munkásság béreit mesterségesen előidézett munkanélküliséggel. Következésképpen a munkásság is úgy látta, hogy csak a nemzetközi munkásszervezetekkel való kapcsolatok fenntartásával védekezhetik a nemzetközi tőke törekvéseivel szemben. E felfogásukat indokolni tudják azzal is a „hívők”, hogy a Svájcban székelő vaskartell annakidején még sztrájksegélyt is folyósított a magyarországbeli kartelltagoknak, amikor „károsodás” érte őket egy-egy itthoni sztrájkból kifolyólag. Hogy ezek a nemzetközi kapcsolatok a munkásság számára nem mindig váltak be, s ma mégis hisz azok életrevalóságában, az se csupán a vakhitnek tulajdonítható, a magyar munkásság szerint a nemzetközi kapcsolatok az országon belül beváltak az itt élő más nemzetiségű munkások között, s ami beválk egy országon belül, kézenfekvő, hogy adott időben beválhatik a külvilággal is. És ha az átlagmunkásoknál csak vak hiten alapulna minden, akkor sem volna indokolatlan. Hit nélkül mi tartaná össze azokat, akik csak önmaguktól remélnek valamit?

A kisipari munkásokkal ismerkedve, láttuk, hogy a szakszervezetek és szocialista pártok mellett a kevésbé hívő kisipari munkások materiális vágyainak kielégítésére termelő szövetkezetek alakításával is kísérleteztek. Eredménytelenségük főként a kellő alaptőke hiányán múltott, a fogyasztási szövetkezetek is csak annyiban váltak be, amennyiben a kapitalista árukereskedelem követelményeinek eleget bírtak tenni, vagyis maguk is tőkés vállalkozássá alakultak át. Épp ezért nem fejlődtek ki olyan tömegmozgalommá, mint a „hívőkéből” tömörült szakszervezetek, vagy a párt. Ezeknek a hívő munkásjellemeknek a jól átgondolt politikai és gazdasági megvalósítása folytán szorosán együtt tudtak működni a szakszervezetek a szocialista párttal s ahol volt: a szövetkezetekkel. Míg a betegsegélyzőt (OTI) nem államosították, addig az is a szakszervezeti tagok és pártharcosok irányítása alatt működött. Mindezek együttevén a vakhit látszatát erősen elhomályosítják s nem éppen indokolatlan, ha a munkásság ezekből máris egy valóságos, minden álmotól mentes szocializmust lát kirajzolódni és fokozzák azt a jövőbe vetett önbizalmat, ami a százezres taglétszámú szervezett munkásság észszerű hitére ma is annyira jellemző.

Eleinte ezt a hitet a munkáltatók is lebecsülték, agyrémnek mondták a szocializmust. Később rájöttek, nemcsak üres képzelgés, amit Marx a nagy tömegekben dolgozó gyári munkástömegek „történelmi szerepéről” és könnyen megszervezhetőségéről tanított. Ezért aztán a nagyüzemek területén utóbb minden lehetőet elkövettek, hogy a munkásság „hithű összebeszélése” lehetetlenné váljék. Erdélyben és Romániában volt alkalma megfigyelni, hogyan vitték ezt keresztül. Megtiltották, hogy munkaközben bárki is megállítsa az igazgatóság tagjait a sérelmek orvoslására irányuló kérésekkel. Aki ezt megszegte, rögtön elbocsájtották. Kifizették a felmondási időre járó bért, csak menjen, hisz ez olcsóbbra került, mint hogy egy elkeseredett munkás egyéni vagy bizalmi mivoltából adódó közös követelések feltárással vérszemet kapjon az egész gyár. Rájöttek arra is, hogy az ebédidő a legjobb alkalom a munkás-összebeszélésekre. Ezért aztán azonnali elbocsájtás terhe mellett megtiltot-

tok az egyik munkateremből a másikba való átjárást. Mikor ez sem használt, megszüntették az ebédidőt, végül eltiltottak bárminemű, nem a munkát illető beszélgetést. Mindezt persze azzal indokolták, hogy a munkások egyik teremből a másikba járva „ellesik az ipari titkokat”. Az ebédidő megszüntetése pedig az üzem gazdaságosabban való kihasználásának az érdekében történik. Azonkívül a munkásoknak is több szabadidejük marad, ha egyfolytában dolgozzák ki a munkaidőt. Beszélgetni meg azért nem szabad, mert elvonja a figyelmet a munkától s könnyen baleset éri a munkást. A sérelmekkel viszont mindenki jöjjön az irodába. Az öntudatlanabb munkások többnyire elhitték, hogy így helyes. Sőt még örvendtek is, különösen az asszonyok és fiatalok, hiszen este másfél órával korábban szabadulhattak. Csak a bizalmi döbbsent rá, hogy keze-lába meg van kötve, nem érintkezhetik a tagokkal, nem tudhatja a tennivalókat. A sérelmekkel meg hiába megy az „irodába”, a keresett személy sosem található. Nem maradt más hátra, mint munkaidő után beszélni a munkásokkal a gyár udvarán, elég, ha feláll egy köre és elkiáltja magát, mindenki odagyűl. Az igazgatóbárg kifogott ezen is. Megtiltotta az udvaron való gyülekezést és beszélgetést. Kiszorultak hát mondanivalóikkal a bizalmiak és a munkások a gyár kapuja elé. Innen meg a rendőrök vitték el őket, mert nyílttéri gyűlést engedély nélkül nem volt szabad tartani. Az igazgatóság is megtette a magáét újból. Átszervezte az egész munkabeosztást. A munkásokat osztályonként, más-más időre rendelték be munkára. Egy csoport ment reggel hat órára, egy másik félhétre, megint egy másik osztály félnyolcra, nyolcra és félkilencre. Este meg ugyanilyen időközben hagyták abba a munkát. Ezáltal a munkásság sohasem találkozhatott egy tömegben, hogy sérelmeit megbeszélje és az orvoslásra nézve közös határozatot hozzon.

Marx Károly ezt a lehetőséget nem látta előre, mikor tudományos munkáiban kimutatta, hogy az ipari kapitalizmus saját maga ellen nagy és a gyár helyzetéből adódóan könnyen szervezhető munkástömegeket termel ki. A könnyen szervezhetőség igaz volt addig a pillanatig, amíg a gyári vezetés rá nem jött, hogyan védje ki a nagy tömegek-

ben együtt dolgozó munkások részéről a vállalatokat érintő hátrányokat. De a szakszervezeteken csak nem foghatnak ki? Oda már csak szabadon gyülekezhetik a munkás-ság sérelmeit megbeszélni. Ez így is lenne, ha az össz-munkásság már szervezett volna. De amelyik már szervezett, az sem megy mindennap a szakszervezetbe és ha egyik megy, nem megy a másik. És ha mégis megy, akkor mire valók a gyűlés tilalmak. Ezeken kívül pedig a gát-lások következtében a hősök mellett kiformalódtak oly munkások is, akik a mozgalom eredeti céljáról megfelel-kezően, csak a temetkezési segélyalapot féltik. Egy-egy szakcsoport teljesen önszegélyegyletté száradt össze, külö-nösen vidéken, a kisipari szakszervezeteken belül. Ezek félnek a heves fiataloktól; a közgyűléseken egyebet sem tesznek, mint csak fékeznek. Minden túlradikális nekik. Mindenben politikát szimatolnak, s ha szót kérnek, tilta-koznak: ne keverjenek politikát a gazdasági kérdésekbe. Megfelelkeznek közben arról, hogy egy-két évtizeddel azelőtt, maguk bizonyították a leghevesebben, hogy a gazdasági kérdések elválaszthatatlanok a politikától.

A szakszervezetek önszegélyegyletté való merevedésé-től félők dobták előtérbe olykor Magyarországon is az olyan törekvéseket, amelyeknek a hívei azt vallják, hogy nem kell tagdíjakra épített szakszervezeti mozgalom, az elbürokratizálja a munkásmozgalmakat, aztán a falvokról minduntalan nagyobb tömegekben bérmunkára jövő friss munkáselemek visszaborzadnak a magas tagdíjaktól, ide-genkednek a szakszervezetektől, a párttól, műveletlenek, nem érdekli őket a könyvtár, a kulturelőadás, a sok gyű-lés, ezek csak az üzemeken belül foghatók meg időnként egy-egy megmozdulásra, amikor éppen valami követelést kell kivívni. Egy-egy gyors és általános sztrájk, esetleg tüntetéssel alátámasztva, inkább magával ragadja az öntudatlan munkástömegeket és így inkább kivívhatók a munkáskövetelések.

Az ilyen irányú törekvések, kísérleteknél nem igen jutottak tovább. A fentismertetett okok miatt, egyre nehezebbé vált a gyári tömegek üzemben belüli megmoz-dítása, másrészt pedig ellentállt azoknak a régi szakszer-vezeti szellem. Sokkal tartósabban jelentkezik a szakszer-vezetekben az a szándék, hogy leegyszerűsítsék az ügy-

vezetést s főként lecsökkentsék a tagdíjakat, továbbá, hogy ne legyen kötelező a szakszervezetek tagjaira nézve a pártba való belépés. Attól még senki sem lesz szocialista, mert tagdíjat fizet a pártnak, a párt inkább több és erőteljesebb felvilágosító munkát végezzen a munkás-ság között — mondják ennek az irányzatnak hívei —, mert így biztosabban több és értékesebb tagokat nyer meg az eszmének, mint azzal, hogy párttagság befizetésével kényszerítik szocialistává az új tagot. Az alacsony tagdíjak óhajlásánál ez az áramlat is a friss bérmunkásság áldozatkészségének hiányosságát és kis fizetését veszi tekintetbe.

Ezek az ellenzéki áramlatok a szakszervezeteken belül szüntelenül felfrissítő hatással élénkítik a munkásmozgalmat, önkormányzati szellemüktől áthatva idejében leváltják a megmerevedésre hajlamos vezetőséget és mozgékonyabbat választanak helyébe. Egy-egy több évtizedes múltú szakszervezet tagjai ezáltal valamennyien vezetőségi tagok lesznek hosszabb vagy rövidebb időre aszerint, hogy ki milyen hasznos munkát fejt ki a közösség számára, a tagok többsége egyébként is különböző albizottságokban, bizalmi testületekben, kulturbizottságokban stb. osztoznak a vezetés felelős munkájában, így sohasem válik komolyan kétségessé, hogy a szakszervezet vagy a párt tényleg érettük van s az ő érdekeiket tartja szem előtt.

Az élő önkormányzati szellem állandóan kivédi a munkásszervezetek széttülesztésére irányuló külső törekvéseket. De meg a szociálpolitika terén elért eredmények, s e szervezetek által kivívott emberibb munkásélet is oly összetartó erőt fejt ki, amelyhez hasonlót más társadalmi szervezetek nem igen tudnak elérni. Az ifjabb munkásrétegek, ha a szervezeteken kívül vannak, talán nem is sejtik, hogy munkásegységük kialakulásánál mekkora szerepük van a régi munkásszervezeteknek. Az idők folyamán kismesterekké vált egykori jó szervezett munkások lenetleg régi elveik szerint igyekeznek nevelni inasait, intézni ipartestületi ügyeiket. A kivívott nyolcórás munkaidőt hogy a szervezetlen munkástömegek is emberibb életet élhetnek, művelődhetnek, sportolhatnak s emeltebb tövel viselkedhetnek munkaadóikkal szemben. A frissebb

munkásrétegek azt sem igen sejtik, hogy fizetésük a szakszervezet és a pártmozgalom résenlevése folytán nem morzsolódik alább annál, mint amit éppen élveznek. A munkásság jellemének megértése elképzelhetetlen a szabadszakszervezeti hatások ismerete nélkül.

A szervezett munkások palotányi munkásotthonaikra s tízezres kötetű munkáskönyvtáraikra hivatkozva, nem titkolják, hogy magukat ha nem is különb, de feltétlenül a jövő emberének tartják. Közvagyonukat az egykor részeges, javíthatatlanul összeférhetetlennek tartott munkásság saját erejéből és önfeláldozásából adta össze, a szájától elvont fillérekből. A szervezett munkások az önfegyelmén felépülő emberibb közösség előhírnökének tartják magukat. Szemináriumaikon felnevelt, művelt munkásaikat, önkormányzati alapon felépült szakszervezeteiket a holnapi Magyarország alapzatának tekintik s a szocializmustól kapott előlegként kezelik. Bízunk benne, hogy visszatérnek hozzájuk még azok a tömegek is, amelyek az utóbbi tíz esztendőben a hivatalból létrehívott szocialistaellenes munkásszervezetekhez tántorodtak át.

Bizalmukat abból az elmúlt hetven esztendő munkásmozgalmi tapasztalatukból merítik, amely a szabad munkásszervezetek nem egy letörését s újra való fellendülését tartja számon. Tudni vélik, hogy amíg lesz tőke és szabadnak mondott munkás, addig a szabadságra vágyó munkás szabad munkásszervezeteket is teremt, a régihez meg ragaszkodik mindhalálig.

És valóban, amióta a munkásságon felülálló tőkésék is meggyőződtek arról, hogy a munkásságot nem lehet eltántorítani a szervezkedéstől, továbbá pedig, amióta rájöttek, hogy a szervezett ipar igényli a szervezett munkást, vagyis amióta felismerték, hogy a munkaerő kínákozását nem lehet csak a véletlenre bízni, hanem mindig tudni kell, hogy hol, mennyi és mily minőségben található s miként irányítható, azóta a gyárakban olykor maguk a vállalati vezetők próbálják kezükbe venni a munkásság megszervezését. Igyekezetükben odáig mennek, hogy a szabad szakszervezetek külsőséges formáit is átveszik, még egyes szociális jelszó kisajátításától sem irtóznak. Szervezési módjuk a munkásság előtt eléggé ismeretes. A mérnök úr rámutat valamelyik munkásra s „bizalmi-

nak” ajánlja. A munkások persze egyhangúlag hallgatnak, a hallgatás pedig, ugyebár, mindig beleegyezést jelent. Az ilyen módon „egyhangúlag megválasztott bizalmi” csodák csodájára mindig épp azt javasolja, ami az igazgatóságnak nagyon tetszik. A munkások ismét és mindig hallgatnak, tehát „egyhangúlag” belépnek vagy a hivatásrendiekhez, vagy a Nemzeti Munkaközpontba. Azaz, nem éppen egyhangúlag, mert például a zsidó gyárimunkást az „egyhangúlag megválasztott” bizalmi eltanácsolja. De nem erőlteti a román munkást sem, sőt, ha az nagyon tolakodik, értésére adja, neki nem muszáj belépni. Ez aztán a szocialistákhoz megy, akik a tapasztalati úton leszűrt elvekből kiindulva azt vallják, hogy a munkásság létfontosságú érdekeinek a biztosítására indított szervezkedésből egyetlen munkásnak sem szabad kimaradni. A szocialista munkások tudni vélik, hogy amelyik munkást fajisága, nemzetisége miatt rekesztenek kívül a mozgalmon, az holt biztosan ellenségesen fordul szembe a mozgalom törekvéseivel.

A régi munkásszervezetek mindig épp az ellenkezőjét akarták annak, amit a munkaadók szerettek volna. Az új szervezetek nagy változást vittek keresztül ezen a téren. Még csak a „bizalmival” is ritkán vitáznak a munkások, hogy ezt vagy azt ők másképpen szeretnék. Állítólag egyetértenek mindenben, illetve hallgatnak. Mit is mondhatnának, mikor az igazgatók a munkásság javát akarják, a nemzeti és keresztény szellem jegyében. A bizalmi még külön is hangsúlyozza, hogy a keresztény szellem s a nemzeti eszme nem ismer osztályokat, csak keresztényeket és magyarokat. Ha mégis különbség van közöttük, az csupán Isten akaratából történt születési különbség. Az egyik ember véletlenül munkásnak, vagy parasztnak, a másik meg gyárosnak, vagy földbirtokosnak születik. Szerintük gyárossá lehet a munkás is egy kis szerencsével, istenáldotta tehetségével s főként szorgalmas munkával. A munkások erre is csak konok hallgatással felelnek. Elvben beleegyeznek abba is, hogy a feleségük térjen vissza a családi tűzhelyhez. A munkásnők nem is nagyon igyekeznek az új munkások gyűléseire, nem is nagyon hívják oda őket, de a tagdíjat azért szívesen elveszik tőlük. Általában ritkán gyűléseznek ezekben az újabb munkás-

szervezetekben. Ha valamiben a munkahelyen nem tudnak megegyezni a munkaadóval, ami egyébként „ritkán fordul elő”, akkor esetleg döntőbírótság elé viszik az ügyet. A döntőbírótság három tagú, egyet a munkások jelölnek ki a vezetőségből, egyet a munkaadó a munkaadók közül, a bizottság elnökéül pedig egy pártatlan gyárost vagy más munkaadót, ahogy a helyzet megkívánja, jelölnek ki a felső fórumok.

Tehát egy munkás és két munkaadó, mint döntőbírótság intézi el a vitás ügyeket. Az „egy munkás” azonban nem biztos, hogy munkás, mert ezekben az új munkásszervezetekben igen gyakran doktorok, mérnökök, papok kerülnek be a legfelső vezetőségbe, mivel e szervezeteket ők kezdeményezték, így a vezetőségek élén kezdetől fogva többnyire ők is állnak. Jóindulatban nincs náluk hiány, de kitartóan ragaszkodnak a „munkafegyelemhez”. Abban tehát nincs kétség: igen megfontolt döntéseket hozhatnak. Azokba pedig belé kell nyugodni. Általában náluk nincs helye a vitának. Nem kell feszegetni a jövőt, nehogy nemkívánatos kérdések kerüljenek előtérbe. Ma egyetlen főszempont uralkodhatik: „mindenképpen biztosítani kell a termelés zavartalanságát”.

A munkások helyett „bizalmiak” helyeselnek, a többi pedig egyre csak hallgat, tehát beleegyezik. Hogy mit gondol? Manapság nyilvánosan bajosan árulják el az emberek gondolataikat. De nem is kíváncsiak rá ezekben az új munkásszervezetekben. Egyszerűen azért, mert a vezetők meg vannak győződve, hogy a munkások ugyanazt gondolják, amit ők hirdetnek. Ők pedig azt hirdetik, hogy a munkásság kiábrándult a szocialista szakszervezetekből, ki a nemzetköziségből és a szocializmusból, hiszen Erdélyben, a Felvidéken, a Délvidéken azt mondják, hogy az újabb munkásszervezetek törtek előre s az egykori szakszervezeti tagok és szocialista munkások most az ő szervezeteikbe vannak beiratkozva. E körülmény jelentőségét viszont csökkenteni látszik pl. az, hogy Erdélyben már a román hatóságok feloszlatták a régi szakszervezeteket és a szocialista pártot. Amit pedig nem a munkások oszlatnak fel jószántukból, ahhoz bizonyára ragaszkodtak. Hogy a feloszlítás után is ragaszkodnak-e hozzájuk, hogy igazuk lesz-e a szocialistáknak, akik abban

bizakodnak, hogy ezek a munkástömcgek még vissza fognak térni hozzájuk, azt már csak a jövő döntheti el. Az újabb és régibb munkásszervezetek között egyelőre folyik a vita. Az újabb munkásszervezetek vezetői gyakran kérik a szocialista munkásszervezetek felosztatását, emezek azonban csak érvekkel hadakoznak az újabbak ellen. Nem kívánnak egyebet, csak szabad védekezési lehetőséget.

Mozgalmuk eredményeként emlegetik, hogy a nyolcórás munkaidő kivívásával a száz év előtti tizenhatórás munkaidő épp a felére csökkent. E szabadidővel emelték fel a munkásságot a tudatlanság és az iszákosság nyomorából arra a művelődési színvonalra, ahonnan öntudatosan folyhatnak bele az ország s a nép közügyeibe.

Az újabb munkásszervezetek viszont csak arról tudnak beszélni, amit megvalósítani szándékoznak. Legfőbb céljuk a társadalmi osztályok összebékítése, ugyanakkor nem hisznek a népek megbékélésének lehetőségében, természetesnek veszik a nemzetek közötti háborúkat, másrészt természetellenesnek a nemzeteken belül az osztályok küzdelmét. A szocialista munkásság meg azt vallja, hogy az osztályok és a nemzetek közötti háborúk természetellenesek, de szükségszerűen át kell esni rajtuk, mint a bárányhimlőn. A nemzeteken belül le kell gyűrni azokat a társadalmi és gazdasági okokat, melyek előidéztek az osztályok harcát, mert ha ezek az okok megszűnnek, megszűnnek a nemzetek közötti háborúk és az osztályok is.

Hogy ez a vita a szocialista és nemszocialista munkásszervezetek között lényegében annak a közel félmillió új munkástömcgnek a megnyeréséért folyik, amely az utóbbi tíz esztendőben proletarizálódott a régebbi félmillió munkástömcg közé, az nem kétséges. Viszont nem lebecsülendő kérdés az, amit szocialista részről szegeznek az „új szervezők mellé”. Miért lett oly égetően fontos nekik is mostanában a munkásság, hiszen a munkáltatók rendje korábban mindent elkövetett, hogy a munkásság szervezetlenül maradjon s míg a szocialista munkásszervezetek nem léteztek, senkinek sem jutott eszébe munkasvédő törvényeket és jóléti intézményeket létesíten, sőt még azt is igyekeztek kisajátítani, amit a mun-

kás önerejéből alkotott, mint pl. az Országos Társadalom biztosító Intézetet.

E kérdésekre az új szervezők tagadással felelnek. Kétségbe vonják, hogy a szocialista szervezetek a munkásság és az ország érdekeit szolgálták volna. Épp ezért, szerintük újjá kell nevelni a munkásságot: nemzeti eszmétől hevített jellemű, „új munkás” formálását sürgeti az idő parancsa.

Az idő parancsát azonban sokféleképpen lehet értelmezni. A történelem viszont csak előre vagy hátra mozgó fejlődést ismer. A társadalmi lét pedig mindig a fejlettebb, tehát a megmaradást biztosító közösségi viszonyok felé taszítja az emberiséget. A nevelés tehát vagy a taszító erők helyes mozgásirányát tudatosítja s akkor tényleg helyes elvek alapján befolyásolja az embereket, illetve ebben az esetben a munkásságot, vagy a fejlődés helyes mozgásirányának az eltitkolását s annak kiterítését szándékolja, s ebben az esetben szembefordul az élet folytonosságával.

A munkásság jellembeli formálódását a múltban, amint az előbbiekből láthattuk, az ipari és városi élet körülményei befolyásolták, szervezete és világnézete e körülményekből merítette a nevelési elveket, tudományos megfogalmazás szerint, a toké és a munka ellentéteiből. A kérdés most az: az „új szervezők” a jelenben azért akarnak-e új munkásnevelési elveket erőltetni, mert ezek az ellentétek megszűntek volna?

Befejezésül tehát egy utolsó pillantást kell vetnünk a jelen körülményeire. Látnunk kell, hogy napjainkban mi befolyásolja még a munkás tudatát, a nevelők szándékaitól függetlenül is. E borzalmas és az egész világot érintő háború napi híreiből a munkásság naponta hallja, hogy ilyen vagy olyan „imperialista tőkés plutokraták” versengése idézte elő a „szegény és gazdag népek viszályát”. Kiböngészi az újságok térképeiből, hogy a különböző földrészekben milyen nyersanyag, gumi, pamut, platina stb. található és hogy az egyik hatalom mindent elkövet, hogy megtartsa ezeket a nyersanyaglelő helyeket, a másik meg görcsösen igyekszik azokat az előbbitől elkaparítani. Teljes leplezetlenségében látja az átlagmunkás is, hogy az anyagi javak birtoklásáért dül ez az el-

keseredett küzdelem. Jövőjét fürkészsve pedig nyilván számot vet önmagával, mit kap ő, mint bérmunkás azokból az anyagi javakból, és mit vehetnek el tőle: mije van neki két munkáskezén kívül?

A számvetésnél gondol az első világháborúra, mely a mostani háború céljaihoz hasonlóért tört ki. Ezeknek a következményeiként a Felvidék, Erdély, s a Délvidék munkássága szétszóródott a békeszerződésekkel nagyrátákoltszomszédos országokba, a csonkaország dolgozói nyögték a vesztes háborús az ellenforradalom következményeit, a kisebbségi sorba süllyedt munkásság pedig szociális koloncain kívül hordta a nemzeti elnyomatás nyűgét is. Számára tehát még a viszonylagos békeévek sem hoztak megkönnyebbülést, mint a győztes országok bizonyos rétegeinek. Mikor úgy ahogy meggyökeredett volna kisebbségi sorsban szerzett munkahelyein, mikor a román, cseh és szerb városokban dolgozva valahogy összekoplalt annyit, hogy némi bizakodással nézhetett volna néhány esztendő elé, akkor a történelem újra eltolta az országhatárokat, neki pedig mindenünnen szaladnia kellett, hogy az új országhatárokon kívül ne rekedjen. Futott szülőföldjére, hagyva mindent, amit ezelőtt szerzett.

Mire hazaérkezett, az új világháború is kitört. Megkönnyebbülés helyett nagyobb szorongás közé került az előbbinél is. Léte bizonytalanabbá vált, mint valaha. Vagyis a mai bérmunkássors már tényleg nem azonos az első világháború előtti bérmunkássorssal. Azelőtt a gazdasági konjunktúrák váltakozása szerint ingadozott, rémítette a szokványos drágaság, vagy munkanélküliség és a kilátástalan aggkori munkaképtelenség. Szervezkedéssel, szorgalmas munkával azonban enyhíteni vélte helyzetén, ezt a reményét aztán alaposan lelohasztotta az első világháborús az ezt követő felfordulás, az inflációval tönkretett munkabére, majd a gazdasági világválság és a nyomában járó munkanélküliség.

Mindezt úgyahogy átvészelve, mert remélte, hogy több háború nem lesz és számított felnövő fiaira, akik venségére majd csak odavetnek neki is egy darab szárazkenyeret. Most viszont ijedten kell látnia, hogy az ő nyugdíjalapja, az ő fiai, talán el sem érik a nagykorú-

ságot; számol továbbá az öt érhető életveszedelemmel is, s mindazzal, ami az első világháború után sújtotta. Mikor pedig valaki már az életét sem érzi biztonságban, akkor nyilván oda fut, ahol a reménynek legalább valami halvány sugarát mutatják. Ilyenkor nemcsak munkások, de általában a kisemberek tömegei is hajlamosak megtagadni minden olyan régi hitet, amiről azt hiszik, hogy siettette vesztüket. Régi hitünket pedig iskoláinkban és az egyházakban nevelték belénk. Ma a tömegek nagy része úgy látja, hogy e hitre alapozott régi életelvek nem tudták elhárítani a társadalmi szerencsétlenségeket. A bérmunkásság esetében meg éppen láthattuk, hogy ez az osztály már korábban is új életelvekkel frissítette fel a régit, hogyan hathatna hát rá huzamosabban az új munkásszervezetektől újnak mondott munkásnevelési elv, mikor az nem más annál, mint amivel már évszázadok óta nevelik az emberiséget.

Ezzel szemben még kipróbálatlannak, reménnyel kecsgetőnek tűnik a régi munkásoktól hirdetett szocializmus, mint új közösségi életelv. A munkásság s általában a nagytömegek figyelme annál is inkább e felé az eszme felé fordulhat, mivel nap, mint nap hallani államvezetők s polgári tekintélyek szájából, meg a sajtóban és népművelődési előadásokon is, hogy a háború után a „szociális” kérdések kerülnek előtérbe. Ez a szó mindenféle pártok és irányzatok szótárában ismétlődik, ezáltal társadalmunk valósággal beidegzette, hogy ennek a háborúnak a végén jönnie kell valami „szociálisnak”, mert úgy, ahogy eddig volt, tovább semmi esetre sem lehet folytatni.

Mindehhez hozzá lehet adni azt is, hogy — bárha az „új munkásnevelők” szociális téren semmit sem nyújtottak eddig, de azáltal, hogy annyira beléfeküdtek a munkásszervezésbe, az eddig netán közömbös munkástömegek figyelmét akaratlanul is „a munkás” társadalmi fontossága felé fordították. A munkásságnak, mint osztálynak a jelentősége az utóbbi két évben azáltal is mind nagyobb mértékben kerül a köztudatba, hogy a haladó polgárság és értelmiség mind gyakrabban juttatja kifejezésre a szocialista munkássággal való összefogás szükségességének az óhaját, az ország függetlenségének a nemzet megmaradásának a biztosítása érdekében. Az érdeklődést növeli

az a körülmény, hogy maga a szocialista munkásság kezdeményezte az összefogás kérdését, továbbá fokozza még is hogy a haladó munkásság és értelmiség s a paraszt-sáe színe-java az összefogás feltételül egyelőre még nem követeli a munkásságtól a szocialista elvek feladását; szakszervezetinek és ma látható pártjának létjogosultságát elismeri.

Mondhatni, hogy az új munkásszervezők és a szocialista szervezetek között parázsló vitában — a valóság tényeivel hideg ésszel számoló közvélemény — az utóbbiak mellett, az új munkásszervezőkkel szemben foglalt állást. Közéletünket józanul figyelő politikusok és közgazdászok úgy látják, csak a felszínből ítélve is, hogy rövid tíz esztendő alatt az ingadozóbb tömegek rendre kipróbálták és próbaközben sorra kiábrándulva, otthagytak már egy sereg, tegnap még túlhangos politikai pártot. A munkásság pártja ezzel szemben megőrizte, sőt növelte tekintélyét. Közgazdasági síkon számolnak a hadigazdálkodás következtében megkétszereződött ipari munkáslétszám súlyával is. Számolnak vele, hogy ha az ipari termelés a rendkívüli állapotok miatt tovább fokozódik, akkor a munkásság létszáma is tovább emelkedik. Ez a tény pedig önmagában véve is a további iparosítás fokozását sürgeti.

Az ipari centrumokba zsúfolódott munkástömegnél az is előrelátható, hogy a hadigazdálkodásról a békegazdálkodásra való áttérés zökkenőjénél máról-holnapra abba az irányba mozdulhatnak, amerről a legtöbb valószínűséget látnak munkás érdekeik kielégítésére. Ilyen kilátások mellett a gazdasági Tényezők úgy vélik, hogy a tömegmozgás szabályozói, a tekintélyüket épségben megtartó szabad szakszervezetek és a munkáspártok lesznek. Ezenkívül a további iparosítás kérdésében érdekelt ipari tényezők az iparosítás folytatása mellett szintén állástfoglaló szocialista munkásságban látnak támaszt azokkal a törekvésekkel szemben, melyek az iparosítás helyett a kertgazdálkodásra való áttérést sürgetik, az iparnak meg amolyan „idillikus céhkorbeli minőségtermelést” szánnak s azt hiszik, hogy a békés gazdálkodásra való fordulóban az egész munkáskérdés jelentéktelenné zsugorodik össze. E felfogást a szocialista munkások érthető ellenszenvvel

utasítják el, hiszen e felfogás hívei azzal sem vetnek számot, hogy az utóbbi években ipari munkára özönlött friss bérmunkás tömegek bizonyára nem kívánnak visszatérni falvaikba, mert ha ott igényeiknek megfelelő megélhetésük lett volna, nem választották volna a mezőgazdaság helyett az ipart.

Ezek a kérdések, éppen mert ma már mind több szó esik a békés gazdálkodás hogyanjáról, s az iparosítás továbbfejlesztéséről, állandó beszédtemát nyújtanak a közömbösebb újságolvasó munkásnak is. A szocialista munkások mellett tehát a szegényparaszti életformától menekülő, s a különben érzett városi élethez ragaszkodó friss bérmunkástömegek is, egyre ellenszenvesebben tekintenek azok fele, akik visszaküldenek őket elhagyott falvaikba. Mi sem sejthetőbb annál, hogy adott pillanatban ezek a friss bérmunkástömegek az iparosítás mellett kitartó szocialista munkásság felé fordulhatnak.

E tények felsorolása után aligha kétséges, hogy az ország ipari helyzete, mint munkásnevelő körülmény, párhuzamosan a szocialista munkásnevelőkkel, a munkásság szociális eszmélését abban az irányban tartja ébren és ébreszti fel még a közömbösöket is, amerre a modern nagyipar s a szocializmus kezdettől fogva mindig is ébresztgette. A munkástömegek — ma még inkább, mint valaha — tízezres tömegekben, azonos szociális viszonyok között dogozva, azonos magatartásra kénytelenek törekedni. Hogy ez a magatartás — az irányított hadigazdálkodás és a rögzített munkabérek és árak feloldása után — bérmozgalmakban és politikai megmozdulásokban nyilvánul-e meg, az már attól függ, megszűnnek-e addig az erre okot szolgáló körülmények és gátlások, vagy sem?...

Egy azonban máris bizonyos: ma már kb. egy millió munkás gondolkodik politikában, éspedig érettebben, mint az első világháború idején politizáló munkásság. S ha igaz az, hogy a cselekedetet mindig megelőzi a gondolkozás, akkor a munkásság leghatározottabb jellemvonása ma a változtatás szándéka...

UTÓSZÓ

Ezekkel a fenti befejező sorokkal került 1943 nyarán a budapesti cenzúra elé tanulmányom, de kinyomtatását ezúttal is — most már harmadszor — megtiltotta. Azóta az egész szörnyszülött fasiszta rendszert cenzurástól együtt pokolba kergették a felszabadító seregek. Amit azóta szervezkedés, újjáépítés, politikai és gazdasági szövetkezés terén művelt a munkásság, élénken igazolja e tanulmány szándékát, igazolja elsősorban azt a világszemléletet, mely hozzásegítette a vázlatos mű szerzőjét ahhoz, hogy ne csak megértse a munkásság történelmi hivatását és jelentőségét, hanem a fasizmus legvadabb éveiben is hinni tudjon benne és hirdetni próbálja igazságát.

A cenzúra meggátolt ebben az ige hirdetésben, időközben azonban a fasiszta cenzúrárt elvitte az ördög, a munkásság ügye meg e tanulmány megjelenése nélkül is a fasizmus fölé kerekedett. Fölül kellett, hogy kerüljön, mert olyan erők gerjedelme társult a munkásság törekvése és kitartása mellé, melynek leírását szerző a fasiszta cenzúra éberségét kijátszani szándékozó írásában csak halvány célzásokkal kísérhette meg.

Most már azonban szabadon leírhatjuk és csak így válhatik mindenki számára teljesen érthetővé, hogy a munkásság történelmi hivatástudatát és ehhez mért önbizalmát mi tartotta ébren a fasizmus legszörnyűbb éveiben: saját tapasztalatai mellett mindenekelőtt a Szovjetunióban győzelmet arató szocialista forradalom tanulságai és az azóta is folyton fokozódó sikerei. A Szovjetunió sikereinek és tanulságainak továbbítója viszont mindehhez a föld alá szorított és mégis a széles munkástömegekbe gyökerezett Kommunista Párt volt. E tanulmányban, helyesebben jellemrajzban, minderről mindmáig szó

nem eshetett, így hát most válik igazán nyilvánvalóvá, hogy mennyire vázlatosan sikerült ez a dolgozat. A Kommunista Pártok mindenütt igen erőteljes vonásokat vés-tek a munkásság ábrázatába, tehát csak a Kommunista Pártok hatását ismerve, emelkedik igazán a munkásság történelmi hivatásának és jelentőségének arra a fokára, ahol mindenki előtt világosan és félreérthetetlenül kitűnik, hogy a munkássággal egygyé forrott párt képezi azt a motorikus erőt, mely társadalmunkat egy emberibb közösség felé mozgatja.

Most válnak láthatóvá azok a munkásjellemek, melyek üldöztetésen, megkínóztatáson, börtönön, önfeláldozó fegyelmen keresztül adtak példát társaiknak.

A maguk és osztályuk jelentősége minden a Szovjetunióval közvetlen szomszédságban élő államban fokozódik. A munkásosztály és a parasztság szövetségére alapozott Szovjetállam tudja, hogy a demokratikus jószomszédi viszonyt csak a munkásegységfront pártjai köré tömörült demokratikus erők biztosíthatják. Ezek számára tehát érvényesülést biztosít. Az egységfrontba tömörült munkáspártok fogták össze már a fasizmus alatt azokat a demokratikus erőket, melyek a felszabadítás után nyomban a Szovjetunióval való teljes és feltétel nélküli együttműködés mellett foglaltak állást.

A jószomszédi együttműködést a jövőben sem biztosíthatják más erők, ^nint éppen a munkásságé és szövetségeseié.

A munkásság összefogó ereje még csak ezután érvényesülhet igazán.

Gondoljuk csak meg, a felszabadulás első heteiben a hirtelen fejlődő szakszervezetek vonzó körükbe vonták azokat a dolgozó rétegeket is, melyekről a tanulmányban elég kedvezőtlen képet voltunk kénytelenek festeni. Tanítók, tanárok, köztisztviselők, értelmiségiek és mindenféle városi és állami bérfizetések, egyetemi tanárok és orvosok tömörültek szakszervezetekbe.

Mi hajtotta ezeket a dolgozó rétegeket oly hirtelen a korábban megtagadott munkásszervezetek felé, a konjunktúra talán? Ily hirtelen és ekkora tömeget az a konjunktúra, amit a szakszervezetek és munkáspártok kezdetben nyújthattak, egyáltalán nem vonzhatott, hiszen

mit adhattak a felszabadulás első hónapjaiban a szakszervezetek és munkáspártok az azonnali anyagi előnyöket kereső kispolgári beállítottságú dolgozó rétegeknek?

Első felhívásuk a romok eltakarítására biztatta őket, aztán meg a többtermelés fokozására, a gyárak, hidak, hivatalok helyreállítására hívták őket és sok esetben hetekig minden fizetés nélkül kellett dolgozniuk. És mégis jöttek, nem túl lelkesen, sőt néha haragosan, de azért jöttek és felzárkóztak megalakított szakszervezeteikkel a gyári munkásság szakszervezetei mellé.

Mi mozgatta őket ebbe az irányba? Kétségtelenül oltsalmat, védelmet igyekeztek találni a felszabadítóktól elismert szakszervezetekben és munkáspártokban, de ez az ok korántsem volna elegendő annak megértéséhez, hogy mi barátokoztatta meg őket oly hirtelen a munkásokkal való együvé szervezkedéssel. Egyszerűen és egész hirtelen az következett be, amit a marxizmus és leninizmus elproletarizálódásnak nevez. A Vörös Hadsereg győzelmi iramától őrzöngővé vadult fasizmus mindent szétrombolt futtában. Bombázásaik és robbantásaik földönfutó hajléktalanná tették a kispolgári sorba emelkedett alkalmazotti rétegek százezreit. Százezerszámra semmisültek meg az éhkoppon felépített családi házak és bútorok. A kapitalizmus legvadabb politikai rendszere, a fasizmus mindazt porrázúzta, amit azelőtt kiszolgáló alkalmazottainak szerezni hagyott. Nemcsak tisztviselő- és előmunkáslakások zúzódtak pozdorjává, hanem a fasiszta formájú államhatalom is, hivatalaival, rendőrségeivel, csendőrségeivel. Tisztviselő seregei, tanítói, tanárai, hajcsár előmunkásai hajlékuk mellett máról-holnapra tehát hivatalaikat is elvesztették, proletárrabbak lettek a proletároknál.

Ezeknek a rétegeknek a kiábrándulása máról-holnapra teljessé vált. Ráébredtek, ha nem is jó kedvvel, hogy ezután valóban nincs jobb út, mint a szervezett munkásság útja. Ezek az új szervezett munkás és alkalmazotti meg értelmiségi elemek persze magukkal hozták a munkásszervezetekbe régi magatartásukat is. Téveszmékkal telített erkölcsi magatartásukkal ugyancsak sok dolgot adnak még a régi munkásszervezőknek, de a lényeg az, hogy nincs hova máshova felzárkózniuk, a tör-

zset képező ipari munkásság útját kénytelenek járni. A munkásosztály velük teljessé egészült mennyiségileg s most majd átalakulhat minőségileg is.

Így és ekkora vonzást gyakorolt rájuk az ősmunkásság. És ki tette az első határozott és elszánt lépést a parasztság évszázados vágyának kielégítéséért, a földreformért? szintén a munkásság. A szétosztott nagybirtokokkal beteljesülés felé halad a munkás és paraszt szövetség is.

Igaz, az ipari munkásság jelentőségét sokak szemében csökkenteti az a körülmény, hogy Európában romokban hevernek a legfontosabb ipari városok. Az ipartelek szétdúlva, megsemmisülve, a tegnapi hadigazdálkodással hirtelen kétszeresére, háromszorosára duzzasztott munkástömegek pedig szétszéledni kénytelenek a nagyobb ipari városokból a vidékek felé, a faluk felé és vele széled szét a tisztviselő és értelmiségi réteg is. De a falura csak ideiglenesen menekülhetnek, nincs mit keresniük ott, hiszen éppen azért voltak kénytelenek korábban elhagyni faluikat, mert megélni már nem tudtak, leszorultak a földekről.

Aztán a szétbombázott ipari városok, lerombolt hidak, szétdúlt utak és felszaggatott vasutak nem maradhatnak mostani állapotukban. A felszabadítás első percétől kezdve legfőbb jelszavunk az újjáépítés. Ezen a téren sosem látott erőfeszítéseket kell tennie az iparnak. A mezőgazdaság helyreállítása is az ipari termelés megtízszerezését sürgeti. Az újra-iparosodás feladata mellett a további iparosodás feladata hárul a munkásosztályra és munkájával összefüggő dolgozó rétegekre.

Átmenetileg óriási teljesítmények várnak a kisiparra is. A Szovjetunióban tapasztalt tervgazdaságok erőfeszítéseivel hasonló erő kifejtés hárul a munkásságra és a kezére dolgozó értelmiségiekre. Jó néhány évre az áldozatvállalás nagy megpróbáltatásai is a munkásságra s általában a bérért dolgozó tömegekre hárulnak.

Elképzelhető-e, hogy a termelés fokozásával járó áldozatvállalásért cserében a dolgozó tömegek lemondjanak most szerzett politikai és gazdasági jogaik érvényesítéséről? Bár sokféle jognak az érvényesítését egyelőre felfüggesztették, de a legfontosabbakat: a termelés

ellenőrzését, irányítását az üzemi bizottságokon keresztül és a politikai hatalom gyakorlásában máris egyre fokozottabb mértékben érvényesítik.

Önmegtartóztatást munkástömegeink csak annyiban tanúsítanak, amennyire azt a fasizmus teljes felszámolása teszi szükségessé. A munkásság pártjai és szakszervezetei egyáltalán nem titkolják, hogy önmérsékelésüket a kapitalizmussal szemben oly mértékben csökkentik majd, amilyen mértékben annak szüksége lazul. A munkásság egy pillanatig sem gondol arra, hogy a mostani háborús demokráciát állandósítsa vagy éppenséggel egy polgári áldemokráciába hagyja sekélyesedni. A Szovjetunió demokráciája most már teljes valóságában láthatóvá tette példáit. És ezek a példák ellenállhatatlanok.

A munkásság türelmetlenebbjei máris alig bírják magukat türtőztetni.

Látják, hogy a föld után futó vándor munkás a Szovjetunióban végre földhöz juthatott, a saját ház után törekvő munkás meg családi hajlék alá kerülhetett, a kisipari munkás pedig, valóban független önállósághoz, és általában mindenféle dolgozó gondtalan aggkorúságot biztosító nyugdíjhoz jut, az ifjúság előtt meg kitérült a biztató jövő, új és biztos életelveken épülő alapokon készülhet a holnapra. Ott a férfi és női munkás egyenlősége többé már nem vágy, hanem teljesezésbe ment valóság.

Ezek láttára a bérmunkásság jellemrajzán túltengő sötét színek feloldódnak a derűsebb színhatásokban. Minden jó és jövőbe mutató kedvező tulajdonsága most ^felszabadult. Öröm lesz figyelni a munkásság fejlődését, író számára nem képzelhető el szebb és érdekesebb feladat, értelmezni segíteni, ábrázolni, bírálni a romok közül kiemelkedő, a műit szeméttét magáról lerázó, megtisztuló nagyerejű munkásosztályt. E sorok írója boldog lesz, ha időt és alkalmat nyerhet erre, különösen itt Erdélyben a többféle nemzetiségű dolgozók összebekülésének izgalmas körülményei között.

Kolozsvár, 1945. május 1.

TARTALOMJEGYZÉK

	Oldal
Mezőgazdasági vándormunkások és egyébek.....	5
Kisipari munkásság	19
Nagyipari munkásság	31
Munkásöntudat	43
Munkásmozgalom.....	67
Utószó	87